

SEMMELWEIS EGYETEM
DOKTORI ISKOLA

Ph.D. értekezések

3092.

KOMOLAFE CINDERELLA

Interdiszciplináris társadalomtudományok
című program

Programvezető: Dr. Pethesné Dávid Beáta, egyetemi tanár

Témavezető: Dr. Pethesné Dávid Beáta, egyetemi tanár

Roma–nem roma interetnikus párkapcsolatok a társadalmi integráció összefüggésében

Doktori értekezés

Komolafe Cinderella

Semmelweis Egyetem

Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Pethesné Dávid Beáta, PhD., habil, egyetemi tanár

Hivatalos bírálók:

Dr. Szabó-Tóth Kinga, PhD., habil, egyetemi tanár

Dr. Balázs Péter, DSc., ny. főiskolai tanár

Komplex vizsga szakmai bizottság:

Elnök: Dr. Vingender István, PhD., habil, főiskolai tanár, dékánhelyettes

Tagok: Dr. Susánszky Anna, PhD., egyetemi adjunktus

Dr. Szabó-Tóth Kinga, PhD., habil, egyetemi tanár

Budapest
2024

Tartalomjegyzék

Rövidítések jegyzéke.....	5
1. Bevezetés.....	6
1.1. Az interetnikus párkapcsolatok, házasságok fogalmának tisztázása	9
1.2. Interetnikus párkapcsolatok és integráció.....	11
1.3. Szocio-demográfiai tényezők és az interetnikus párkapcsolatok	17
1.3.1. Eltérő létszám és területi eloszlás	17
1.3.2. Nemi különbségek	18
1.3.3. Iskolai végzettség és társadalmi státusz.....	19
1.4. A roma népesség szocio-demográfiai tényezői és párválasztása.....	22
1.4.1. Roma alcsoportok	25
1.4.2. A roma népesség területi megoszlása.....	27
1.4.3. A roma népesség iskolai végzettsége	29
1.4.4. A roma népesség munkaerőpiaci helyzete.....	33
1.4.5. Nemi szerepek és párválasztás a roma népesség körében	35
1.5. Emberi kapcsolatok és az interetnikus párkapcsolatok	38
1.6. A roma népesség kapcsolathálózata és párválasztása.....	41
1.7. Identitás és interetnikus párkapcsolatok	46
1.8. A roma népesség identitása és párválasztása.....	49
1.9. Az elméletek összegzése	58
2. Célkitűzések	63
2.1. Hipotézisek	63
3. Módszerek	66
3.1. Adatfelvétel	66
3.2. Résztvevők	67
3.3. Eszközök.....	70

3.4.	Adatelemzés.....	74
4.	Eredmények.....	76
4.1.	Szocio-demográfiai tényezők	76
4.1.1.	Nem, kor, családi állapot, valós párkapcsolati helyzet, roma közösség...	76
4.1.2.	Szülői és saját iskolai végzettség.....	79
4.1.3.	A válaszadók és aktuális párjaik iskolai végzettsége	80
4.1.4.	Területi mobilitás, gazdasági aktivitás, foglalkozás, településtípus	83
4.2.	Bizalmasok, barátok, gyenge kötések.....	85
4.3.	Identitás	87
4.4.	Összegző modell: Döntési fa analízis	89
5.	Megbeszélés	92
6.	Következtetések	101
7.	Összefoglalás.....	105
8.	Irodalomjegyzék.....	107
9.	Saját publikációk jegyzéke.....	133
10.	Köszönetnyilvánítás	136
	Ábrák, táblázatok jegyzéke.....	137
	1. számú melléklet: Kérdőív	139

Rövidítések jegyzéke

CHAID – Chi-squared Automatic Interaction Detection

EVS – European Value Survey

FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége)

KRSZH – Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat

KSH – Központi Statisztikai Hivatal

MEIM – Multigroup Ethnic Identity Measure

TAPI – Tablet-assisted Personal Interviewing (tablettel segített személyes adatfelvétel)

1. Bevezetés

Régóta érdeklődöm az interetnikus párkapcsolatok iránt, ugyanis én is egy ilyen házasságból születtem, Édesanyám magyar, Édesapám pedig nigériai. Mesterképzésem alatt afrikai-magyar párkapcsolatokat, családokat vizsgáltam, mely nagyobb szakmai rálátást nyújtott az interetnikus párkapcsolatok témájára. A romák interetnikus párkapcsolatainak érdekességére és fontosságára egy, a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézetében zajló kutatás hívta fel a figyelmemet. A kutatócsoport, amihez csatlakoztam, a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat¹ keretein belül vizsgálta a hallgatókat életút interjúkkal, kapcsolati naplókkal és kérdőívek segítségével 2012 és 2016 között. Az adatok elemzésébe 2019-től én is bekapcsolódtam. A szakkollégisták közül összesen 186-an szolgáltattak adatokat, közülük 117-en vallották magukat roma származásúnak. A kutatás rávilágított néhány összefüggésre a roma egyetemisták párkapcsolataira vonatkozóan. Ilyen összefüggés például, hogy – mivel általában a kisebbségi csoportok képzettebb tagjai nagyobb arányban alakítanak ki párkapcsolatot többségi párral (Song, 2016; Çelikaksoy, 2016; Furtado, 2012), – a roma szakkollégistáknak is nagy számban volt nem roma párjuk. Összefüggéseket találtunk a roma identitásstratégia és a párkapcsolatok között is, miszerint a szeparált identitásstratégiával rendelkezők jobban preferálták a homogám párkapcsolatokat, mint az integrált vagy asszimilált identitásstratégiával bírók (Komolafe & Dávid, 2024). A szakkollégisták kapcsolathálózata és párkapcsolatai között is összefüggések mutatkoztak: akiknek nem roma párjuk volt, kiterjedtebb kapcsolati hálóval rendelkeztek, mely nagyobb arányban állt nem romákból (Lukács & Dávid, 2019; Komolafe et al., 2022). A roma szakkollégisták vizsgálata arra sarkallt, hogy más mintán is vizsgáljam a romák interetnikus párkapcsolatait.

A roma népesség Magyarországon egy őshonos nemzetiségi csoport, akik még mindig lemaradásban vannak az iskolai végzettség, lakhatási tényezők és a munkakörülmények területén a többségi társadalomhoz képest (Bernát, 2018). Mivel a kutatók az interetnikus párkapcsolatokat összefüggésbe hozzák az asszimilációval vagy

¹ A Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózatban (KRSZH) az egyetemre felvételt nyert roma hallgatókat támogatják a továbbtanulás útján. A KRSZH keretein belül működő roma szakkollégiumok ösztöndíjjal, lakhatással, mentorálással és különböző kurzusokkal (pl.: nyelvi kurzusok) segítik hallgatóikat. A szakkollégiumokba a társadalmi integráció elősegítése érdekében nem-roma hallgatók is felvételt nyerhetnek (Forray, R. & Marton, 2012).

integrációval (Song, 2016; Song, 2009; Safi & Rogers, 2008; Hohmann-Marriott & Amato, 2008), érdemes esetükben ezeket a típusú párkapcsolatokat is vizsgálni, hogy többet megtudjunk arról, hogyan lehetne növelni társadalmi beágyazottságukat.

Az interetnikus párkapcsolatokat a szociológia és pszichológia tudományterületén sokféle irányból vizsgálják. A vizsgálatok eltérnek aszerint, hogy milyen típusú interetnikus párkapcsolatok vagy házasságok kerülnek a mintába. Az interetnikus párkapcsolatban lévők eltérő külső jegyekkel rendelkeznek, vagy csak a származási helyük, kultúrájuk különböző? Olyanok, ahol egy bevándorolt kisebbségi csoport tagja vagy egy őshonos kisebbségi személy alakít ki párkapcsolatot egy többségi párral? Még a különböző bevándorló csoportoknak is más-más stratégiáik lehetnek a befogadó országban való boldogulásra. Például Magyarországon a kínai bevándorlók erős kapcsolati hálóval rendelkeznek, így saját közösségükön belül mozogva is tudnak boldogulni, azonban az afrikai országokból érkező bevándorlók gyakran nem rendelkeznek ilyen védőhálóval, ami jobban motiválja őket, hogy magyar párt találjanak, akivel könnyebben megoldható a lakhatási helyzet, munkakeresés és a hivatalos ügyek intézése (Bernát et al., 2012).

Az interetnikus párkapcsolatok típusán túl a témák is különbözőek, amikkel a szakirodalmi közlemények foglalkoznak. Bizonyos általánosabb, demográfiai kutatások az egyes országokban mérhető különböző előfordulásukat elemzik. Más vizsgálatokban az ilyen típusú párkapcsolatok kialakulásán, működésén és stabilitásán van a hangsúly (Dupont et al., 2020; Milewski & Kulu, 2014; Van Kerckem et al., 2013; Eeckhaut et al., 2011). Megint mások a családi működésre, kétkultúrájú gyermekek nevelésére és identitására fókuszálnak (Rosen & Greif, 2021; Greif et al., 2022; Kil et al., 2021; Francis-Tan & Mu, 2022). Néhány kutatás az ilyen párkapcsolatban élő párok iránt kialakult előítéletekkel foglalkozik (Greif, 2023; Novara et al., 2020). Ezen felül van a vizsgálatoknak egy csoportja, amely olyan tényezőket vizsgál – pl.: iskolai végzettség, munkaerőpiaci helyzet, kapcsolathálózat stb. – az interetnikus párkapcsolatok vonatkozásában, amelyek összefüggésbe hozhatóak a kisebbségi csoportok tagjainak társadalmi beilleszkedésével, integrációjával. Doktori értekezésemben főként ezekre a szakirodalmi közleményekre és elméletekre támaszkodom.

Disszertációmban a Magyarországi romák interetnikus párkapcsolatait 535 fős mintán vizsgálom. Arra keresem a választ, hogy milyen szocio-demográfiai tényezők,

emberi kapcsolatok és identitás jellemző azokra a roma személyekre, akik Magyarországon interetnikus párkapcsolatokat, házasságokat kötnek. A kutatásomat hiánypótlóvá teszi, hogy a roma-nem roma interetnikus párkapcsolatok vizsgálatát három dimenzióból (szocio-demográfiai tényezők, identitás, emberi kapcsolatok) közelítem meg, egy olyan mintán, amiben a három legnagyobb magyarországi roma csoport (romungro, beás, oláh) hasonló arányban képviselteti magát. Ezen felül a dimenziók együttes vizsgálatát egy komplex modellel, döntési fa analízissel végzem, mely szintén egyedi a hasonló témájú vizsgálatok között.

A kutatás során több elméleti megközelítést is alkalmazok. A szociodemográfiai tényezők közül az iskolai végzettség és az interetnikus párkapcsolatok összefüggéseinek vizsgálatára vannak nagyobb számban elméletek, mint például a „státusz csere” kontra „státusz egyenlőség” elmélet, melyet az elméleti háttérben bővebben kifejtek. A kapcsolati tőkén belül a gyenge és erős kapcsolatokat fogom vizsgálni az interetnikus párkapcsolatok vonatkozásában, ugyanis több, bevándorlók párkapcsolatait vizsgáló tanulmány talált összefüggést a kapcsolatháló és az interetnikus párkapcsolatok között (Gevrek, 2009; Clark-Ibáñez & Felmler, 2008). Az identitás etnikai vonatkozásai és a romák párkapcsolatai között keresek összefüggést és vizsgálom, hogy vajon a nem roma párválasztásnak a roma identitásstratégiák közül a szeparáció, integráció vagy asszimiláció kedvez-e leginkább, továbbá az etnikai identitás szerepet játszik-e a párválasztásban.

Kutatásomban azokat a roma személyeket hasonlítom össze, akiknek volt már nem roma párja azokkal, akiknek csak roma párja volt addigi életében. Más megközelítéssel, mivel az elméletek szerint a többségi és kisebbségi csoportba tartozók vegyes párkapcsolatai, házasságai a kisebbségi csoport integrációjának jelzői (Hohmann-Marriott & Amato, 2008; Song, 2016; Song, 2009), elmondhatom hogy az interetnikus kapcsolatokkal az integráció egy szeletét kívánom vizsgálni. A roma közösségen belül azt a csoportot, aki sikerebben integrálódott (volt már nem-roma párja) hasonlítom össze azzal, aki kevésbé (csak roma párja volt).

Az interetnikus párkapcsolatokat vagy házasságokat nem értékelhetjük egyértelműen pozitív vagy negatív jelenséggént. A társadalmi integrációra gyakorolt hatásokon túl az interetnikus párkapcsolatoknak és házasságoknak megvan a maga ára is. Például az egyén eltávolodhat saját etnikai csoportjától, közösségétől vagy családjától a

párkapcsolat hatására. Továbbá az etnikailag heterogám családokban generációról generációra csökkenhet a kisebbségi csoporthoz köthető szokások, hagyományok és identitás jelentősége.

1.1. Az interetnikus párkapcsolatok, házasságok fogalmának tisztázása

Az interetnikus párkapcsolatokban, házasságokban (angolban: interethnic relationship and marriage) élő párok egyik és másik tagja különböző etnikumba vagy nemzetiséghez tartozik. Az interetnikus párkapcsolatok, házasságok a heterogám/exogám párkapcsolatok, házasságok specifikus formái, melyek ellentétesek a homogám/endogám párkapcsolatokkal, ahol a pár mindkét tagja egyazon csoportból származik.

Angol és magyar nyelvterületen különböző kifejezéseket használnak erre a jelenségre. Angolul használatos még a „mixed marriage”, „intermarriage” (Qian et al., 2018) kifejezés is, amiben kevésbé érzékelhető, hogy milyen szempontból (nemzetiség, etnikum, vallás, iskolai végzettség) különbözőek a felek. Az „intercultural couple/marriage” (Novara et al., 2020; Hiew et al, 2014) kifejezésben már megjelenik a felek különböző kultúrához tartozása is. Az „interracial marriage” (Qian & Lichter, 2011; Qian, 1997) kifejezésben pedig a rasszi eltérések jelennek meg szempontként. A rassz (race) kifejezés a különböző embercsoportokra jellemző fizikai megkülönböztető jegyekre utal (Örkény & Vári, 2009; Giddens, 2008). Az adott társadalomtól is függhet, hogy mely megkülönböztető jegyeknek van nagyobb jelentősége és a különbségek alapján kit melyik csoportba tartozónak gondolnak (Andorka, 2006).

Országokként nagyon különbözően alakult az egyes bevándorló vagy őshonos kisebbségi csoportok történelme és társadalmi helyzete, továbbá az interetnikus házasságok szabályozása, mely szintén hatással volt a jelenségre használt kifejezésekre. Például: Robert K. Merton (1941) tanulmányában a vegyes házasságokat még olyan szempontok alapján csoportosította, hogy a vegyes házasság kötése a szabályoknak megfelelő (exogamy) vagy a szabályokat áthágja (cacogamy).

Az „international marriage” kifejezés is használatos néhány angolnyelvű szakirodalomban. Ezt a kifejezést az Egyesült Államokban a Bush-korszak alatt hangsúlyosabbá váló nemzetközi házasságközvetítések kontextusában is használják, ami ellen a Nemzetközi Házasságközvetítői Törvényt (International Marriage Broker Regulation Act) is bevezették, mellyel az emberkereskedelem elleni küzdelem volt a fő cél (Constable, 2012). A „transnational marriage” is hasonló kifejezés, mely minden olyan házasságot magában foglal, amelyben az egyik partner migráns. Azonban az etnikai hovatartozásuk, identitásuk lehet azonos (Ersanilli & Charsley, 2019).

Indiai kutatásokban a hangsúly inkább a kasztok és vallások közötti házasságon és azok nehézségein van, ezért ott gyakran használják az „intercaste”, „inter-religious” (Ahuja & Ostermann, 2016; Goli, Singh, & Sekher, 2013) házasság kifejezést.

Magyar nyelvterületeken gyakori a „vegyes házasság” vagy párkapcsolat kifejezés (Tóth & Vékás, 2008), mely az angolhoz hasonlóan nehézséget okoz annak meghatározásában, hogy az adott párkapcsolat milyen szempontból számít vegyesnek. Magyar kutatásokban a hangsúly régebbi elemzésekben inkább a vallás és iskolai végzettség szerinti különbözőségeken volt, de később egyre több tanulmány jelent meg az etnikai vagy nemzetiségi szempontból vegyes párkapcsolatokról. Ezen kutatások jelentős része a Magyarország határai mentén élő, magyar nemzetiségű személyek és a környező országok fő nemzetiségének vegyes házasságaira vonatkozik (Karmacsi, 2012; Kiss, 2016).

Az „interetnikus házasság” kifejezés (Hoóz, 2002) egyre elterjedtebb Magyarországon a romák, nem romákkal létesített kapcsolataira. Egy etnikai csoportnak az adott társadalmon belül azon egyének csoportját tarthatjuk, „akik olyan közös kulturális identitás tudatával rendelkeznek, amely elkülöníti őket a többségtől vagy a többi etnikai csoporttól” (Andorka, 2006, p. 372). Kulturálisan különbözőnek látják magukat a társadalomban és a más csoportba tartozók is különbözőnek látják őket. „Az etnikai csoportok egymástól való megkülönböztetésére különféle jellemző vonások szolgálhatnak, de leggyakrabban a csoport nyelvét, történelmét, hagyományait és vélt vagy valós örökségét, továbbá vallását és külsődleges jegyeit, például öltözködési vagy szépítkezési szokásait használják fel erre a célra” (Giddens, 2008, p. 379). 2012. január 1-je előtt a cigányság etnikai kisebbségként volt számontartva, a magyarországi 12 nemzetiségi kisebbség mellett, azonban „A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi

CLXXIX.” törvény hatályba lépésével már a magyarországi nemzetiségek közé tartozik. Ettől függetlenül az „interetnikus” kifejezést esetükben is alkalmazni szokták a különböző kutatásokban. Előszeretettel használják az „interetnikus örökbefogadás” kifejezést abban az esetben, amikor egy nem roma család fogad be roma gyermeket (Keresztes-Takács & Erős, 2018; Keresztes-Takács & Nguyen, 2017). A roma-nem roma vegyes etnikai környezetet és az ezen belüli emberi kapcsolódásokat is ezzel a kifejezéssel szokták leírni (Neményi, 2012).

Összességében az interetnikus párkapcsolat és házasság kifejezés használatát tartom indokoltnak disszertációmban is, ahol az etnikai szempontból homogám és heterogám párkapcsolatokban élő roma személyeket hasonlítom össze egymással.

1.2. Interetnikus párkapcsolatok és integráció

A történelemben sok egyén és család jövője megalapozását látta egy-egy házasságban, ugyanis ez az aktus hatékony eszköze lehet a vagyonszerzésnek, bizonyos pozíciók elnyerésének és a kapcsolatépítésnek. Az uralkodók saját és leszármazottaik házasságával tekintélyüket, hatalmukat és elfogadottságukat igyekeztek megerősíteni és növelni. Gyakran más nemzetek uralkodócsaládjából választottak gyermekeiknek házastársat, mely a nemzetközi kapcsolatok szimbolikus megerősítéseként is szolgált (Örsi, 2014). Ezek a házasságok gazdasági, politikai előnyökön alapultak, és így egyénen túli, társadalmi célokkal bírtak (Hoóz, 2002).

A Kárpát-medencében a XIX. századig az alacsonyabb néprétegek körében nem voltak jellemzőek az interetnikus házasságok. Ugyan sokféle nemzetiség és etnikum élt egymás mellett ezen a területen, mind büszkék voltak nyelvükre, történelmileg kialakult előjogaikra és saját társadalmi szerkezetükre. Az erős közösségi tudat és az önvédelemre törekvés elmélyítette a szakadékokat a különböző nemzetiségek között és így megakadályozta az interetnikus házasságok kötését (Hoóz, 2002). A XIX. században a gazdasági, társadalmi és kulturális átalakulások következtében nőtt a vándormozgalom, a társadalmi mobilizáció és a különböző nemzetiségek érintkezése is. Ezidőben nőtt az interetnikus házasságok száma is, melyet egyes kutatók a modernizáció jelének és következményének is tekintettek (Hoóz, 2002).

A Magyarországon élő nemzetiségek esetén (a romákat kivéve) az interetnikus házasságok aránya magasabb, mint a Magyarország határain túl élő magyar közösségekben (Tóth & Vékás, 2008). A különböző nemzetiségi csoportok egymás között is házasodnak, nem csak a többségi csoport tagjaival. Az integráció és asszimiláció mellett megmutatkozik a disszimiláció is, ugyanis a népszámlálásokkor előfordul, hogy a magukat magyarnak valló szülők gyerekei más nemzetiséghez tartozónak vallják magukat, vagy a kiskorú gyermeket a szülei egy kisebbségi csoporthoz tartozóként határozzák meg (Tóth & Vékás, 2008).

Általában a heterogám házasságok vagyoni és/vagy státuszkiegyenlítődéssel járnak. A homogám házasságok következménye a státuszreprodukciónak, a vagyongyarapítás, vagy legalább a vagyonmegőrzés. Azt, hogy mennyire nyitott vagy zárt egy társadalom; mennyire merevek vagy átléphetők a társadalmi rétegek; mennyire engedékeny a társadalom az eltérő státuszúak házasságát illetően; továbbá mennyire vállalják a házasulandók az esetleges előítéletek és stigmatizáció kockázatát, a házassági homogámia és heterogámia arányával lehet vizsgálni, melyek indikátorai lehetnek a státuszmobilitásnak (Utasi, 1992).

A nemzetiségi vagy etnikai szempontból heterogám házasságokra vagy párkapcsolatokra is úgy lehet tekinteni, mint a többségi és a kisebbségi kultúra közelségének jelzői vagy indikátorai (Song, 2016; Song, 2009; Hohmann-Marriott & Amato, 2008). A többségi társadalomba jobban integrálódott kisebbségi csoportok tagjai több interetnikus párkapcsolatot vagy házasságot kötnek. Az interetnikus párkapcsolatok az integráció egy logikus lépéseként is felfoghatóak, mivel az integrációs folyamat során gyengülnek az etnikai szálak és ezzel együtt nő az esély egy többségi pár találására (Lieberson & Waters, 1988). Ezen felül azonban az ilyen típusú párkapcsolatokra vagy házasságokra nem csupán mérőeszközként, indikátorként és egy adott kisebbségi csoport gazdasági vagy társadalmi integrációjának következményeként tekinthetünk, ugyanis az interetnikus párkapcsolatok potenciálisan hatással lehetnek az integrációra (Meng & Gregory, 2005). Egy interetnikus párkapcsolat vagy házasság elősegítheti a kisebbségi csoportba tartozó fél munkaerőpiaci boldogulását, megoldhatja lakhatási nehézségeit vagy olyan emberi kapcsolatokhoz juttathatja, amik hatására nő a társadalmi beágyazottsága (Aguilera, 2002, 2005; Komolafe et al., 2022).

A társadalmi integrációra gyakorolt esetleges pozitív hatásokon túl az interetnikus párkapcsolatoknak és házasságoknak megvan az ára is. A legtöbb kutatás azt mutatja, hogy az etnikai szempontból heterogám házasságok nagyobb arányban végződnek válással (Dupont et al., 2020; Milewski & Kulu, 2014; Van Kerckem et al., 2013), mely mögött az ok az eltérő kulturális háttér összeegyeztetésének nehézsége is lehet (Hoóz, 2002). Az egyén eltávolodhat saját etnikai csoportjától, közösségétől vagy családjától a párkapcsolat hatására. Az etnikailag heterogám családokban generációról generációra csökkenhet a kisebbségi csoporthoz köthető szokások, hagyományok és identitás jelentősége. Továbbá az interetnikus párkapcsolatok nyelvi asszimilációt is eredményezhetnek, ahogyan azt a Magyarország határain túl élő magyar nemzetiségek esetén is megfigyelhetjük. Társadalmi szinten pedig az interetnikus párkapcsolatok és házasságok etnikai homogenizációhoz vezethetnek (Hoóz, 2002).

A társadalmi integráció egy komplex jelenség. Az integráció szempontjából vizsgált csoport definiálásán túl, az integráltságot is nehéz vizsgálni és mérőeszközök által megragadni. Az integrációs folyamatok egyes elméletek szerint nem csak egyirányúak lehetnek, abban az értelemben, hogy nem csak a „nem integráltak” felől az „integráltak” irányába haladnak (Phillimore, 2012; Spencer & Charsley, 2016). A „haladást” megfordíthatja például a munkából való elbocsátás, vagy a demokratikus folyamatokban való csalódás. Tehát nincs „integrált társadalom”, csak egy szüntelenül változó folyamat. Az egy időben mért eredmények pillanatfelvételek, nem állandó jellegűek. Az integráció több szálon fut (Spencer & Charsley, 2016).

Az interetnikus párkapcsolatok esetén sem egyértelmű, hogy az integráció milyen irányba halad. Néha a többségi csoportból származó pár is dönthet úgy, hogy integrálódik vagy asszimilálódik a kisebbségi csoportba. Leen Sterckx (2014) kutatásában esettanulmányokon keresztül érzékletesen mutatta be Hollandiában a vegyes házasságokat és azok integrációs hatását. Bemutatott egy párt, amelyben egy iszlám hitre tért holland férfi vett feleségül egy marokkói lányt. Ők csak részben követték az iszlám hagyományoknak megfelelő elrendezett házasság alaki követelményeit. Például a fizikai megismeréstől való tartózkodást megtartották, de a menyasszony és a vőlegény családjainak a házassági folyamatban játszott hagyományos szerepét elhagyták. Esetükben egy „matchmaker” mutatta be őket egymásnak. A pár beszélt a házasságról: megkérdezték egymást a vallással kapcsolatos véleményükről és a házasság életre vonatkozó

elvárásairól. Amikor a pár megállapodásra jutott, a „matchmaker” a férfi családja helyett iszlám gyámként vagy tanácsadóként kísért a férfit a nő szüleinek házába, ahol a nő családja megbizonyosodhatott a férfi jó szándékáról és megbízhatóságáról. Vannak arra utaló jelek, hogy az ilyen ún. „ön-rendezett” házasság egyre népszerűbbé válik a hollandiai muszlimok körében. Az iszlám „tisztá” olvasata nem tartja az etnikailag vegyes házasságot problematikusnak mindaddig, amíg mindkét házastárs muzulmán. A szerző mintájában szereplő öt férfi, sem török, sem marokkói háttérrel nem rendelkeztek, áttértek az iszlámra, mielőtt muszlim nővel házasodtak volna össze. Megváltoztatták a nevüket új hitük követelményei szerint. Ennek eredményeként ezeket a párokat a hétköznapi megfigyelő nem ismeri fel könnyen „vegyesnek”: „Karim és Saloua”, „Anouar és Amina”, „Bilal és Farida”. Ezek a párok megpróbálják háztartási és családi életüket az iszlám szabályai szerint megszervezni. Az áttérők szemléltetik azt a tényt, hogy a vegyes házasságban a partnerek akkulturálódása mindkét irányban működik, és akár azt is eredményezheti, hogy a pár olyan életmódra vágyik, amely közelebb áll a kisebbségi partner hátteréhez, mint a domináns csoportbeli partner életéhez (Sterckx, 2014).

Romák esetén vizsgálva az integrációnak ezt a fordított irányú formáját, előfordul, hogy a nem roma partner válik romává, legalábbis a külső környezet megítélése szerint. Magyarországon a cigány kategória, sokak szemében a szegénységgel függ össze, ezért az elszegényedett nem romákat, akiket befogad egy roma család, gyakran már a kisebbségi csoporthoz tartozóként tartják számon (Binder & Orsós, 2022). Azonban hasonlóan, mint ahogyan a holland példában is láthattuk, Magyarországon is lehetséges, hogy egy nem roma a cigánysággal kapcsolatos hagyományok vagy a róluk alkotott romantikus kép miatt csatlakozik a kisebbségi csoporthoz és akár onnan választ párt magának.

Az integráció egyes elméleti megközelítéseinél a hangsúly nem a különböző nemzetiségi, etnikai csoportok beilleszkedésén van, hanem hogy gazdasági, demográfiai szempontból az egyes csoportok mennyire szervesen kapcsolódnak a társadalom szövetéhez, valamint a területi, státuszbéli és egyéb tényezők mennyire befolyásolják a társadalmi beágyazottságot (Kovách et al., 2018; Kovách et al., 2017; Czibere et al., 2017; Szirmai & Váradi, 2012). Magyarországon a társadalmi rétegződés és integráció kutatásakor az egyik fő indikátor a vizsgálatok jelentős részében a foglalkozás (Huszár, 2013) és ahhoz kapcsolható változók, például: munkajellegcsoport (Ferge, 1969).

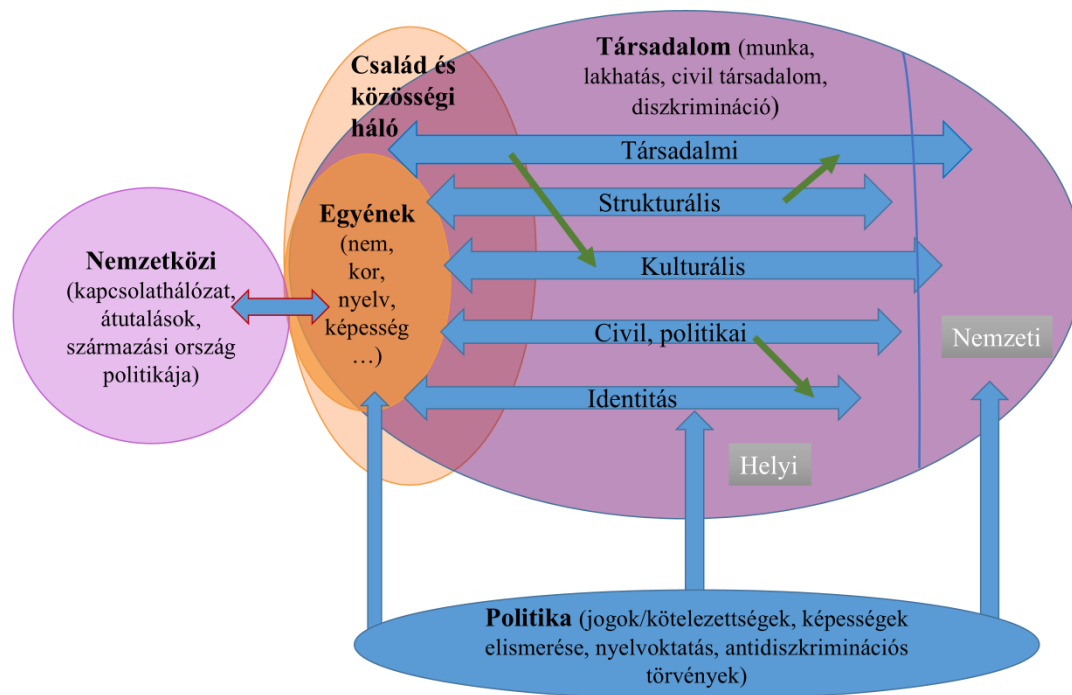
Azonban van olyan kutatás, amely szerint a foglalkozás már nem a legmegfelelőbb indikátor, és érdekesebb a munkaerőpiachoz való kapcsolódást mérni (Kovách et al., 2018). A rétegződés és integráció modellezésében használatos másik mérőeszköz a státuszcsoporthoz (Kolosi, 1987), melynek része lehet a munkaerőpiaci pozíció, az iskolai végzettség, a jövedelem, a vagyoni és a kulturális életstílus (Kolosi, 2000). Más modellek pedig Bourdieu tőkeelméletére alapozva a gazdasági, társadalmi és kulturális tőke alapján osztják csoportokra a társadalmat (Savage et al., 2013; Albert et al., 2017).

Egyes kutatások nagyobb hangsúlyt helyeznek a bevándorlók, vagy az adott országban őshonos kisebbségi csoportok többségi társadalomba történő integrációjára (Bernát, 2018; Bernát, 2014; Gevrek, 2009). Az ilyen vizsgálatok és elméletek célja annak felderítése, hogy hogyan lehetne hatékonyabban hozzákapcsolni a különböző kisebbségi csoportokat a társadalom szövetéhez.

Spencer és Charsley (2016) interetnikus házasságok vizsgálatában használt modellje szerint az integrációs folyamat részei lényegében a következők (1. ábra):

- strukturális integráció (mint például a munka- és lakáspiacon való részvétel, az oktatás és képzés stb.);
- társadalmi integráció (társadalmi interakció, kapcsolatok, házasság);
- kulturális integráció (változó értékek, hozzáállás, viselkedés és életmód);
- civil és politikai részvétel (a közösségi életben és a demokratikus folyamatban), valamint
- identitás (vagyis azok a folyamatok, amelyek révén az egyének valamilyen szinten kialakítják a közös identitást és a helyhez, a nemzethez, a közösségekhez és az emberekhez való tartozás érzetét) (Ager & Strang, 2008; Entzinger, 2000; Spencer & Charsley, 2016).

Az integráció különböző aspektusainak szétválasztása egyes társadalmi összefüggésekben kevésbé nyilvánvaló, mint másokban (a foglalkoztatás egy családi vállalkozásban szemlélteti a határok elmosódását), de segít abban, hogy felismerjük az egyes részeket. Az integrációs folyamatra egyéb tényezők is hathatnak, mint az egyén sajátosságai, a család és közösségi háló, társadalmi lehetőségek, politikai beavatkozások, nemzetközi tényezők (Spencer & Charsley, 2016).

1. ábra: Az integrációs folyamatok és hatások modellje

Forrás: Spencer és Charsley, 2016

Egy interetnikus párkapcsolat vagy házasság potenciálisan az integráció minden részére hatást gyakorolhat vagy a különböző részek alakulásának következménye lehet.

Disszertációmban azt a megközelítést alkalmazom, hogy az interetnikus párkapcsolatokat az integráltság jelzőjének tekintem és azt vizsgálom, hogy milyen más tényezőkkel kerülhetnek összefüggésbe. A vizsgált tényezők közül a szociodemográfiai mutatók egy része az integráció strukturális dimenzióján belül is értelmezhető. Az emberi kapcsolatok (barátok, bizalmasok, gyenge kötések) a társadalmi dimenzióhoz kapcsolhatóak, míg az etnikai identitás és roma identitásstratégia az integráció identitásdimenziójához kapcsolódik.

1.3. Szocio-demográfiai tényezők és az interetnikus párkapcsolatok

Az emberek párválasztáshoz való alapvető hozzáállása jobban kedvez a homogám párkapcsolatoknak, házasságoknak, amelyben az egyén hozzá hasonló helyzetű, etnikumú párt választ (Kenrick et al., 1993). Ebben szerepet játszik az, hogy egy hasonló párral általában jobban meg tudja értetni magát az ember, de a családból, közösségből jövő nyomás is általában arra ösztönzi az egyént, hogy etnikai, gazdasági, vallási vagy társadalmi csoportján belülről válasszon párt magának. A családból, vallási vagy egyéb közösségből jövő választási preferencia és nyomás a csoport szempontjából azzal magyarázható, hogy a vegyes párkapcsolatok a csoport hígulásához, a kohézió gyengüléséhez és végső soron a közösség felbomlásához vezethetnek (Bukodi, 2002). Tehát az egyéneknek alapvetően etnikai, nemzetiségi szempontból is a csoportjukon belüli párválasztásra van nagyobb ösztönző erejük. Ezen felül vannak olyan tényezők, amik pozitív vagy negatív összefüggésbe hozhatóak az interetnikus párkapcsolatok létrejöttének gyakoriságával. A következő fejezetben néhány, az interetnikus párválasztással kapcsolatba hozható szocio-demográfiai tényezőről fogok írni.

1.3.1. Eltérő létszám és területi eloszlás

Országoként változó, hogy egy bevándorló vagy őshonos kisebbségi csoport milyen arányban képezi részét az egész társadalomnak. Ez befolyásolhatja az interetnikus párkapcsolatok, házasságok kötésének lehetőségeit, és nehezíti a különböző kutatások összehasonlíthatóságát.

A „közelségi hipotézis” egyfajta magyarázatot keres arra, hogy mi alapján választunk párt magunknak: eszerint azokat az embereket kedveljük jobban, akikkel többet találkozunk, ugyanis őket jobban meg tudjuk ismerni (Lőrincz, 2006). Blau és Schwartz (1984) az interetnikus házasságok vonatkozásában arra jutott, hogy azokban a városokban, ahol heterogénebb a közösség, különböző származású emberek élnek együtt, nagyobb eséllyel kötnek vegyes házasságok, ugyanis az egyének gyakrabban találkoznak maguktól különböző emberekkel. A kisebbségi tagokból minél kevesebben élnek egy helyen, annál inkább kötnek interetnikus házasságot. Az ellentéte ebből

logikusan következik, hogy minél nagyobb az adott kisebbségi csoport, annál nagyobb az esély rá, hogy tagjai csoporton belülivel házasodjanak (Blau & Schwartz, 1984). Tehát, az ember heterogénebb környezetből nagyobb eséllyel választ saját magától különböző társat (Lőrincz, 2006). Lichter és munkatársainak (2015) kutatása is azt erősíti meg, hogy a bevándorlók és a többségi társadalom tagjai közötti szociális interakciók korlátozott lehetősége csökkenti az interetnikus házasságok esélyét a két csoport között (Lichter et al., 2015). Példaként, Miri Song (2016) Angliai etnikailag vegyes házasságokat vizsgálva arra jutott, hogy a fehér² partnerekkel rendelkező más etnikumú résztvevők általában fehér környezetben nőttek fel és többnyire fehérekkel ismerkedtek (Song, 2016).

1.3.2. Nemi különbségek

Bizonyos kutatások szerint a párválasztásban megfigyelhetőek férfi-női különbségek is. A nők számára inkább az intellektus, dominancia és az anyagi helyzet lehet fontosabb, míg a férfiak párválasztásában nagyobb szerepe van a szépségnek, esztétikusságnak, mely összefüggésben lehet a termékenységgel és fiatalsággal (Lőrincz, 2006; Trivers, 1972). Az utóbbi időkben több kutatás is arra az eredményre jutott, hogy a nemi szerepek modernizálódtak és egyre hasonlóbb elvárásaik vannak a férfiaknak és a nőknek a másik nem irányába (Ocsenás & Kovács, 2022; Buss & Schmitt, 2019; Meussen, Van Laar & Verbruggen, 2019).

Az interetnikus párkapcsolatok irányából nézve, Tucker és Mitchell-Kernan (1995) arról számoltak be, hogy a „fehér” férfiak nem tekintették az afroamerikai nőket potenciális partnernek, ugyanis nem feleltek meg az eurocentrikus szépségideálnak. Gaines (2017) könyvében több interjúból vagy egyéb személyes kommunikációból származó idézetet közöl, az egyik részlet erre a jelenségre keres magyarázatot:

„Ha még mindig a férfiak a kapcsolatok kezdeményezői, az egyik magyarázat az lehet, hogy a férfiak – rasszuktól függetlenül – hasonló szépségstandardnak voltak kitéve. És ez a szépségstandard a fehér. A magas, vékony, egyenes hajú, fehér nőket a legtöbb gyönyörűnek tartják.” (Gaines, 2017, p. 115).

² A „fehér” kifejezést az angol nyelvű szakirodalmi közlemények fordításánál használtam, ugyanis itt az etnikai kategória meghatározására elterjedt a „white” szó használata.

Viszont bizonyos afroamerikai nők szintén elvetik az interetnikus vagy rasszok közötti házasság lehetőségét, ugyanis nem vonzzák őket „fehér” vagy „nem-fekete” férfiak (Gaines, 2017). Ez a „homofília” elméletét is alátámasztja, miszerint az egyének hozzájuk – jelen esetben külsőleg is – hasonló párt preferálnak (Lőrincz, 2006).

Az interetnikus házasságkötések gyakoriságában megfigyelhető nemi különbségek kultúránként, etnikai csoportonként különbözőek lehetnek. Wang (2015) vizsgálatában arra jutott, hogy az afroamerikai férfiak nagyobb eséllyel kötöttek vegyes házasságot, mint a nők. Az afroamerikai nőknek csak 12%-a házasodott ki a saját etnikai csoportjából, míg a férfiak egynegyede. Az ázsiaiaknál pont fordított tendenciát figyelhettünk meg. Az ázsiai nők gyakrabban házasodtak más etnikumúakkal, mint a férfiak. 2013-ban az ázsiai nők 37%-a, míg az ázsiai férfiak 16%-a kötött házasságot más etnikumúval. Az amerikai indiánoknak volt a legnagyobb esélyük a vegyes házasságra. A nők 61%-a és a férfiak 54%-a házasodott más etnikumúval 2013-ban (Wang, 2015). Magyarországi afrikaiak párkapcsolataiban is megfigyelhető, hogy a férfiak nagyobb arányban létesítenek párkapcsolatot és házasságot a többségi társadalom tagjaival, mint a nők (Komolafe & Komolafe, 2019; Pári & Komolafe, 2017). Ennek hátterében lehetnek az adott kultúrára jellemző nemi szerepek, a nőkről alkotott elképzelések és hagyományok, továbbá, hogy jóval nagyobb arányban migrálnak férfiak, mint nők afrikai országokból és így új lakhelyükön szükségszerűen a férfiak kerülnek olyan helyzetbe, ami heterogámiához vezet, mert kevés esélyük van afrikai nőkkel párkapcsolatba kerülni.

1.3.3. Iskolai végzettség és társadalmi státusz

A „csere elmélet” egy párválasztással kapcsolatos elgondolás, miszerint mindenki olyan partnert keres, aki a legnagyobb haszonnal vagy jutalommal, és a legkisebb költséggel jár számára. Az elmélet szerint a párok tagjai összességében nagyjából hasonló értékkel rendelkeznek, és kicserélik egymással a különböző értéket hordozó tulajdonságaikat (pl.: munkahely, képzettség, kedvesség, szépség, társadalmi státusz) (Lőrincz, 2006). Tehát mindkét félnek más az értéket hordozó tulajdonsága vagy előnye, amely segíti, hogy olyan párt találjon, aki pedig pont olyan erősségekkel rendelkezik, aminek ő híján van. Merton (1941) és Davis (1941) az interetnikus házasságokra is alkalmazták az elméletet, melyet „státusz csere elméletként” (status exchange theory)

határoztak meg. Az elmélet megalkotásához a többség és az afroamerikai kisebbség közötti vegyes házasságokat vizsgálták az Egyesült Államokban. Vizsgálatukban azok az afroamerikaiak, akik magas társadalmi-gazdasági státuszra tettek szert, felcserélték azt a párjuk többségi társadalomhoz tartozásából adódó magasabb státuszára. Tehát a magas társadalmi-gazdasági státusz segített nekik abban, hogy többségi párt találjanak. A legtöbb ilyen jellegű kutatás az iskolai végzettséget használja a társadalmi-gazdasági státusz mérésére. Általánosan megfogalmazva, a státuszcsere elmélet azt állítja, hogy egy vegyes házasságban a kisebbségi háttérű tag általában magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, mint a többségi társadalomból származó partner (Davis, 1941; Merton, 1941).

Bizonyos kutatások megerősítették a státuszcsere elméletét (Gullickson, 2006; Fu, 2001; Qian, 1997; Kalmijn, 1993; Schoen & Wooldredge, 1989). Például Kalmijn (1993) az Egyesült Államok 33 államából származó, 1968 és 1986 között gyűjtött éves házassági engedélyek adatait használta fel, és megállapította, hogy a fekete házastársak nagyobb valószínűséggel házasodtak iskolai végzettség szempontjából lefelé, ami összhangban van a státuszcsere elméletével. Qian (1997) afro-amerikaiak, spanyolajkúak és ázsiai amerikaiak vegyes házasságait kutatta 1980-as és 1990-es népszámlálási adatok felhasználásával. Azokban az esetekben, amikor a házastársak eltérő iskolai végzettséggel rendelkeztek, a felsőfokú végzettségű kisebbségi csoport tagjai nagyobb valószínűséggel házasodtak össze egy többségi csoport alacsonyabb iskolai végzettségű tagjával.

A legtöbb kutatás nem tudta igazolni a státuszcsere elméletét, vagy csak gyenge összefüggést találtak (Hou & Myles, 2013; Rosenfeld, 2005; Jacobs & Labov, 2002; Liang & Ito, 1999; Hwang et al., 1994; Heer, 1974). A vizsgálatok nagy részében a vegyes párok tagjai nagyjából azonos státusszal és végzettséggel rendelkeznek (Liang & Ito, 1999; Fu 2008). Ezt nevezhetjük „státusz egyenlőség” elméletnek. Jacobs és Labov (2002) arra a következtetésre jutott, hogy a vegyes házasságot az iskolázottság segíti elő, és hogy a középosztálybeli afroamerikaiak szívesebben házasodnak össze hasonló társadalmi-gazdasági státuszú fehérekkel. Az eredményekben tapasztalható különbségekben a különböző módszereken túlmenően a változó történelmi és társadalmi körülmények is szerepet játszhatnak. Az elmélet megalkotásának idején a vegyes házasságok társadalmilag sokkal kevésbé voltak elfogadottak a maihoz képest.

Összességében a „státusz egyenlőség” elmélete és az, hogy a kisebbségi csoportok magasabban iskolázott tagjai gyakrabban kötnek vegyes párkapcsolatot, elterjedtebb a későbbi, modernebb társadalmakat vizsgáló kutatásokban (Song, 2016; Çelikaksoy, 2016).

Furtado (2012) magyarázatokat keresett arra, hogy a kisebbségi csoportok magasabban képzett tagjai miért házasodnak gyakrabban a többségi társadalomba tartozó párral. A „kulturális alkalmazkodóképességi hatás” (cultural adaptibility effect) szerint a magasan képzett tagok magasabb részvétele az interetnikus házasságokban annak köszönhető, hogy jobban tudnak alkalmazkodni az eltérő szokásokhoz. Mindeközben lazulnak a kapcsolataik származási csoportjukkal és így kevésbé van húzóerejük a többi csoporttagra. Az „enklávé effektus” (enclave effect) azt mondja ki, hogy a képzett tagok gyakrabban mozdulnak ki saját etnikai csoportjukból, ami csökkenti annak az esélyét, hogy saját csoportjukból találjanak párt maguknak. A „válogatott illeszkedő hatás” (assortative matching effect) szerint a magasan képzett tagok számára az iskolai végzettségben való hasonlóság pótolhatja az etnikai hasonlóságot. Ezt azzal támasztja alá, hogy ahol a magasan képzett bevándorlókat sok, szintén képzett bevándorló veszi körül, ott csökken a csoporton kívüli házasodás esélye. Ez fordítva is igaz. Ahol a magasan képzett bevándorlók körül sok az alacsonyabb végzettségű, saját etnikai csoportjába tartozó személy, ott gyakoribbak a vegyes házasságok. Az iskolai végzettség és a vegyes házasodási hajlandóság kapcsolata etnikumokként változó (Furtado, 2012).

Vitatott az is, hogy vajon az integrációban ugyanolyan hangsúlyos szerepet játszik-e egy olyan többségi társadalomba tartozó pár, aki alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik, mint egy felsőoktatásban diplomát szerzett.

1.4. A roma népesség szocio-demográfiai tényezői és párválasztása

Nincsenek pontos adatok a romák létszámára vonatkozóan és ez részben annak is köszönhető, hogy nehéz meghatározni, mi alapján lehet valakit romaként definiálni. Ladányi és Szelényi (2001) is feltették a kérdést, hogy „Ki a cigány?” és ennek a kérdésnek a megválaszolása máig is nehézségekbe ütközik. A szerzőpáros alapvetően két elméleti kiindulópontot talált a romák etnikumba való sorolására. A Kemény-féle irány (1997) egy egzakt mérőeszközt kíván meghatározni az adott etnikai csoporthoz tartozók számának mérésére. Abból a tényből indul ki, hogy a cigányság a különböző népszámlálások során változó arányban vállalja etnikai hovatartozását. Ez vélhetően attól függ, hogy az adott társadalmi helyzetben mennyire érzik hátránynak hovatartozásukat. Ez alapján nem lehet bízni az etnikai öndefinícióban, így indokolt, hogy egy külső személy (pl.: kutató, szakértő, kérdezőbiztos, szomszéd stb.) sorolja az adott csoportba az embereket. Ladányi és Szelényi (2001) ezzel a nézőponttal szemben elfogadja a tényt, hogy a népszámlálási adatok megbízhatatlanok, és nem is próbálnak egy egzakt mérőeszközt meghatározni, hanem fel akarják térképezni a lehetséges etnikai besorolási rendszereket. Az etnikumot társadalmi konstrukcióként kezelik. A genetikai, külső jegyek által való meghatározottságon túl a társadalmi körülmények vezetnek az adott személyek etnikai csoportba sorolásához. Az etnikai határok elmosódottak és a kategorizációt gyakran érdekek, előítéletek és társadalmi meghatározottságok vezérlik. Továbbá az egyik vagy másik csoportba sorolás pozitív és negatív következményeket is hozhat az adott személy életébe (Ladányi & Szelényi, 2001).

Ladányi és Szelényi (2001) három besorolási rendszert határozott meg, amik a közép-európai roma népesség meghatározását segítik:

1. Önidentifikáció: Ez bizonyos körülmények hatására változhat, viszont a nemzeti tudat fontos indikátora (Ladányi & Szelényi, 2001).
2. Szakértői besorolás: A szakértők olyan szakemberek lehetnek, akik romákkal vagy a „roma kérdéssel” foglalkoznak munkájuk során (pl.: tanítók, szociális munkások, rendőrök stb.). Ennek a meghatározásnak is megkérdőjelezhető a pontossága, ugyanis különböző szakértők eltérő elképzelések mentén sorolnak valakit romának. Például alkalmazhatják az „egy csepp vér”, elvét, miszerint bárki, akinek a felmenői között volt roma, az abba az etnikai csoportba

sorolandó. De lehet, hogy csak bizonyos viselkedési jegyekhez vagy társadalmi státuszhoz kötik a romaságot és esetleg kizárják azokat, akik más életmódot választottak, vagy vegyes házasságban élnek (Ladányi & Szelényi, 2001). Például a szegénységet gyakran összekötik a cigánysággal, így aki szegény, de nem roma mégis ebbe a kategóriába eshet a szakértők szerint, míg a gazdagabb romákat nem romaként azonosíthatják.

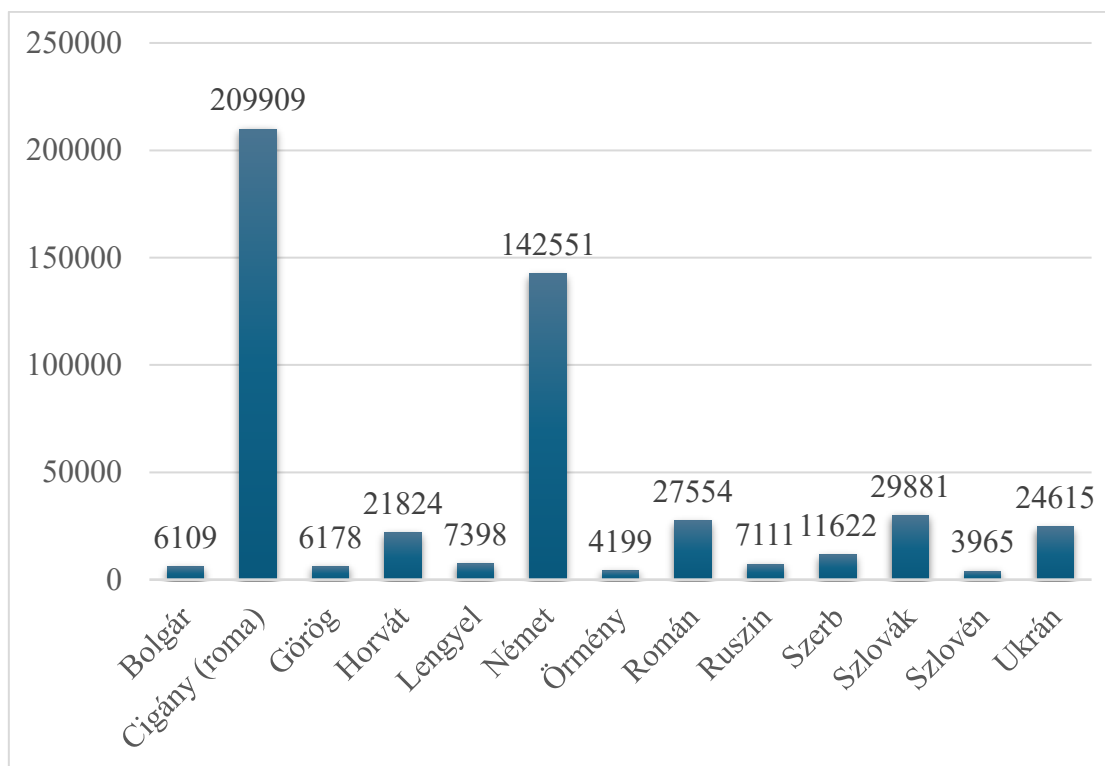
3. Kérdezőbiztosi besorolás: A kérdezőbiztosok gyakran nem elég tájékozottak és csak a „megérzésükre” hagyatkoznak. Azonban mivel az előítéletek és diszkrimináció is a megérzés alapú kategorizáció következménye, a kérdezőbiztosi besorolást is indokolt lehet alkalmazni egyes kutatásokban. Az asszimilálódott roma személyeket lehetséges ilyen módszerrel vizsgálni, ugyanis a kérdezőbiztosok olyan személyeket is romaként határozhatnak meg, akik magukat már nem mondják annak és a szakértők sem tennék őket ebbe az etnikai csoportba, ugyanis más a szocio-demográfiai helyzetük, mint az általuk elvárt (Ladányi & Szelényi, 2001).

Ezen felül alkalmazni lehet az ismerősök, szomszédok, iskolatársak stb általi besorolást is, amikor a vizsgált alany környezetében vagy ismerettség köréből származó személy besorolására hagyatkozunk. A kutatásokban a különböző besorolások kombinációit is alkalmazhatjuk. Például Kisfalusi, Janky & Takács, (2019) általános iskolai csoportokat vizsgált: a válaszadók magukról is nyilatkozhattak, hogy milyen származásúnak tartják magukat, viszont az osztálytársak is meghatározták, hogy kit tartanak romának a csoportból.

A kutatásom kiindulópontját adó KRSZH hallgatókkal készült vizsgálatban romaként csak azok a hallgatók lettek meghatározva, akik önmagukat annak vallották. A jelenlegi disszertációban használt 535 fős mintába is önidentifikáció alapján kerültek be a válaszadók. Párjukat ugyanakkor a válaszadók határozták meg romaként vagy nem romaként. Az interetnikus párkapcsolatoknál ez azért is indokolt, mert annak van igazán jelentősége, hogy a válaszadó a párját a sajátjától eltérő vagy azzal azonos csoportba sorolja-e.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a 2022-es népszámláláson körülbelül 210 ezren vallották magukat romának (KSH, 2022a). Így a tizenhárom hazai nemzetiség közül ők élnek a legnépesebb számban Magyarországon (2. ábra). A KSH a

romák létszámát az alapján kalkulálja, hogy kik vallották magokat cigánynak/romának a nemzetiségre vonatkozó kérdésekben, továbbá kik azok, akiknek az anyanyelve valamely cigány nyelv és kik használják valamely cigány nyelvet a családi, baráti beszélgetésekben (KSH, 2022a).

2. ábra: A Magyarországon élő 13 nemzetiség létszáma a 2022-es Népszámlálás adatai alapján (fő)

Forrás: KSH, 2022a

Magyarországon a romák a másik legnépesebb nemzetiségi csoporthoz, a németekhez vagy a többségi magyarokhoz képest általában fiatalabb korban házasodnak vagy lépnek párkapcsolatba. Magasabb náluk az özvegyek aránya és többen élnek élettársi kapcsolatban, mint a másik két vizsgált csoportban (KSH, 2015). A nemzetiségi csoportok közül ők alakítanak ki legnagyobb arányban homogám házasságokat, 2001-ben a magukat cigánynak valló férfiak 83,5%-a, a feleségek 84,9%-a élt szintén roma háztartással (Tóth & Vékás, 2008). A következő részben néhány szocio-demográfiai tényező és a roma személyek párválasztási szokásainak összefüggéseit világítom meg a szakirodalom segítségével.

1.4.1. Roma alcsoportok

A magyarországi cigányság 3 nagyobb csoportra osztható, melyek között gyakran házasodás szempontjából is határ húzódik (Szuhay, 1995). A magyarországi cigányság kb. 10-15%-át alkotó oláh cigányokra - akik a magyaron kívül a romani nyelvet beszélik, - jellemző leginkább a homogámia (Szabóné Kármán, 2020; Kovai, 2017; Vajda, 2015). Vajda Melinda (2015) kutatásában leírja, hogy az oláh cigányoknál az eljegyzésnek és a házasságnak komoly hagyományai vannak. Az exogám párválasztásnál a férfinak kevésbé kell kötnie magát a hagyományokhoz és nem kell már a kapcsolat legelején a házasságot tervezni (Komolafe, 2021). Egyik férfi interjúalany így beszélt erről a jelenségről:

“Nem mertem volna megtenni azt, hogy csak járogatunk, együtt vagyunk és nem véresen, halálosan komoly a sztori. Az én életem pedig tele volt olyan csajokkal, akikkel járogattunk néhány évig, de valami miatt nem lett belőle házasság, gyerek meg stb. De ezt egy cigánylánnyal megtenni nonszensz, tehát elképzelhetetlen. Ha találtam volna cigány lányt, akkor az hótziher hogy az nem fért volna bele... Azt nem tudom, hogy az ő fejébe, meg az ő apjának a fejébe, de az enyémbe se. A nem cigány lányok esetében azért ez egy felmentés volt a kötelezettségek alól. Ha tetszik, ha nem.” (Vajda, 2015, p. 25).

Az oláh interjúalanyok közül, akik vidéken házasodtak meg, szintén oláh társat választottak, azonban akik Budapesten, azok más roma csoportból (pl.: magyar cigány) származó vagy nem roma párral kötötték össze életüket. Míg a vidéken élő fiatalok már az ismerkedés során bevonják a szülőket a párválasztásba (udvarlás kérés és annak engedélyezése), Budapesten csak az eljegyzéskor: a fővárosban a szülők párválasztásban betöltött szerepe szignifikánsan csökkent. A nem oláh romákkal házasodóknál a hagyományörzés jelentősége visszaszorul, a gyermekek is gyakran már csak passzív használói a cigány nyelvnek (Vajda, 2015; Komolafe, 2021).

A beás cigányok szintén kétnyelvűek, de nyelvük nem egyezik az oláhok nyelvével, a romanit nem értik, a magyarországi cigányság kb 5-8%-át teszik ki (Kovai, 2017). Mivel a „roma” kifejezésnek csak a romani nyelven van jelentése, a beások jelentős része szívesebben hívja magát cigánynak, mint romának. Ők is törekszenek a

csoportjukon belülről párt választani, gyakran az oláhokkal kötött házasságot a közösségük jobban ellenzi, mint a nem romákkal kötöttet (Binder, 2008). Binder (2008, p. 12) vizsgálatában egy interjúalany így fogalmaz:

„Én nem tudnám azt elképzelni, hogy az én lányom egy kolompár cigányhoz hozzámenjen, mert elválnám a nyakát. Ez komoly!”

A városban élő beás fiataloknál már kevésbé dominál a származás a párválasztásban.

A romungrók, vagy „magyar cigányok” csak magyarul beszélnek és a cigányság legnépesebb részét (kb. 80%) alkotják (Kovai, 2017). Sokak szerint a cigányság ezen csoportja tartja legkevésbé hagyományait, azonban a leghíresebb cigányzenészek és zenész dinasztiák is közülük kerülnek ki (Nagy & Sztojka-Kovács, 2019). A romungrók néha szintén erősen törekszenek arra, hogy megkülönböztethessék magukat más cigány csoportoktól, például az oláhoktól. A következő idézet is erről tanúskodik:

„Miránk azt mondják, hogy mi ezek a romungró cigányok vagyunk, tehát úgy élünk, mint a magyarok. Nadrágba járunk, nálunk nincs az, hogy rózsás szoknya. Ez a hagyomány, ez tehát az oláh cigányoknak van, meg nem tudom, milyen fajta van még, több fajta verziója. Náluk van az, hogy nem jár a lány az iskolába, átveszi az anya-szerepet, főz, most, takarít, befogják ott ugyanúgy dolgozni, vagy jobbik esetben, ha nem megy el dolgozni, akkor keresnek neki egy férjet, férjjelöltet, és akkor tizenévesen már, sőt, 13-14 évesen nagy esküvőt csinálnak, dáridót, és akkor már ott van egy-két gyerek. Ez annyira meghatározó náluk, hogy így élnek, hogy nagyon ritka az, hogy valaki oláh cigány lány, és még 17-18 évesen tanul.”
(Neményi, 2006, p. 19)

A három fő csoporton felül még több kisebb közösség is megtalálható hazánkban (ilyenek pl. a szintik), és a nagyobb csoportokon belül is vannak még más alcsoportok. A horizontális tagolódás mellett a romák is a társadalom különböző szintű rétegeiben helyezkednek el (Szabóné Kármán, 2020). Az interetnikus párkapcsolatok és házasságok hatására sokan már nem tartoznak kizárólag az egyik vagy másik roma alcsoportba.

A KRSZH roma szakkollégistáinak interjúi alapján azok a roma egyetemisták vannak a legnehezebb helyzetben párválasztás szempontjából, akiknek nem minden felmenője volt roma származású. A roma egyetemistákra jellemző a „két kultúra közé szorultság”, az egyetemi közeg és a családi közeg között próbálnak egyensúlyozni (Dávid

& Lukács J., 2015; Dávid, 2019). A „két kultúra közé szorultság” érzete a párválasztásban fokozottan jellemző azokra, akiknek csak egyik szülőjük vagy nagyszülőjük volt roma.

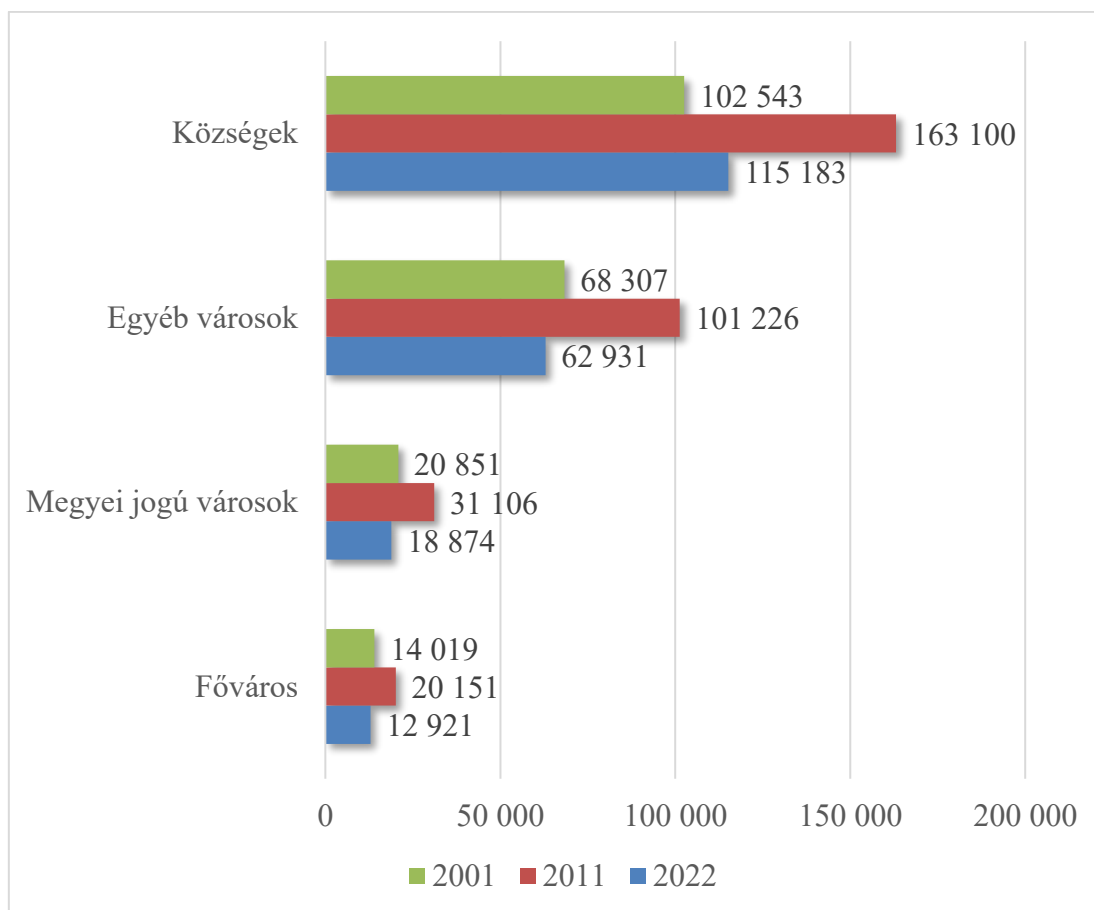
„Mindig olyat álmodtam meg magamnak, mivel én is feles, harmados vagyok, hogy a magyar azért nem jó, mert magyar. A cigány azért nem jó, mert túl cigány. Mert, hogy nehéz értelmiségi cigányt találni. És hogy kiskoromban azt gondoltam, hogy nekem egy fél cigány kell. Egy értelmiségi fél cigány. Nahát, ilyet meg pláne nehéz találni. Most már így itt van, mármint, hogy lehetne találni, de sajnos ez nem így működik. Pontosan... mert más. Meg így, ahogy látom, a családban mindig kiütözik, hogy te büdös cigány, te meg büdös magyar – a veszekedések alkalmával, mindig kiütözik - Hát, hát anyu, Anyuéknak semmi nem tetszik. A legjobbat akarják és az sem volt jó, hogyha magyar volt. Meg az sem, hogy ha cigány lenne.”
(szakkollégista nő, 23 év) (Komolafe et al., 2021, p. 40).

A szakkollégisták közül a származás szempontjából a hagyománykövető oláh cigányok törekedtek leginkább arra, hogy roma és lehetőleg oláh párt találjanak maguknak (Komolafe & Dávid, 2024).

„Kulturai szinten fontos volt, a szüleimnek még jobban. A szüleim még, ők nem tolerálták volna, ha egy magyar lánnyal, vagy pedig egy magyar cigány lánnyal jövök össze. Még a magyar lány elfért, de a magyar cigányt, azt egyáltalán nem.”
(Komolafe, 2021, p. 568)

1.4.2. A roma népesség területi megoszlása

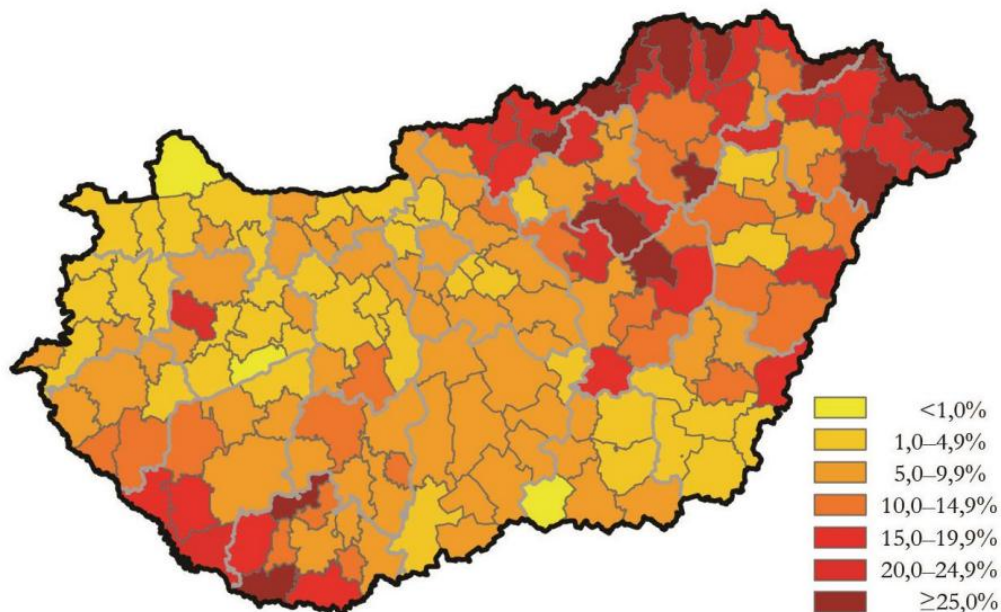
Bár a roma népesség területi megoszlása alig változott, jelentős átrendeződés történt például község–város viszonylatban, aminek következtében a cigányság urbanizáltsága nőtt az 1980-as évektől 2010-ig tartó időszakban. Egyre nagyobb arányban éltek Budapesten, a fővárosban, illetve az 50 ezer főt meghaladó városokban (Pénzes et al., 2018). Népességen belüli arányuk a kistelepüléseken a legmagasabb, mely a 3. ábrán is látható.

3. ábra: A roma népesség területi megoszlása a 2001-es, 2011-es és 2022-es népszámlálások adatai alapján (fő)

Forrás: KSH, 2022b nyomán

„A roma népesség a szelektív migráció és a cigányság magas fertilitása következtében néhány térségben egyre nagyobb népességarányt képvisel, és ennek következményeként megindult e térségek gettósodása. Az említett folyamatok egyszerre vannak jelen hazánkban, és eredményezik a roma etnikai arányok országon belül növekvő diszparitását” (Pénzes et al., 2018, p. 22). Az eltérő területi eloszlás a 4. ábrán is szembetűnő. A romák aránya az Encsi, az Ózdi, a Sellyei, a Hevesi és az Edelényi járásokban a legmagasabb.

4. ábra: A roma népesség aránya a járásokban a Debreceni Egyetem felmérése (2010-13) alapján

Forrás: Pénzes et al., 2018, p. 18.

Az eltérő területi eloszlás hatással lehet a párkapcsolataikra, ugyanis, azokon a településeken, ahol magasabb volt a romák aránya, ott gyakoribb volt a homogám házasságok kötése (Tóth & Vékás, 2008).

1.4.3. A roma népesség iskolai végzettsége

A romák iskolai végzettsége Magyarországon emelkedő tendenciát mutat, azonban még mindig alacsony a nem romákéhoz képest. Az EU-MIDIS II. 2016-ban megjelent vizsgálata szerint a tanköteles roma kiskorúak 98%-a járt iskolába, azonban jelentős részük az életkorukhoz képest alacsonyabb szintű osztályba járt. A javuló

tendenciát jól mutatja, hogy míg a 44 év fölötti romák 25%-a nem fejezett be semmilyen formális oktatást, ugyanez az arány a 25-44 évesek körében 10%, 16-24 év között pedig már csak 8% (FRA, 2016).

A hagyományos cigány családokból származó gyerekek általában az óvodában találkoznak először a többségi társadalom elvárásaival, értékrendjével és normáival. A kétnyelvű roma közösségekben akár a magyar nyelv elsajátítása is ebben az időben kezdődik el. Egy roma szakkollégista férfi így nyilatkozott erről a jelenségről:

„Gyerekkorunk az úgy van oláh cigányoknál, hogy elsősorban cigányul beszélnek a gyerekhez és úgy tanul meg elsősorban beszélni, és majd amikor elkezd óvodába járni 3-4 éves korban, akkor kezd ismerkedni a magyar beszéddel, magyar szokásokkal, magyar habitussal, és azért csak oláh cigányul beszélnek hozzá és eleinte nem érti azt, hogy neki mit mondanak az óvodában. Tehát ilyen alapvető, hogy ki szeretné menni vagy pisi, ne adj isten, vagy stb. – ő ezt nem tudja kifejezni, csak cigányul. Ez probléma szokott lenni. Az óvónők meg nem beszélnek oláhhul.”

(Komolafe & Dávid, 2024, p. 10.)

Az óvodai aktív részvétel az iskolai eredményességükre is kihat, ugyanis kimutatható, hogy akik jártak óvodába, azok sikeresebbek voltak iskolai éveik folyamán (Hága, 2001; Forray R, 2002). 2019-ben a magyar átlagpopuláció 3 év és általános iskolás kor közötti tagjainak 93%-a járt óvodába vagy annak megfelelő intézménybe. Ezzel szemben 2016-ban a romák 71%-a, 2021-ben 59%-a járt óvodába. Tehát látható, hogy a romák még mindig kisebb arányban járnak ilyen intézménybe (FRA, 2022).

A romák lemaradása a középiskolai évek folyamán érzékelhető leginkább. Egy követéses vizsgálatban a 2006-ban középiskolába beiratkozottak között a romák csupán 50%-a rendelkezett 2012-re középiskolai érettségivel, míg a nem romák közül 90% (Hajdu et al., 2014). Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (European Union Agency for Fundamental Rights - FRA) adatai szerint míg a magyar átlagpopuláció 20-24 éves tagjainak 86%-a rendelkezett középfokú végzettséggel 2019-ben, addig 2016-ban a romák 32%-a, 2021-ben pedig 41%-a rendelkezett ilyen szintű képzettséggel (FRA, 2022). Egyetemi végzettséget mindössze 1-2%-uk szerez (Bernát, 2018; KSH, 2018a; FRA, 2016).

A roma nők esetében a korai házasodás és gyerekvállalás növeli az iskolai lemorzsolódás esélyét (Velentza, 2020; Janky, 2005). Nehezen tudják elvégezni

tanulmányaikat a gyerekvállalás mellett. Mózes és munkatársai (2021) a gyermekszám és a roma nők iskolai végzettsége között összefüggést fedeztek fel. Minél magasabb volt a roma nők iskolai végzettsége, annál kevesebb gyermekkel rendelkeztek. Görgöy (2023) kutatása szerint a roma lányok gyakran már gyerekkorukban aktívan kiveszik a részüket testvéreik vagy beteg hozzátartozóik gondozásában, mely szintén hatással lehet a korai iskolaelhagyásra. A hátrányos településeken élő roma fiúk egy része pedig már tizenévtizenöt éves korában elmegy segédmunkásnak a nagyobb városokba és ennek következtében abbahagyja tanulmányait.

A magasabb iskolai végzettségű romák vélhetően kevésbé homogámak, mint alacsonyabb iskolai végzettségű társaik (Komolafe et al., 2022), azonban viszonylag kevés kutatás foglalkozik a romák párválasztásának és iskolai végzettségének összefüggéseivel. Az interetnikus élettársi kapcsolatokban és házasságokban élő roma és nem roma személyek, továbbá a 15 év feletti roma össznépesség iskolázottsága között jelentős eltérések voltak a 2011-es népszámláláskor (KSH, 2020; KSH, 2014). A 15 év feletti roma össznépességben, a nem roma párral rendelkező alcsoporthoz képest nagyobb arányban szerepeltek a 8 általánosnál alacsonyabb végzettségűek, a 8 általánossal rendelkezők nagyjából hasonló arányban, azonban a magasabb végzettségűek kisebb arányban voltak (KSH, 2020; KSH, 2014). (1. táblázat) Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy a roma lakosság magasabb iskolai végzettségű tagjai kötnek gyakrabban interetnikus párkapcsolatot. A roma párral rendelkező nem romák magasabb iskolai végzettséggel rendelkeztek, mint roma párjaik. Ez az eltérés a 8 általánosnál alacsonyabb iskolai végzettségnél igen szembetűnő, ugyanis közel kétszer annyi interetnikus kapcsolatban élő romának volt ilyen szintű végzettsége, mint nem romának (KSH, 2020). (1. táblázat)

1. táblázat: Az iskolai végzettség megoszlása a roma-nem roma interetnikus kapcsolatokban és a 15 év feletti roma lakosságban a 2011-es népszámlálás adatai alapján³

Iskolai végzettség	Nem roma párral rendelkező roma személyek		Roma párral rendelkező nem roma személyek		Roma lakosság 15 év felett	
	Fő	Százalék	Fő	Százalék	Fő	Százalék
8 általánosnál alacsonyabb	2 419	13,30	1 333	7,33	49 240	23,09
8 általános	9 284	51,05	8 500	46,74	122 753	57,56
Középfokú iskolai végzettség, érettségi nélkül	4 214	23,17	5 274	29,00	27 884	13,08
Érettségi	1 649	9,07	2 324	12,78	10 775	5,05
Egyetem, főiskola	621	3,42	756	4,16	2 607	1,22

Forrás: KSH, 2020; KSH, 2014

Felsőfokú végzettségű roma nőket vizsgálva többen arra jutottak, hogy a diplomás roma nőknek nehézséget okozott a megfelelő társ megtalálása és egy részük nem roma partnerrel alakított ki párkapcsolatot (Szabóné Kármán, 2009; Durst et al., 2014; Durst et al., 2016). Ezt a megállapítást a bevezetőben már említett, roma szakkollégistákkal végzett vizsgálat eredményei is alátámasztják. A továbbtanuló roma nőknek nehézséget okozott a saját csoportjukon belüli pártalálásban, hogy párkeresésük és házasodási

³ Egyedi adatkérés a nemzetiségi szempontból vegyes párkapcsolatokról, házasságokról, KSH 2020 (20200420-89604 számon nyilvántartott ügy) Jelen dokumentum a Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu) egyedi kérésre összeállított táblázatos adatállomány felhasználásával készült. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a szerző szellemi termékei.

szándékuk a képzettségük megszerzésének végére tolódott, így kimaradtak a közösségükben megszokottabb korai házasságból (Komolafe et al., 2021).

„Hát igazából az, hogy most, hogy a családalapításról beszélünk, valószínű, hogy nem roma férjem lesz, mert hozzám hasonló korú roma férfiaknak gyerekük, feleségük van, ahhoz képest, ha én elvégzem az egyetemet – remélem elvégzem –, tehát ha nekem lesz egy doktori címem, az igazából nem fog sokat számítani, mert szerintem nekem nem roma férjem lesz. Nem igazán tudom elképzelni azt, hogy mire én befejezem a sulit, 25 éves leszek és az én korosztályomból lesz olyan, aki még nőtlen.” (Komolafe et al., 2021, p. 40).

Több diplomás roma nő úgy vélte, hogy a roma férfiak csak a háztartásbeliként dolgozó roma nőket fogadják el, akiknek csak a család és a gyerekek gondozása a feladata, ennek megfelelően egy roma férfi mellett nem tudnának kiteljesedni a munkájukban is (Szabóné Kármán, 2009, Durst et al., 2014; Durst et al., 2016). A KRSZH kutatásból kiderült, hogy a roma férfiakkal kapcsolatos negatív hozzáálláson a szakkollégiumi lét tudott árnyalni, ugyanis a szakkollégista nők megtapasztalhatták, hogy vannak hozzájuk hasonló gondolkodású cigány férfiak (Komolafe et al. 2021). Továbbá nem feltétlenül kell választaniuk aközött, hogy származásban vagy végzettségben legyen hasonló a partnerük, mely csökkentheti társadalmi mobilitásuk árát. Dész (2021, 2023) vizsgálata is rávilágított, hogy az elsőgenerációs diplomás roma nők úgy érzik, hogy a legjobban egy olyan partner tudná megérteni őket, aki ugyanolyan társadalmi mobilitási pályát járt be és ugyanolyan etnikai hovatartozású.

1.4.4. A roma népesség munkaerőpiaci helyzete

Magyarországon az 1940-es évekig az etnikai határok szinte átjárhatatlanok voltak, ennek következtében a romák munkaerőpiaci helyzetére a marginalizáltság volt jellemző (Bócz, 2015). A muzsikás cigányok ebből a szempontból kivételt képeztek, ugyanis „különleges, magasrendű” tudásuk miatt foglalkoztatva voltak és a cigányságnak egy magasabb presztízsű csoportját alkották (Szále, 2020). Az 1940-es éveket követő időszakban nőtt a romák foglalkoztatottsága. Általában alacsonyabb státuszú munkákat tudtak csak elvállalni, azonban az etnikai határok egyre átjárhatóbbakká váltak és

megindult társadalmi betagozódásuk (Bócz, 2015). A nyolcvanas évek közepéig a romák és nem romák foglalkoztatottsága közel azonos szinten volt (Szabóné Kármán, 2012). Azonban a romák többsége még mindig alacsonyabb képzettségi igényű, kevésbé értékelt területen tudott elhelyezkedni. A munkaerőpiaci szegregáció hatására gyakran „cigánybrigádokba” dolgoztak (Hajnóczky, 2017, p. 234). A rendszerváltozás hatására az addig fix, megbízható jövedelemmel rendelkező romák körülbelül fele elvesztette állását és körükben tartósan nőtt a munkanélküliség (Bócz, 2015, Kertesi, 2005).

A roma népesség munkaerőpiaci helyzete továbbra is rosszabb, mint a magyar átlagpopulációé: az FRA (2022) felmérése szerint Magyarországon a 20-64 évesek 75%-ának volt fizetett munkája 2020-ban, azonban csak a romákat vizsgálva azt láthatjuk, hogy 2016-ban 49%-uk, míg 2021-ben 62%-uk végzett fizetett munkát. Tehát a foglalkoztatásuk javuló tendenciát mutat, de még mindig rosszabb helyzetben vannak, mint az átlagpopuláció. A munkaerőpiaci hátrányuk egy része az iskolai végzettségükből adódik, ugyanis az alacsonyabb végzettségűek hátrányból indulnak a foglalkoztatás területén. A másik nehézség a területi elhelyezkedés: nagy részük olyan településeken él, ahol távoli vagy rossz minőségű a munkahelykínálat (KSH, 2018b).

A roma nők munkaerőpiaci helyzete különösen hátrányos. A korai gyerekvállalás miatt gyakran nem fejezik be tanulmányaikat, mely megnehezíti a későbbi álláskeresést. Körükben, a roma hagyományoknak megfelelően, sokan háztartásbeliek, továbbá a magas gyerekszám miatt nehéz olyan munkát találniuk, ami összeegyeztethető családi kötelezettségeikkel (KSH, 2018b).

A KRSZH kutatásban is, más vizsgálatokhoz hasonlóan (Szabóné Kármán, 2009, Durst et al., 2014; Durst et al., 2016), több olyan roma egyetemista nő volt, akik azért akartak inkább nem roma párt választani, mert a munka és a gyerekvállalás világában is ki akartak teljesedni. Nem akartak csak a háztartási és gyermekneveléssel kapcsolatos feladatokkal foglalkozni és úgy érezték, hogy a munka-magánélet, számukra ideális egyensúlyának megtartása nem lehetséges egy roma párral.

„Tehát hogyha cigány, akkor nagyon megvizsgálnám a dolgokat. Akkor nagyítóval néznék mindent. Tehát én nem akarok bemenni az, olyan rossz dolgok alá, amikkel, amik alól engem Isten már kihozott. Tehát ez a cigányasszonynak az izében a helye, a konyhában, és az a dolga, hogy szüljön. Tehát ez a megalázó, én azt nem bírnám elviselni. Vagy az, hogy- Anyáéknál nincs, de az egyik testvérükénél van. Tehát, hogy

nem engedik dolgozni, nem engedik tanulni, hát, el nem bírnam viselni. Ilyen őssasszony, csonttal, a hajammal, biztos nem lennék. Meg ha cigányhoz mennék, akkor valami értelmiségi, tanult emberhez. De azért megvizsgálnám a családját is, nagyon. Tehát, hogy milyen az anyjával a kapcsolata, az apjával. Na, hát megvizsgálnám a dolgokat.” (Komolafe et al. 2021, p. 41)

A diplomás roma nők munka és karrier iránti elköteleződése Durst és munkatársai (2016) kutatásában a gyermekvállalás után is töretlen maradt. Míg más nemzetiségi csoportba tartozó elsőgenerációs diplomás nők a gyerekvállalás után nagyobb számban váltak főállású anyává vagy hagytak fel addigi munkájukkal, a mintájukba került diplomás roma nők egytől egyig karrierjükben is előre felé haladtak a gyerekvállalás mellett. Munkájuk identitásuk fontos részét képezte. Karriertörekvéseiket egy nem roma pár gyakran jobban támogatta, viszont volt olyan, aki elismerte, hogy egy roma párral talán sok szempontból jobban megértenék egymást (Durst et al., 2016).

1.4.5. Nemi szerepek és párválasztás a roma népesség körében

A roma népesség iskolai végzettségét és munkaerőpiaci helyzetét tárgyaló részekben már felmerültek a nemi különbségekre vonatkozó szempontok, azonban ebben a részben a különböző szempontokat összegzem a párválasztás összefüggésében.

A roma közösségekben általában a hagyományos nemi szerepeket preferálják. A nők fő feladatai otthon a családi körben vannak. Ők vezetik a háztartást, gondozzák a gyerekeket (Neményi, 2010; Kóczé, 2010; Pálos, 2010; Durst et al., 2016; Szabóné Kármán, 2020; Bereményi & Durst, 2023). Gyakran már fiatal lányként bevonódnak kisebb testvéreik gondozásába, mely miatt a tanulmányaikra is kevesebb figyelem jut (Görgöy, 2023). A hagyományos roma közösségekben a gyermek nagy érték és a nők is a gyermekvállalás által szerezhetnek nagyobb presztizst a közösségükön belül. Körükben gyakori a fiatalkori házasság és a leányanyaság. A roma férfiakhoz képest, a nemekhez kapcsolódó normák miatt nehezebben is nyitnak olyan tevékenységek felé, amik eltávolítanák őket a családjuktól. Például a roma szülők lányaiknak nehezebben engedik meg, hogy messzebbre menjenek tanulni vagy más városban vállaljanak munkát

(Komolafe & Dávid, 2024). Ez annak is köszönhető, hogy a hagyománykövető roma közösségekben a lányokat komolyan féltik, vigyázzák.

A roma férfiak hagyományos feladata a kenyérkeresés és a család anyagi jóllétének biztosítása. A családban ők látják el a fő döntéshozói szerepet (Mrhálek et al., 2015). A szegényebb területeken gyakran a tanulmányaikat félbehagyva lépnek a munkaerőpiacra, akár a lakóhelyüktől távolabbi városban munkát vállalva. Könnyebben lépnek ki a családi közegből és változtatnak lakóhelyet. Talán többek között ennek a nagyobb mobilitásnak is köszönhető, hogy a népszámlálási adatok szerint Magyarországon a roma férfiak nagyobb valószínűséggel kötnek házasságot nem roma partnerrel, mint a roma nők (Tóth & Vékás, 2008; Szabó, 2021). Ez az összefüggés azonban kultúránként és országonként eltérő lehet a romák esetében, hiszen például egy spanyolországi tanulmány szerint a roma nők nagyobb valószínűséggel házasodtak nem roma partnerrel, mint a roma férfiak (Gamella, 2020; Gamella & Álvarez-Roldán, 2023).

Ahogy a többségi társadalomban, úgy a roma közösségekben is modernizálódáson mennek keresztül a nemi szerepelvárások és a családi kapcsolatok (Pascual et al., 2020). Például, ma már a leghagyománykövetőbb családok is jobban engedik akár otthonuktól távolabb továbbtanulni lánygyermeküket, mint ahogyan az a szülők vagy nagyszülők generációjára jellemző volt (Komolafe & Dávid, 2024).

A roma férfiokról és nőkről, ahogyan láthatjuk, a közösségükön belül léteznek elképzelések és elvárandó viselkedésmódok. A többségi társadalom is kapcsol különböző tulajdonságokat és előfeltevéseket a romákhoz, melyek néha az egyik vagy másik nemet jobban érinthetik és akár hatással lehetnek az interetnikus párkapcsolatok kialakulására. Ezek a képek nagyon sokszínűek, mely annak is köszönhető, hogy maga a cigányság is sok csoportból és rétegből áll, amelyek különböznek egymástól (Binder, 2009). A romákról alkotott sztereotípiák és előítéletek az idő folyamán változtak, azonban „a társadalmak mindig egyfajta különös, sajátos, sőt másfajta népeknek tartották őket” (Vinkler, 2011, p. 65).

A roma nőkről általánosságban kétféle kép él a hétköznapi emberek fejében: „Egyrészt gyönyörűek, színes ruhákat viselnek, és mosolygó, boldog gyerekek veszik őket körül. Másrészt a róluk alkotott kép piszkos, elhanyagolt és csúnya öregasszonyokat mutat, akik koldulnak vagy kártyákat olvasnak” (Forray & Óhidy, 2019, p. 2). Tehát az interetnikus párkapcsolatokban szerepe lehet az egzotikum iránti vágyakozásnak is,

amennyiben a nem roma pár fejében az első kép él, hasonlóan, mint ahogyan afrikai-magyar interetnikus párkapcsolatoknál is megfigyelhető volt (Komolafe & Komolafe, 2017). Akinek pedig a második kép él a fejében, azt könnyen eltántoríthatja az interetnikus párkapcsolatok létesítésétől. Az ellenkező nemről, sokan elképzelik, ahogy „kalapos, bajszos férfiak hegedűn muzsikálnak esetleg lókupeckednek” (Vinkler, 2011, p. 64), mely szintén romantikus érzéseket hívhat elő.

Azonban az egyik fő sztereotípiát, mely többé-kevésbé mindkét nemhez kapcsolódik, a romákat a bűnözéssel kapcsolja össze. Erre az előítéletre az is ráerősített, hogy a „cigánybűnözés” a köznyelvben és egy időben a rendőrség vagy politikai szereplők körében is elfogadott és gyakran használt fogalom volt (Szendrei, 2011; Bócz, 2015). Ez az előítélet eltántoríthatja a nem romákat attól, hogy interetnikus párkapcsolatba lépjenek romákkal. Az kérdés lehet, hogy vajon ez az előítélet a roma férfiaknak vagy nőknek nehezítheti meg az interetnikus pártalálását. Ugyan kevés tanulmány foglalkozik roma férfiakkal, de külföldi felmérésekből következtethetünk arra, hogy talán őket jobban sújthatják a bűnözéssel kapcsolatos sztereotípiák. Például, afroamerikaiak esetén a veszélyes, fenyegető tulajdonságokat jobban összekapcsolják az afroamerikai férfiakkal. Bűnözői magatartásra hajlamos, erőszakos embereknek tartják őket, akik veszélyt jelenthetnek a nem afroamerikai nőkre (Wingfield, 2009).

1.5. Emberi kapcsolatok és az interetnikus párkapcsolatok

Az ember „társas lény” (Aronson, 2001), így az emberi kapcsolatok esszenciálisak mindenki életében. Rokonaink, barátaink, bizalmasaink és felszínesebb gyenge kapcsolataink segítségünkre lehetnek az életünk minden területén. Bizonyos kutatások bevándorlók vagy őshonos kisebbségi csoportok tagjainak kapcsolathálózatát vizsgálva összefüggéseket találtak társadalmi integrációjuk és a többségi társadalom tagjai felé irányuló kapcsolataik mennyiségére vonatkozóan (Messing, 2006; Nunez, 2009; Messing & Molnár, 2011; Peters et al., 2019; Rodríguez-García et al., 2015). Az interetnikus párkapcsolatok és házasságok is segítséget nyújthatnak, hogy a kisebbségi csoportba tartozók több többségi ismerőst, barátot szerezzenek, és ezáltal javuljon társadalmi beágyazottságuk (Gevrek, 2009). Fordítva, aki a különböző szocializációs közegekben több, nem kisebbségi barátot, ismerőst halmoz fel, annak növekedhet az esélye arra, hogy többségi partnert találjon magának. Ezeket az összefüggéseket érdemesnek tartom romák párkapcsolatain keresztül is vizsgálni.

A társadalmi tőke fogalma leginkább Bourdieu (1999) és Coleman (1990) nevéhez fűződik. Közülük Bourdieu (1999) volt, aki a társadalmi tőke alatt főként a szűkebb értelemben vett kapcsolati tőkét értette. A kapcsolati tőke azon erőforrások összességét jelenti, amelyek egy adott csoporthoz való tartozáson alapulnak. A személyek kapcsolati tőkéje azokat az emberi kapcsolatait jelenti, amelyeket szükség esetén mozgósítani tud és a mozgósítható kapcsolatainak a további kapcsolatait. A kapcsolatoknak kölcsönösnek kell lenniük és fenntartásuk energiát igényel.

A tőkeelmélethez kapcsolódva Putnam (2000) és Lin (2008) mélység és kölcsönösség szerint osztályozva a kapcsolatokat "binding", "bonding" és "bridging" kapcsolatokat különböztettek meg. A binding kapcsolatok nagyon mélyek, az egyénhez érzelmileg legközelebb álló emberekhez fűződnek (pl.: szülők, testvérek, partner, bizalmas barát) érzelmileg töltöttek és kölcsönös segítségnyújtáson alapulnak. A bonding kapcsolatok egy csoporthoz, közösséghez, szűkebb kapcsolati hálózathoz kötődő gyengébb és erősebb kapcsolatok, melyek támogatást nyújthatnak az egyéneknek a nehéz helyzetekben és segítik az identitás fejlődését. Ugyanakkor a szocio-demográfiai szempontból homogén binding és bonding kapcsolatok dominanciája gátat is szabhat a kívülvilág felé. Azokra a közösségekre, amik szociális vagy etnikai szempontból elkülönülten élnek, és a többségi társadalomtól különböznek kulturális szokásokban,

norma- vagy értékrendben, a bonding típusú, erős kapcsolatok dominanciája jellemző, melyek által a közösség kifelé zárt lesz és az egyének nehezebben boldogulnak a többségi társadalomban (Coleman, 1988; Portes, 1998; Vervoort, 2012). Azt, hogy a binding és bonding típusú kapcsolatok akár hátráltathatják is a társadalmi integrációt, egy amerikai tanulmány is alátámaszthatja, miszerint azoknak a vegyes házasságban élő bevándorló férfiakkal nagyobb az esélye a sikeres munkaerő-piaci boldogulásra, akik kevesebbet érintkeznek a saját országuk kapcsolathálózatával (Furtado & Theodoropoulos, 2010).

A bridging kapcsolatok olyan hídszerű, gyenge összeköttetések, amik átívelnek különböző társadalmi és etnikai csoportokon és támogatják a strukturális mobilitást (Lin, 2008). Mark Granovetter (1973) ezeknek a gyenge kötéseknek az erejét hangsúlyozza. A társadalom, leírása szerint, olyan szorosan összetartozó csoportokból áll, amik csak a gyenge kötéseiken keresztül kapcsolódnak egymáshoz. A különböző csoportok eltérő információk birtokában vannak. A társadalomban való előrejutást a gyenge kötések segíthetik leginkább, mert tőlük remélhetünk leginkább olyan információkat, amiknek mi nem vagyunk a birtokában (Granovetter, 1973). A kisebbségi csoportba tartozó, hátrányos helyzetű személyeknek hatékony társadalmi integrációjuk szempontjából az az ideális, ha rendelkeznek szoros, rokoni kapcsolatokkal és lazább, a többségi társadalomhoz fűződő kötésekkel is (Coleman, 1988; Messing, 2006; Nunez, 2009; Messing & Molnár, 2011; Lukács J., 2018; Peters et al., 2019).

A társadalmi tőke elméletéhez visszanyúlva, kutatók hangsúlyozzák annak szerepét a bevándorlók munkaerőpiaci sikerében (Aguilera, 2002, 2005). Az elmélet szerint a bevándorlók hátrányos helyzetben vannak a munkaerőpiacon, mivel kapcsolathálózatuk többnyire saját etnikai csoportjuk tagjaiból áll, akik munkaerőpiaci ismerete nem olyan jó, mint a befogadó társadalom tagjaié. Az interetnikus házasságok a bevándorlók és többségi társadalomba tartozók között megnyithatják az utat azokhoz a hálózatokhoz, amiken keresztül könnyebb munkát szerezni. Az ezekhez a hálózatokhoz való hozzáférés csökkentheti az álláskeresési költségeket és növeli annak valószínűségét, hogy magasabb bérekkel rendelkező munkát találjon a bevándorló. A befogadó társadalom tagjai jobban tájékozottak az állásajánlatokról, és könnyebben el tudnak helyezkedni. Ezért a társadalmi tőke elméletéhez kapcsolódóan elmondhatjuk, hogy az interetnikus házasságban élő bevándorlóknak jobb a munkaerő piaci esélyei, mint azoknak, akik endogám házasságban élnek (Gevrek, 2009).

A különböző befogadó országokban lévő kisebbségi csoportok interetnikus párkapcsolatai a szocio-demográfiai tényezőkről szóló fejezetben már részben tárgyalt „közelségi hipotézissel” is kapcsolatba hozhatóak (Lőrincz, 2006). Azon a helyen, ahol nagyobb az etnikai diverzitás, a heterogám kapcsolatok száma is nő (Blau & Schwartz, 1984). Ezt lefordítva a kapcsolathálózatokra, több kutató megállapította, hogy akiknek etnikailag heterogámabb a kapcsolathálózata, nagyobb eséllyel létesítenek heterogám párkapcsolatot (Clark-Ibáñez & Felmlee, 2008). Például Shibazaki és Brennan (1998) szerint, azok a személyek, akik a saját etnikai csoportjukon kívülről választottak randevú partnert, viszonylag sok potenciális, a sajátjuktól különböző etnikumú randipartner elérhetőségéről számoltak be, összehasonlítva azokkal, akik csak a saját etnikai kategóriájukon belülről választottak partnert.

A „közelségi hipotézishez” hasonló az Allport (1954) féle „Kontaktus hipotézis”, amely az interakciók előítéletet csökkentő funkcióira fókuszál, miszerint a különböző etnikai csoportba tartozó egyénnel való közvetlen érintkezés csökkenti a velük szemben érzett előítéleteket és sztereotípiákat és növeli az irányukban érzett rokonszenvet. A más etnikumúakkal való személyes találkozáskor olyan tapasztalataink lehetnek, amik ellentmondanak a sztereotípiáinknak és ennek hatására ártékeljük őket. A „kontaktus hipotézist” több kutatás eredményei is alátámasztották, viszont csak bizonyos feltételek teljesülése mellett, például az interakciónak nem kompetitív környezetben kell megvalósulniuk, egyenlő státuszú tagok között kell zajlaniuk, továbbá személyesnek és informálisnak kell lenniük (Pettigrew & Tropp, 2006; Jackman & Crane, 1986). Bizonyos esetekben, ha a feltételek nem teljesülnek, a más etnikumúakkal való interakciók az előítéletek erősödéséhez is vezethetnek (Balassa & Kovács, 2010).

Az Egyesült Államokban már több tanulmány is foglalkozott a kapcsolatok és az attitűdök kérdésével, és azt találták, hogy azok, akiknek több interetnikus barátságuk van, pozitívabban viszonyulnak az interetnikus házasságokhoz (Jacobson and Johnson, 2006; Levin et al., 2007; McClintock, 2010; Perry, 2013). A kontaktus hipotézishez kapcsolható Levin, és munkatársainak (2007) kutatása is, amiben longitudinális adatok alapján vizsgálták az interetnikus társkeresést több mint 2000 diák bevonásával egy multietnikus egyetemen. Az eredmények azt mutatták, hogy azok a hallgatók, akik az egyetem előtt alacsonyabb szintű előítéletet, csoportközi szorongást és csoportidentifikációt mutattak, nagyobb valószínűséggel randevúztak más etnikai csoportok tagjaival az egyetem alatt.

Ezen túlmenően, a releváns háttérváltozókat és az egyetem előtti attitűdöket kontrollálva, azok a hallgatók, akik az egyetem alatt többet randevúztak csoportjukon kívülről, az egyetem végén alacsonyabb szintű előítéletet és csoportközi szorongást mutattak, de nagyobb környezeti nyomást éreztek arra is, hogy ne szocializálódjanak más csoportok tagjaival, illetve ne randevúzzanak velük (Levin et al., 2007).

Törngren (2016) tanulmánya a vegyes házasságokkal kapcsolatos attitűdöket, valamint a korábbi interetnikus kapcsolatok közötti kapcsolatot vizsgálja Svédországban. A felmérésben 461 fehér-európai válaszadó vett részt. Az eredmények azt mutatják, hogy a válaszadók többsége el tudja képzelni az interetnikus házasságot, azonban egyértelmű preferenciák vannak a különböző etnikai csoportok irányába. Továbbá, az amerikai kontextushoz hasonlóan azok a válaszadók, akiknek voltak más rasszba vagy etnikumba tartozó barátai, hajlamosabbak voltak pozitívan válaszolni az interetnikus házasságra vonatkozó kérdésre (Törngren, 2016).

1.6. A roma népesség kapcsolathálózata és párválasztása

A roma lakosság kapcsolathálózatában, régebbi kutatások szerint, a társadalom többségi tagjaihoz képest általában a szorosabb családi kapcsolatok dominálnak, több baráttal és ismerőssel rendelkeznek, azonban kapcsolathálójuk etnikailag elég homogén (Džambazović & Jurásková, 2003; Albert & Dávid, 2006; Bobakova et al., 2015). Az erős cigány identitással rendelkező, zárt közösségekben élő csoportokra ez még inkább jellemző (Messing, 2006). Az elszigetelődést fokozhatja, ha olyan területen élnek, ahol jellemzőbb az iskolai szegregáció, a munkanélküliség és az alacsonyabb státuszú munkák. Az ilyen helyzetben élők szinte csak a saját helyzetükhöz hasonló szituációban lévőkkel érintkeznek (Messing & Molnár, 2011; Virág, 2018). A gazdag kapcsolati háló a romák között sem volt jellemző minden rétegre. A magas iskolai végzettséget igénylő munkákat végző romáknak kevésbé volt népes a kapcsolathálózata (Albert & Dávid, 2006), mivel vélhetően kapcsolati szempontból jobban hasonultak a többségi csoporthoz. Ugyanígy, a romák legszegényebb csoportja is kevesebb támogató kapcsolattal rendelkezett, ami pedig annak lehet köszönhető, hogy az ebbe a rétegbe tartozókat a saját fennmaradásukért folytatott küzdelem foglalta le (Albert & Dávid, 2006).

A frissebb kutatások már nem támasztják alá azt a kapcsolathálózat méretére vonatkozó előnyt, ami addig a romákra jellemző volt, és amely valószínűsíthetően a romák kapcsolathálózatának modernizálódásával, individualizálódásával, továbbá a hagyományosan összetartásra épülő roma közösségek széttöredezésével magyarázható (Dávid et al., 2020). Szegregált telepeket vizsgálva kutatók arra jutottak, hogy a városi lakossághoz képest kevesebb bizalmas, baráti és gyenge kapcsolattal rendelkeztek az itt élő romák (Husztai, 2019; Husztai & Ember, 2019). Egy 2004-es és 2019-es magyarországi roma mintát összehasonlító tanulmány is azt mutatja, hogy a romák kapcsolathálózatára a többségi csoport tagjaihoz képest már nem jellemző az az előny, ami korábban megfigyelhető volt, egyre kevesebb baráttal és bizalmassal rendelkeznek (Dávid et al., 2020). A kapcsolatok etnikai összetételét meghatározza a lakóhely jellege: a szegregáltabb településeken élők között magasabb azoknak az aránya, akiknek csak roma baráti körük van. Az iskolázottság segíti a kiterjedtebb, etnikailag kevésbé homogén kapcsolatháló kialakulását, azonban ez csak a 8 osztálynál magasabb végzettséggel rendelkezőknél érvényesül. A továbbtanulással kerülnek olyan magasabb társadalmi státuszú közegbe, ami megnyitja az utat a diverzifikáltabb kapcsolathálózat irányába (Dávid et al., 2020). Az iskolai és munkahelyi szegregáció hátráltathatja az etnikai szempontból differenciáltabb kapcsolatháló kialakulását (Dávid et al., 2020; Neményi, 2012; Boda & Néray, 2015; Kisfalusi, 2016).

Hajdú és munkatársai (2017, 2015) 8. évfolyamba járó diákokat vizsgáltak. Kutatásuk részben kapcsolható a kontaktus hipotézishez, miszerint a különböző etnikai csoportba tartozó egyénnel való közvetlen érintkezés csökkenti a velük szemben érzett előítéleteket és sztereotípiákat és növeli az irányukban érzett rokonszenvet. Kutatásukból kiderült, hogy az iskolákban a roma, nem roma barátságok köttetésének egyik fő tényezője, hogy mennyire tudnak interakcióba lépni egymással a roma és nem roma tanulók. A másik faktor pedig az iskolai eredményesség volt. A jól tanuló roma diákoknak több nem roma barátjuk volt, mint a rossz tanulónak.

Habsz és Radó (2018) szintén iskolások kapcsolatait vizsgálták és arra jutottak, hogy a romák kapcsolathálója sokkal sűrűbb, mint a nem romáké. A roma csoporton belül az egymás közötti kapcsolatok minőségét nem az iskolai sikeresség határozta meg, ezért kevésbé hatottak egymásra ösztönzőleg. Ezzel szemben a nem romák pozitívabban álltak jól teljesítő nem roma társaikhoz. Más vizsgálatokban afro-amerikai iskolások esetén

jellemző volt, hogy jól teljesítő társaikat kiközösítették, mert úgy vélték, hogy a többségi csoportot akarják utánozni⁴ (Fryer & Torelli, 2010; Fordham & Ogbu, 1986). Azonban Habsz és Radó (2018) vizsgálatában a roma tanulók nem viszonyultak negatívan a jól teljesítő társaikhoz. Összességében a jól teljesítő romákat pozitívabban értékelték csoporttársaik, mely főként abból adódik, hogy a nem roma csoporttársaknak az iskolai teljesítmény hangsúlyos volt a szimpátia kialakulásában. Ennek mentén a kutatók megállapították, hogy a többségi társadalom erőteljesebben motiválhatja a romákat jobb teljesítményre, mint saját kisebbségi csoportjuk tagjai.

A roma diákok esetén önmagában a jobb iskolai teljesítmény a kutatások alapján nem vált ki ellenszenvet roma társaikkal szemben, viszont a roma tanulók valószínűleg nem kedvelik azokat a társaikat, akiket romának érzékelnek, de ugyanakkor nem romaként azonosítják önmagukat (Boda & Néray, 2015). Ezt erősítette meg Kisfalusi, Janky és Takács (2019) vizsgálata is, amelybe 21 általános iskolai osztályból 392 tizenhárom éves diákot vontak be, ugyanis azt találták, hogy a roma tanulók kisebb valószínűséggel tartják okosnak azokat a társaikat, akiket ők romaként érzékelnek, de azok önmagukat nem romaként azonosítják, mint azokat a roma társaikat, akik a roma csoporttal azonosulnak.

Lőrincz (2016) kutatásában 43 osztály, 1213 magyar, 9. osztályos tanulójának adatait elemezte, a roma és nem roma tanulók párválasztási preferenciáinak vizsgálata érdekében. Eredményei arra utalnak, hogy a vegyes iskolai csoportok nem elegendőek, személyes kapcsolatok is szükségesek az azonos etnikum preferenciájának csökkentéséhez a randizás során. Tehát a közvetlen, személyes érintkezés csökkenti az interetnikus randevúasztól való tartózkodást. Egy további tendencia is szembetűnő: a többségi diákok körében a baráti hálózatoktól elszigeteltek azok, akik hajlandóbbak randizni a kisebbségi csoport tagjaival. Ez az eredmény pedig a „társadalmi csere” elméletet támasztja alá, mely ebben az esetben abban nyilvánul meg, hogy a többségi csoport kevésbé népszerű tagjai azok, akik hajlandóbbak interetnikus randevúkapcsolatokat kialakítani (Lőrincz, 2016).

A KRSZH hallgatóinak vizsgálatában a kapcsolathálózatukra vonatkozóan is születtek eredmények. A kapcsolathálózat elemzése megmutatta, hogy a szakkollégiumok olyan közösséget hoznak létre a roma hallgatók körül, ami képes

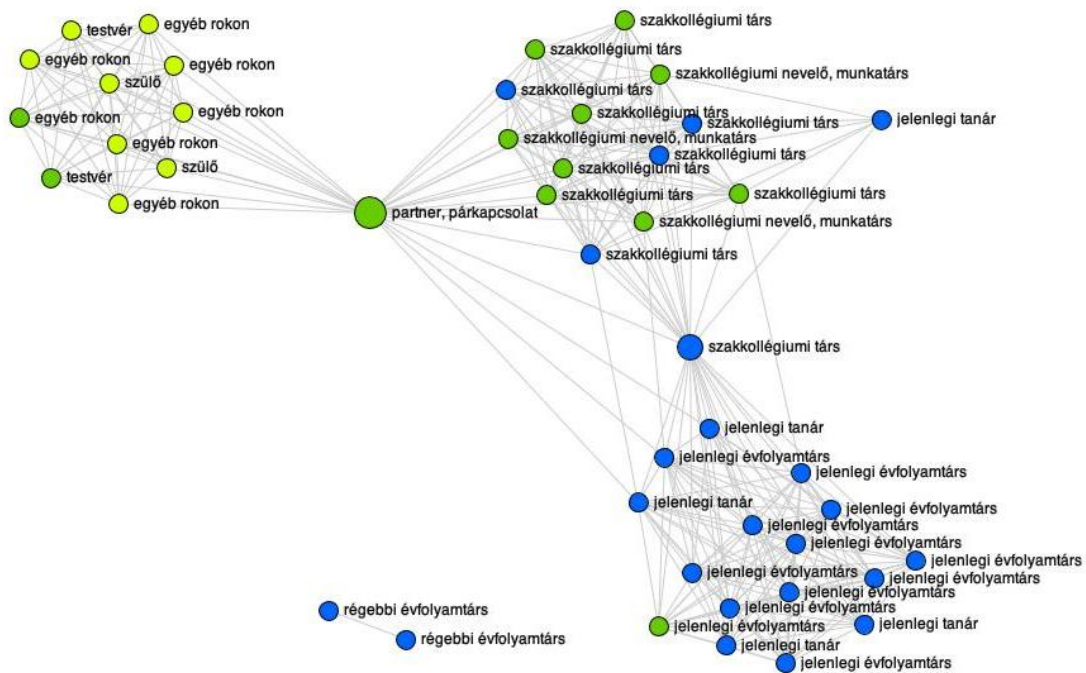
⁴ Erre használták az „Acting White” kifejezést.

stabilizálni egocentrikus hálózatukat (Lukács et al., 2023). Tehát képes csökkenteni a roma egyetemisták esetén már említett „két kultúra közé szorultság” érzetét (Dávid & Lukács J., 2015; Dávid, 2019). Az alacsonyabb hallgatói létszámú és különálló épületekben működő szakkollégiumok sokkal erősebb kapcsolatok kialakítására adnak lehetőséget a hallgatóknak, de a közösségbe való „bezáródás” az egyetemi, nem roma kapcsolatokat is gyengítheti (Lukács et al., 2023). A kollégiumi elhelyezésnek a párválasztásban is volt szerepe. Az önálló épületben működő és a külön épülettel nem rendelkező szakkollégiumok között szignifikáns különbség volt a szakkollégiumból kikerülő párkapcsolatok tekintetében. Az önálló épületben működő szakkollégiumokban sokkal több párkapcsolat kötődött.

A szakkollégisták kapcsolathálójának struktúrája összefüggést mutatott a szülők és a párok származásával és iskolai végzettségével. Akiknek nem roma párjuk és magasabb státuszú szüleik voltak, kiterjedtebb kapcsolati hálóval rendelkeztek, mely nagyobb arányban állt nem-romákból és bridging típusú kapcsolatokból (Lukács & Dávid, 2019). Ezzel szemben, akiknek alacsonyabb iskolai végzettségük voltak a szüleik és a párjuk, továbbá javarészt roma barátaik voltak, főként a kisebbségi csoportjukhoz kötődő, bonding típusú kapcsolatokkal rendelkeztek (Lukács & Dávid, 2019).

A roma szakkollégisták esetében egy roma szakkollégista pár tud leginkább hidat képezni a családi, a szakkollégiumi és az egyetemi kapcsolatok között, s így összetartani a kapcsolathálózatot. A következő ábrán (5. ábra) is látható, hogy egy ilyen pár összekötő szerepet tudott betölteni az otthoni, általában alacsonyabb iskolai végzettségű roma közeg, a szakkollégium és az egyetemi szféra között.

Az 5. ábrán egy 19 éves roma egyetemista lány kapcsolathálózatát látjuk. Maga a szakkollégista lány nem szerepel az ábrán, csak azok a személyek, akikkel ő kapcsolatot tart. A világoszöld szín jelöli a roma, érettségivel nem rendelkező, a sötétzöld a roma, érettségizett és a sötétkék a nem roma érettségizett kapcsolatokat. A körök mérete azt jelzi, hogy egy adott kapcsolatnak milyen mértékben van összekötő (híd) szerepe a hálózatban. A vonalak a szakkollégista azon kapcsolatait kötik össze, akik ismerik egymást.

5. ábra: 19 éves roma egyetemista lány kapcsolathálózata, EgoNet

Forrás: Lukács J., 2018; Komolafe, et al., 2019

Az 5. ábrán szembejövő a roma családi közeg, a vegyes etnikumú szakkollégiumi kapcsolathálózat rész és a nem romák dominálta egyetemi kör. Az egyetemista roma partner és a szakkollégium nélkül a kapcsolathálózat két részre szakadna, amely láthatóvá teszi, hogy a roma egyetemisták miért érzik magukat két csoport, két kultúra közé szorulva (Lukács J., 2018; Komolafe, et al., 2019).

1.7. Identitás és interetnikus párkapcsolatok

Az interetnikus párkapcsolatokat több alkalommal az etnikai identitással próbálták összefüggésbe hozni a kutatók, ezért a továbbiakban az identitásnak erre a formájára is kitérek. Egy etnikai csoport „tagjairól maguk a tagok vagy mások úgy vélik, hogy közös eredettel rendelkeznek, a közös kultúra fontos összetevőin osztoznak, és olyan közös tevékenységek résztvevői, amelyekben a közös eredet és kultúra fontos szerepet játszanak.” (Yinger, 2002, p. 26) 2012. január 1-je előtt a cigányság etnikai kisebbségként volt számontartva, a magyarországi 12 nemzetiségi kisebbség mellett, azonban „A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX.” törvény hatályba lépésével már a magyarországi nemzetiségek közé tartozik. Ettől függetlenül az etnikai identitás kifejezést az esetükben is alkalmazni szokták.

Az etnikai identitás a társas- vagy szociális identitásnak egy formája. A szociális identitás fogalma azt takarja, hogy egy bizonyos csoporttal azonosulunk, tudatában vagyunk annak, hogy a tagjai vagyunk és ehhez a tudathoz kapcsolódik egy érzelmi viszonyulás (Tajfel, 1981; Tajfel & Turner, 1979). A csoport-hovatartozások lehetnek választottak (pl.: röplabda csapat, egyházi közösség, párt), amelyből az egyén kiléphet, vagy velünk születettek (pl.: nem, rassz), amelyből csak nehezen vagy egyáltalán nem lehet kilépni (Tajfel, 1981). Az etnikum vagy nemzetiség eszerint az elmélet szerint egy velünk született csoport-hovatartozás, amiből nehezen lehet kilépni. A kilépést bizonyos tényezők megkönnyíthetik (pl.: nem látható rasszjegyek), mások megnehezíthetik.

Az etnikai identitás a szociális identitásnak az az eleme, mely megmutatja, hogy a kisebbségi csoportba tartozó személy mennyire tudatosan kezeli csoport-hovatartozását, érzelmileg mennyire azonosul vele, mennyire ismeri az adott csoportot és milyen mértékben ápolja a hagyományokat, kulturális örökséget (Nguyen, 2020; Erős, 2001; Neményi, 2007; Phinney, 1992). Mivel az identitás egy változó jelenség, az is az etnikai identitás témájához tartozik, hogy a csoport-hovatartozás szubjektív megélése hogyan változik az idő múlásával.

Az etnikai identifikációhoz Yinger (2002) szerint három dolog szükséges. Az egyik az önazonosítás, amikor valaki saját magát a csoporthoz tartozónak tartja. A második a mások által történő azonosítás, amikor a környezet számára is egyértelmű, hogy az adott személy egy másik csoport tagja. A harmadik pedig a közös tevékenység,

melybe beletartoznak olyan szokások, hagyományok, amik az adott közösségre jellemzőek.

Phinney (1990) szerint az etnikai identitás fejlődése egy akkulturációs folyamat része. Egyes akkulturációs folyamatok, mint az integráció (amikor az egyén a saját kulturális örökségét is fenntartja és közben a befogadó csoport hagyományait is beépíti), továbbá a szeparáció (amikor valaki a saját kulturális hagyományait őrzi, de elveti a többségi kultúrát), az etnikai identitás fejlődését támogatják. Ezzel szemben az asszimiláció (amikor az egyén csak a befogadó kultúrát tartja meg) és az elidegenedés („alienation”, amikor az egyén mindkét kultúra hagyományait, szokásait elveti) hátráltatják az etnikai identitás fejlődését (Gaines, 2017). Az interetnikus kapcsolatban élők valószínűleg integráció útján (és nem szeparációval) törekszenek az etnikai identitásuk fenntartására (Rosenblatt et al., 1995). Brennan és munkatársai (1998) kutatásukban arra jutottak, hogy akik a sajátjukétól különböző rasszú személlyel randevúznak, azoknak alacsonyabb az etnikai identitása. Az erős etnikai identitás meggátolja az egyént a rasszok közötti párválasztásban.

Több kutatás a MEIM (Multigroup Ethnic Identity Measure) egyes változatait használta az etnikai identitás mérésére (Ong et al., 2010; Phinney & Ong, 2007). Az etnikai identitást Gurung és Duong (1999) kutatása nem tudta összefüggésbe hozni azzal, hogy az egyének saját vagy más etnikumúakkal randevúznak-e. A MEIM-nek sem az explorációra – mely az etnikai identitás aktív keresésére, mélyítésére utal – sem az elköteleződésre vonatkozó faktora – ami az identitás benső megélését takarja – nem volt összefüggésbe hozható az intraetnikus és interetnikus párkapcsolatok létesítésével és fenntartásával.

A nemzetiség, etnikum és a rassz olyan stigmák lehetnek, amik beépülnek a szociális identitásba (Goffman, 1963). Az interetnikus házasságok az identitás oldaláról vizsgálva, lehetőséget nyújtanak egy kisebbségi személynek arra, hogy megszabaduljon a kisebbségi létéből adódó stigmától és csatlakozhasson a többségi csoporthoz (Kovai, 2020). Sokan az asszimilációnak az interetnikus párkapcsolatokon keresztül vezető útját választják és amint lehet, hátrahagyják kisebbségi identitásukat. Azonban a kisebbségi fél feltűnő rasszjegyei esetén a stigma „átragadhat” a többségi párra is. Sok interetnikus párkapcsolatban élő többségi személy tapasztal meg hátrányos megkülönböztetést,

negatív előítéletes megnyilvánulásokat a párja miatt, mely visszatartó erő lehet az ilyen típusú kapcsolatok létesítésében és fenntartásában (Gaines & Leaver, 2002; Kaba, 2011). Például Schueths (2015) Egyesült Államokban végzett kvalitatív vizsgálatában a kormányhivatalnokok diszkriminációt tanúsítottak azokkal a párokkal szemben, ahol a feleség fehér volt, a férj pedig latin. A diszkriminációs tapasztalat azoknál a pároknál a legerősebb, ahol a kisebbségi fél rasszjegyek alapján is különbözik a többségtől (Gaines et al., 2013). Magyarországon afrikai-magyar interetnikus párkapcsolatokban élő nők arról számoltak be, hogy többször tettek nekik szemrehányást azért, mert afrikai párt választottak. A párjuk munkakeresése vagy egy közös albérlet szerzése is többeknek okozott nehézséget a férfiak bőrszíne miatt (Komolafe, 2016).

„Először is akkor volt gond, amikor albérletet kellett keresni. Volt olyan tulajdonos, ahol megmondta kerek, hogy nem, ha fekete, akkor nem.” (Komolafe, 2016, p. 249).

Általánosságban a sikeres interetnikus párkapcsolatokban élőkről elmondható, hogy sok demográfiai vagy személyiségbeli hasonlóságot találnak egymásban (Gaines & Ickes, 2000), és nem vagy nem kiemelten a rassz vagy etnikai hovatartozás alapján határozzák meg egymást (Leslie & Young, 2015).

1.8. A roma népesség identitása és párválasztása

A romák etnikai identitása instabil, ugyanis sok esetben nem történik meg a Yinger (2002) elmélete szerinti önazonosítás és a közös tevékenység, csupán a mások által történő azonosítás (Pásztor, 2015). Általánosságban a romák identitására komoly hatást gyakorolnak a társadalmi körülmények, a diszkriminációs tapasztalat, a stigmatizáció. A „másság érzete” beépül önmagukról alkotott képükbe (Nguyen, 2012). Ez már fiatal korban tetten érhető. Neményi Mária (2012) vizsgálatában serdülő roma fiatalokat vizsgált és arra jutott, hogy az iskolai szegregáció erősen formálja énképüket, viszont nem feltétlenül negatívan: „az iskola éppen ott nyújt a roma tanulók számára kellemes légkört, ott erősíti nagyobb mértékben önelfogadásukat és pozitív identitásukat, ahol akár tudatos kirekesztő politikája révén, akár a település adottságai miatt nagy arányban koncentrálja őket.” (Neményi, 2012, p. 50).

A társadalom „cigány” kategóriába sokszor nem külső megjelenés alapján teszi be az adott személyeket. Sokak szemében a cigányság összefügg a szegénységgel. Ennek köszönhető, hogy sok olyan roma van, aki amint magasabb iskolai végzettséget szerzett, nem tartotta magát cigánynak és a többségi csoporthoz csatlakozott, ahol gyakran fel sem merült, hogy esetleg roma származású lenne. Ennek az ellenkezője is előfordult, amikor elszegényedett nem romákat befogadott egy-egy cigány közösség és ők a környezet szemében cigányokká váltak (Binder & Orsós, 2022). Az utóbbi években figyelhető meg, hogy a régi trenddel ellentétesen, egyre több magas iskolai végzettségű roma vállalja identitását vagy kifejezetten büszke származására (Forray R., 2017).

A romák identitását sok irányból meg lehet közelíteni. Neményi Mária (2006) egyik kutatásában voltak a „cigányságot megtagadó, negatív identitásúak” akik kifejezetten szégyenként élték meg csoporthovatartozásukat. A „cigányságot kényszerűen vállaló, identitásukat csoportközi összehasonlításban megfogalmazók” önmagukról alkotott képét a más csoportoktól (nem roma vagy más cigány csoport) való különбözés határozza meg. Romának tartják magukat, de nem azt hangsúlyozzák, hogy nekik milyen kultúrájuk, hagyományaik vannak, hanem azt, hogy miben különböznek másoktól, mit nem csinálnak, amit más csoportok igen. „A cigányságot felvállaló, de a hagyományokat elvető identitásúak” elfogadják, hogy romák, de sok hagyománnyal nem akarnak azonosulni és a gyermekeiket is arra biztatják, hogy a szerintük károsnak ítélt

kultúrához köthető szokásokat (pl.: lányok szöktetése fiatalon, sok gyerek vállalása, női szerepek a családban stb.) ne kövessék. „A cigányságot mint kultúrát és hagyományt öntudatosan felvállalók” értéknek tartják hagyományaikat, szokásaikat, büszkék rá, hogy ebbe a csoportba tartoznak (Neményi, 2006).

Az identitás egy olyan komplex fogalom, amely változhat különböző szituációkban (Garai, 1993; Pataki, 1986; Tóth, 2004a). Romák esetében is megfigyelhető egy úgynevezett „rejtett identitás”, amikor az ilyen identitással bíró személyek bizonyos szituációkban nem fedik fel kisebbségi csoporthoz tartozásukat, szándékosan vagy tudattalanul elrejtik a környezet elől. Attól, hogy az identitás rejtve marad, nem tudhatjuk, hogy az egyén bensőleg hogyan éli meg csoport-hovatartozását (Tóth, 2004a). Egy másik kategória, ami romáknál is megfigyelhető, a „periférikus identitás” mely azt jelenti, hogy az egyén egyenrangú identitáselemként tekint a kisebbségi csoport-hoz tartozására, mint másokra, például a nemi identitásra. Nem tulajdonít neki külön jelentőséget (Békés, 2011).

Sok roma család van, akik már inkább magyarnak tartják magukat, asszimilálódtak. A romák interetnikus házasságai következtében is könnyen asszimilálódnak a gyermekek. Ezt mutatják a 2011-es népszámlálás azon adatai, hogy míg a homogám kapcsolatban élő roma szülők a gyermekek 98,5%-át határozták meg roma származásúként, a roma–nem roma interetnikus párok gyermekeik 57%-át nem-romaként határozták meg és csak 38,4%-ukat romaként (Szabó, 2021). Az asszimilálódott családok gyermekeinél láthatunk egy jelenséget, amit az „újra felfedezett identitásnak” hívnak. Ezen esetben az asszimilált családok gyermekei idősebb korukban próbálják újra megkeresni roma gyökereiket (Nótin, 2020; Tóth, 2004a).

Egy viszonylag letisztult kategorizációban, ahol az aktuális identitáson van a hangsúly, a romákat öt identitásstratégiába sorolhatjuk (Komolafe et al., 2023, p. 27):

- Az **asszimilált** roma identitásstratégiájúak a magyart érzik fő csoport-hovatartozásuknak. Törekcsenek arra, hogy teljesen azonosuljanak a többségi társadalom normáival, értékrendjével (Keresztes-Takács, 2017; Neményi, 2012).
- Az **integrált** roma identitásstratégiával rendelkezők erősen kötődnek a kisebbségi és a többségi kultúra jegyeihez is. Úgynevezett kettős identitással rendelkeznek, romának és magyarnak is érzik magukat. (Keresztes-Takács, 2017; Neményi, 2012). Más szakszóval mondhatjuk azt is, hogy magas bikulturális identitás integrációval rendelkező személyek, akik a többségi és kisebbségi kultúrában is otthonosan mozognak (Benet-Martínez et al., 2002; Hong et al., 2000; LaFromboise et al., 1993).
- A **szeperált** roma identitásstratégiával rendelkezők csak saját kisebbségi kultúrájukkal azonosulnak, büszkék a romaságukra, és ha választaniuk kell, inkább romának érzik magukat, mint magyarnak (Keresztes-Takács, 2017; Neményi, 2012). A disszociatív identitás kifejezést hasonló értelemben használták már több kutatásban is (Erős, 2001; Szabó-Tóth, 2009; Tóth, 2004a; Tóth, 2004b).
- A **marginális** roma identitásstratégiával rendelkezők nem kötődnek a kisebbségi, de a többségi csoport-hoz sem, identitásuk zavart. Nem tudják, hogy romának érzik-e magukat vagy sem. (Keresztes-Takács, 2017; Neményi, 2012). Az identitásválság nem roma családba örökbefogadott roma gyermekeknél könnyen előfordulhat, főként abban az esetben, ha az örökbefogadó szülők és esetleg a roma gyermek számára is később derül ki, hogy a vérszerinti szülők milyen származásúak voltak (Keresztes-Takács & Erős, 2018).
- A **negatív** roma identitásstratégiával bírók kifejezetten szégyenként élik meg, hogy romák (Keresztes-Takács, 2017).

Ez az öt kategória speciálisan a roma személyekre lett kialakítva, ellentétben az etnikai identitást mérő skálákkal, amik sokkal általánosabbak és sokféle kisebbségi csoport esetén alkalmazzák őket (Komolafe et al., 2023). A roma identitásstratégia és az etnikai identitás összefüggéseiről azt mondhatjuk el, hogy a szeperált identitásstratégiával

rendelkezők általában a legmagasabb etnikai identitással rendelkeznek, míg az identitászavarban szenvedők vagy a negatív roma identitásstratégiával bírók a legalacsonyabbal (Neményi, 2010; Keresztes-Takács, 2017).

Az önértékelés és a roma identitásstratégia összefüggéseivel kapcsolatban eltérő eredményekre jutottak a kutatók. Míg Neményi (2007) kvalitatív kutatásában az asszimilált roma fiataloknak volt pozitív az önértékelése, mely a jövőbe vetett bizalommal párosult, ezzel szemben Keresztes-Takács (2017) kvantitatív vizsgálatában az asszimilált identitásstratégiával rendelkezőknek alacsony volt az önértékelése, mely magyarázata szerint a folytonos beilleszkedési törekvésnek volt köszönhető. A kutatásban a szeparált identitásstratégiájúak rendelkeztek a legmagasabb önértékeléssel, ami énképvédelmi funkcióval bírhatott (Keresztes-Takács, 2017; Crocker & Major, 1989).

A roma szakkollégistákat is az előbb említett öt identitásstratégia mentén tudtuk bekategorizálni, amik közül a leggyakoribbak az integrált, asszimilált és szeparált volt. A szeparált roma identitásstratégiával rendelkezők elsősorban romának érezték magukat, és általában kifejezetten büszkék voltak származásukra (Komolafe & Dávid, 2024).

„Én cigánynak vallom magam meg annak is érzem. Én nagyon nem szeretem, amikor még viccelődnek is avval, hogy te magyar vagy [...] Én cigány vagyok, én annak vallom, meg én ezt szeretem, hogyha ezt mondják.” (Komolafe & Dávid, 2024, p. 7.)

Az integrált identitásstratégiával bírók mind a roma, mind a magyar kultúrában otthonosan mozogtak, mindkettőhöz tartozónak érezték magukat (Komolafe & Dávid, 2024).

„Magyar állampolgárok vagyunk, de ezen belül cigány nemzetiségűek. Magyarul: mind a kettőt kell tartani, mind a kettőt kell építeni, és egyformán, természetesen.” (Komolafe & Dávid, 2024, p. 7.)

Az asszimilált identitásstratégiájúak inkább magyarnak tartották magukat. Nem kötődtek a romasághoz és általában azt sem tudták meghatározni, hogy milyen roma alcsoporthoz tartoznak. Általában nem roma közegben nőttek fel, egyáltalán nem, vagy kevés roma baráttal rendelkeztek (Komolafe & Dávid, 2024).

„Hát, ha lehet úgy fogalmazni, akkor a roma identitásomat annyira nem élem. Hát azt egyáltalán nem, és inkább a másik felé. De ez valószínű – megint erre

hivatkozok, hogy – valószínű azért, mert olyan társaságba kerültem, és nem kellett erre nagy hangsúlyt fektetnem.” (Komolafe & Dávid, 2024, p. 7.)

A marginális saját identitásstratégiával rendelkezők többségénél a családjukban sem volt letisztázva, hogy hova tartoznak és ez a bizonytalanság egyetemista éveikre is megmaradt bennük (Komolafe & Dávid, 2024).

„Én ezzel mindig is zavarban voltam. Tehát most megkérdezed tőlem, hogy most te cigánynak vallod magad vagy magyarnak magad, teljes, igazi választ nem tudok rá adni.” (Komolafe & Dávid, 2024, p. 7.)

Egy negatív saját identitásstratégiájú szakkollégista vett részt a kutatásban, aki a családjában is ezt a mintát látta. A szakkollégiumban közelebb került a romasága elfogadásához, de nem tudta teljesen leküzdeni az ehhez kapcsolódó negatív érzést (Komolafe & Dávid, 2024).

„Az hogy egy gyerekbe beletáplálják azt hogy szégyellje hogy ki, tehát szégyenérzetet éreztem gyerekkoromban. És ezt hogy mondjam ez nem fog elmúlni.” (Komolafe & Dávid, 2024, p. 8.)

A saját roma identitásstratégia megoszlásában nemi különbségeket nem figyeltünk meg.

A saját roma identitásstratégia mintájára meghatároztunk öt családi roma identitásstratégiát (szeparált, integrált, asszimilált, negatív, marginális). A szeparált identitásstratégiájú családoknak nagyon fontos a hagyományörzés és inkább romának érzik magukat, mint magyarnak. Büszkéek a származásukra és a gyermekeiknek is át akarják adni a roma kultúrát. A megtartott hagyományok közül különösen fontos volt a párkapcsolatokra vonatkozó szabályrendszer és a kétnyelvű roma közösségekben a cigány nyelv ismerete (Komolafe & Dávid, 2024).

„Cigányul beszéltem és utána tanultam meg magyarul. A kultúránk. Hát, ha valahová megyünk, mondjuk karácsonykor és össze, húsvétkor, akkor különböző köszöntések vannak, roma köszöntések. Ha például összeül a család, akkor mindig köszöntőket kell mondani. Cigányul, természetesen. Aztán pedig hogyha, mondjuk, elérkezik az én életemben is egy olyan, nálunk van, hogy kéretni kell a lányt. Megkéretni azt, hogy szabad-e majd udvarolnom ide. Ez körülbelül fél év után történhet meg, félévi ismerkedés után, addig a két családnak tilos találkoznia így egymás otthonában. És a fiú és a lány sem mehet egymáshoz, egymásnak az

otthonába. Aztán pedig ha megtörténik ez a kéretés; a kéretés időpontjában az eljegyzés időpontját is fel kell tüntetni. Ha ez megtörtént, akkor majd ilyen udvarlás van, először nálunk mondjuk - ilyen a kultúránk, hogy ha bemegyünk, akkor leülünk az asztalhoz, nincs ott a lány, ő csak az után jön ki és akkor mindig meg kell kérdezni, hogy szeretitek-e egymást, ő az a lány, aki tetszik neked? Aztán pedig nekem is el kell mondanom a terveimet, természetesen roma nyelven. Tehát csak roma, roma nyelven beszélgetünk. Akkor van az esküvő, esküvőkor is nem tudom, hogy a magyar szokásokban, kultúrában is van egy olyan, hogy meg lehet hirdetni, hogy csak azon, az előtte héten ilyen zöldségeket viszünk, és akkor ilyen ajándékokat majd csak az esküvőkor. Van a kendőzés, - hogy bekötik a lánynak a fejét. Amikor már megvan maga a szertartás, az egyházi, és az állami, azután pedig lesz egy ilyen menyasszonytánc és azután bekötik a lánynak a fejét.” (Komolafe & Dávid, 2024, p. 9.)

A szeparált identitásstratégiájú családokból származó gyerekek törekedtek legjobban arra, hogy roma párt találjanak maguknak. Az ő narratíváikban a párválasztásnál dominánsabban megjelent a szülők akarata, mint szempont. A szeparált családok többségében mindkét szülő roma származású volt, ellentétben a többi identitásstratégiájú családdal, ahol az egyik szülő gyakran nem roma származású volt (Komolafe & Dávid, 2024).

Az integrált identitású családok megpróbálnak egyensúlyozni a roma és a magyar kultúra között. Mindkettőhöz tartozónak érzik magukat. A roma kultúrának és hagyományoknak olyan elemeit építik be családi életükbe, ami jól megfér a többségi társadalomra jellemző normákkal és értékrenddel. Az asszimilált családok inkább magyarnak tartják magukat, nem követnek roma hagyományokat, próbálnak mindenben a többségi társadalom normái, értékrendje és hagyományai szerint élni. Információ szinten meglehet bennük, hogy a felmenőik roma származásúak voltak, de nem tulajdonítanak neki nagy jelentőséget (Komolafe & Dávid, 2024).

„Mi igazából ezeket a hagyományokat már nem őriztük meg. Anya ki is akart törni ebből a helyzetből, amiben voltak, úgyhogy én már a nyelvet sem tudom. (Komolafe & Dávid, 2024, p. 10.)

A negatív identitás esetén a családtagok tudják, hogy romák, szégyenként tekintenek rá és úgy érzik, hogy többet kell azért küzdeniük, hogy bizonyítsák, hogy ők nem azok a romák, akikre a társadalom és ők maguk is negatívan tekintenek. A marginális identitásstratégia azokra jellemző, akik nem tudják, hogy a többséghez vagy a kisebbséghez tartoznak, és igazán egyikhez sem kötődnek. A családi identitás tekintetében vélhetően ez akkor jelentkezhet leginkább, amikor valaki mozaik családban nő fel, ahol teljesen ellentétes identitásokat közvetítenek felé vagy állami gondozásban nevelkedik (Komolafe & Dávid, 2024).

A roma szakkollégisták kétharmada a családjában tapasztalt identitásstratégiát követte a saját életében is. Tehát többségüknél a családból jövő minta meghatározó volt a saját identitásuk kialakítása szempontjából (Komolafe & Dávid, 2024). Viszont egy érdekes mintázatot fedeztünk fel a vizsgálat során: A szeparált személyes roma identitásstratégiával rendelkezőket - akik inkább romáknak tartják magukat, mint magyarnak és büszkék a származásukra - a kutatások többsége egy nagy csoportként kezeli (Keresztes-Takács, 2017). Viszont a vizsgálatunk arra enged következtetni, hogy két fajta "büszke roma" csoport is lehet és a kategorizációban a családi roma identitásstratégia van segítségünkre. Az egyik csoport a hagyománykövető szeparált személyes identitásstratégiával rendelkező csoport, akik szeparált identitásstratégiájú családokban nőttek fel. Fontos nekik az őseiktől kapott hagyományok ápolása. Házasodás szempontjából is törekszenek a homogámiára, általában roma alcsoporton (oláh, beás, romungro stb) belül is. A másik csoport a hagyományok nélküli vagy kevés hagyománnyal rendelkező személyes szeparált identitásstratégiájúak. Ők az „újra felfedezett identitású” személyek (Nótin, 2020; Tóth, 2004a) tipikus esetei. Ugyan asszimilált vagy integrált roma identitásstratégiával rendelkező családokból jöttek, ahol nem vagy csak nagyon kevés hagyományt ápoltak, mégis valamiért fontossá vált számukra roma identitásuk. Fontosabbá, mint a családtagjaiknak, akik között felnőttek. Ők kevés hagyományt követnek, párválasztásban is megengedőbbek, de büszkék azokra a romákra, akik sikereket értek el az életben és hozzájuk törekszenek. Mivel nincsenek egyértelmű roma alcsoportokhoz (oláh, beás, romungro stb) kapcsolható hagyományaik, magukat nem a más roma csoportoktól különböztetik meg, hanem azoktól a "cigányoktól", akik szerintük olyan módon élnek, hogy szégyent hoznak a roma társadalomra (Komolafe & Dávid, 2024). Lehetséges, hogy a családi identitásstratégia

vizsgálatának segítségével a többi személyes identitásstratégia esetén is hasonló jelenségeket fedezhetnénk fel, de kutatásunkban a szeparált identitásstratégiájúakra vonatkozóan tudtuk egyértelműen meghatározni ezeket a mintázatokat. Ebben szerepet játszhatott az is, hogy speciálisan roma szakkollégistákat vizsgáltunk.

A szakkollégiumok sokak identitásának erősödésében szerepet játszottak, azonban nem állapítható meg egyértelműen, hogy eleve azért jelentkeztek roma szakkollégiumba, hogy erősíthessék identitásukat, vagy ebbéli szándékuk ellenére az ott eltöltött idő alatt szereztek nagyobb ismereteket népcsoportjukról és ez hatott az identitásukra (Komolafe & Dávid, 2024).

Az interetnikus házasságokban azok a személyek, akik romaságukat stigmatiként élik meg, lehetőséget láthatnak arra, hogy megszabaduljanak a kisebbségi létükből adódó stigmától és csatlakozhassanak a többségi csoporthoz (Kovai, 2020), ám a feltűnő külső jegyek esetén a nem roma partner is stigmatizálódhat. Az interetnikus párkapcsolatokat megnehezítő előítéletek a roma szakkollégisták vizsgálatában is megmutatkoztak: azt tapasztalták, hogy a kulturális különbségek és előítéletek előbb-utóbb felszínre törtek a kapcsolaton belül is.

„Nekem nem fontos, hogy milyen származású, már viszont hozzáteszem egy magyarral nem biztos, hogy el tudnám képzelni, ezt hozzá kell, hogy rakjam. [...] Azért, amit én láttam a szüleimtől nekem emiatt. Nincsenek előítéleteim meg tényleg, meg vannak nagyon jó ismerőseim, csak én nem akarok abba beleesni, hogy engem majd, mondjuk, ha lenne egy magyar férjem, vagy ő nekem ezt mondja, hogy ilyen meg olyan cigány vagyok, én ezt nem szeretném megélni.” (Komolafe, 2021, p. 569)

Akiknek nem roma párjuk is volt életük során, azok közül többen tapasztaltak a párjuk szülei és családja felől negatív, előítéletes megnyilvánulásokat. A családból jövő nyomás gyakran a kapcsolat felbomlásához vezetett és a roma szakkollégisták a rossz tapasztalat után inkább roma párt kerestek maguknak.

„Cigány is, tudunk beszélgetni erről is, nem lesz ütközés ebben vagy a két család között, vagy a szülei nem harapnak erre. Mert a magyar barátomnál a szüleinek nem tetszett ez a dolog, hogy cigány vagyok.” (Komolafe, 2021, p. 568)

Többen, akiknek nem voltak olyan külső jegyei, amik a roma csoporthoz kötötték volna őket, arról számoltak be, hogy nehéz volt megtalálniuk a megfelelő alkalmat, amikor közölhették párjukkal, hogy roma felmenőkkel is rendelkeznek.

„És ameddig azt ő nem tudta rólam, addig az ő szemében egy tök jó ember voltam. És mikor megtudta, hirtelen változott meg rólam alkotott véleménye, roma képe. És mikor tudtam, hogy kinézetre nem mondja meg rólam, hogy esetleg nem teljesen olyan vagyok, mint ő, akkor nem is hoztam fel direkt a témát.” (Komolafe et. al 2021, p. 40)

Összességében elmondható, hogy a romák identitására hatással lehet az, ha a többségi csoport tagjai felől előítéletes megnyilvánulásokat vagy diszkriminációt tapasztalnak. Az esetleges előítéletek miatt a nem roma személyek idegenkedhetnek attól, hogy cigány párjuk legyen. A stigmatizáltság az interetnikus párkapcsolatokkal kiterjedhet a nem roma párra is, mely félelmet kelthet az ilyen típusú párkapcsolatok létesítésétől.

1.9. Az elméletek összegzése

A szakirodalmi áttekintésben több olyan elméletet mutattam be, amik bevándorlók és a befogadó társadalom tagjainak interetnikus párkapcsolatának vizsgálatán alapultak. A kutatásomnak alapvető újdonsága, hogy ezen elméletek nagy részét egy magyarországi, más, a témában végzett kutatásokhoz képest nagynak számító roma mintán tudom vizsgálni.

A szakirodalmi áttekintést az interetnikus párkapcsolatok fogalmának tisztázása után azzal folytattam, hogy milyen elméletek születtek az ilyen típusú párkapcsolatok és az integráció összefüggéseiről. Míg sokan az integráció jelzőjének, indikátorának tartják az interetnikus párkapcsolatokat (Hohmann-Marriott & Amato, 2008; Song, 2016; Song, 2009), mások azt hangsúlyozzák, hogy ez egy integrációt elősegítő jelenség (Meng & Gregory, 2005). Vagy a két elméletet ötvözve a hatékony társadalmi beilleszkedés eredményének és okának is tekintik. A társadalmi integrációra gyakorolt esetleges pozitív hatásokon túl az interetnikus párkapcsolatoknak és házasságoknak megvan az ára is: a kulturális különbségek esetleges összeegyeztethetlensége miatt (Hoóz, 2002) az ilyen kapcsolatok könnyebben bomlanak fel (Dupont et al., 2020; Milewski & Kulu, 2014; Van Kerckem et al., 2013). Az etnikailag heterogám családokban generációról generációra csökkenhet a kisebbségi csoporthoz köthető szokások, hagyományok, nyelvhasználat és identitás jelentősége. Társadalmi szinten pedig az interetnikus párkapcsolatok és házasságok etnikai homogenizációhoz vezethetnek (Hoóz, 2002).

Disszertációmban a romák interetnikus párkapcsolataira főként úgy tekintek, mint az integráltság jelzőjére, mely megmutathatja, hogy milyen tényezők viszik közelebb őket a többségi társadalomhoz. Az alábbi három dimenzióon belül vizsgálódom: szocio-demográfiai tényezők, emberi kapcsolatok és identitás.

Vizsgálatom első dimenziója a szocio-demográfiai tényezők. Ezen belül a kutatások különböző eredményekre jutottak arra vonatkozóan, hogy a nem milyen szerepet játszik a párválasztásban, mely bevándorló csoportoknál alakítottak ki gyakrabban vegyes párkapcsolatokat a férfiak és melyeknél inkább a nők. A másik szocio-demográfiai tényező, amire vonatkozóan nincs teljesen letisztult álláspont, az az iskolai végzettség. Egyes kutatók vizsgálataiból az derült ki, hogy a kisebbségi csoportok tagjai elcserélik magasabb státuszukat a párjuk többségi csoporthoz tartozásából adódó

státuszára (státuszcsere elmélet), tehát az interetnikus párkapcsolatokban lévő kisebbségi félnek magasabb az iskolai végzettsége, mint a befogadó társadalom tagjának (Davis, 1941; Merton, 1941). Ezzel szemben más kutatások azt hangsúlyozzák, hogy az interetnikus párkapcsolatokban élőknek közel azonos az iskolai végzettségük (Liang & Ito, 1999; Fu, 2008; Jacobs & Labov, 2002). A földrajzi elhelyezkedésre vonatkozóan már letisztultabb és jobban egy irányba mutató elméletek léteznek. A közelségi hipotézishez kapcsolódóan, a legtöbb kutatás azt állapította meg, hogy azokon a helyeken, ahol nagyobb a kulturális sokszínűség és könnyebben találkoznak különböző népcsoportba tartozó személyek, gyakoribbak az interetnikus párkapcsolatok (Blau & Schwartz, 1984; Lichter et al., 2015). Ennek következtében a nagyvárosokban jellemzőbb a heterogámia. Megbízható, alapos kutatásokat erre a három szociodemográfiai tényezőre vonatkozóan találtam, de én a kutatásomban másokat is vizsgálok a romák esetén (pl.: kor, családi állapot, valós partnerkapcsolati helyzet, roma alcsoport, foglalkozás).

A szocio-demográfiai tényezők és interetnikus párkapcsolatok vonatkozásában a romákkal foglalkozó kutatások összefüggést véltek felfedezni a nemek tekintetében, miszerint a roma férfiak gyakrabban kötnek ilyen párkapcsolatot (Tóth & Vékás, 2008). Azonban az iskolázott roma lakosságra vonatkozó kvalitatív felmérések azt mutatják, hogy a diplomás roma nők azok, akik inkább nem roma párt választanak (Szabóné Kármán, 2009; Durst et al., 2014; Durst et al., 2016). A földrajzi elhelyezkedést illetően a kutatások azt mutatják, hogy nagyobb a heterogámia a fővárosban és azokon a településeken, ahol kevesebb roma él (Tóth & Vékás, 2008).

Kutatásom másik dimenziója az emberi kapcsolatokra vonatkozik. Ezen területen megállapítható, hogy a bevándorlók és a kisebbségi csoportok tagjai számára a hatékony társadalmi integráció érdekében hasznosak a többségi csoporthoz fűződő kapcsolatok (Messing, 2006; Nunez, 2009; Messing & Molnár, 2011; Peters et al., 2019). Bizonyos bevándorló csoportok boldogulásának záloga kifejezetten az, hogy a befogadó társadalomból válasszanak párt maguknak. Egy többségi párral könnyebb a hivatalos ügyek intézése, lakhatás és munkaszerzés (Bernát et al., 2012).

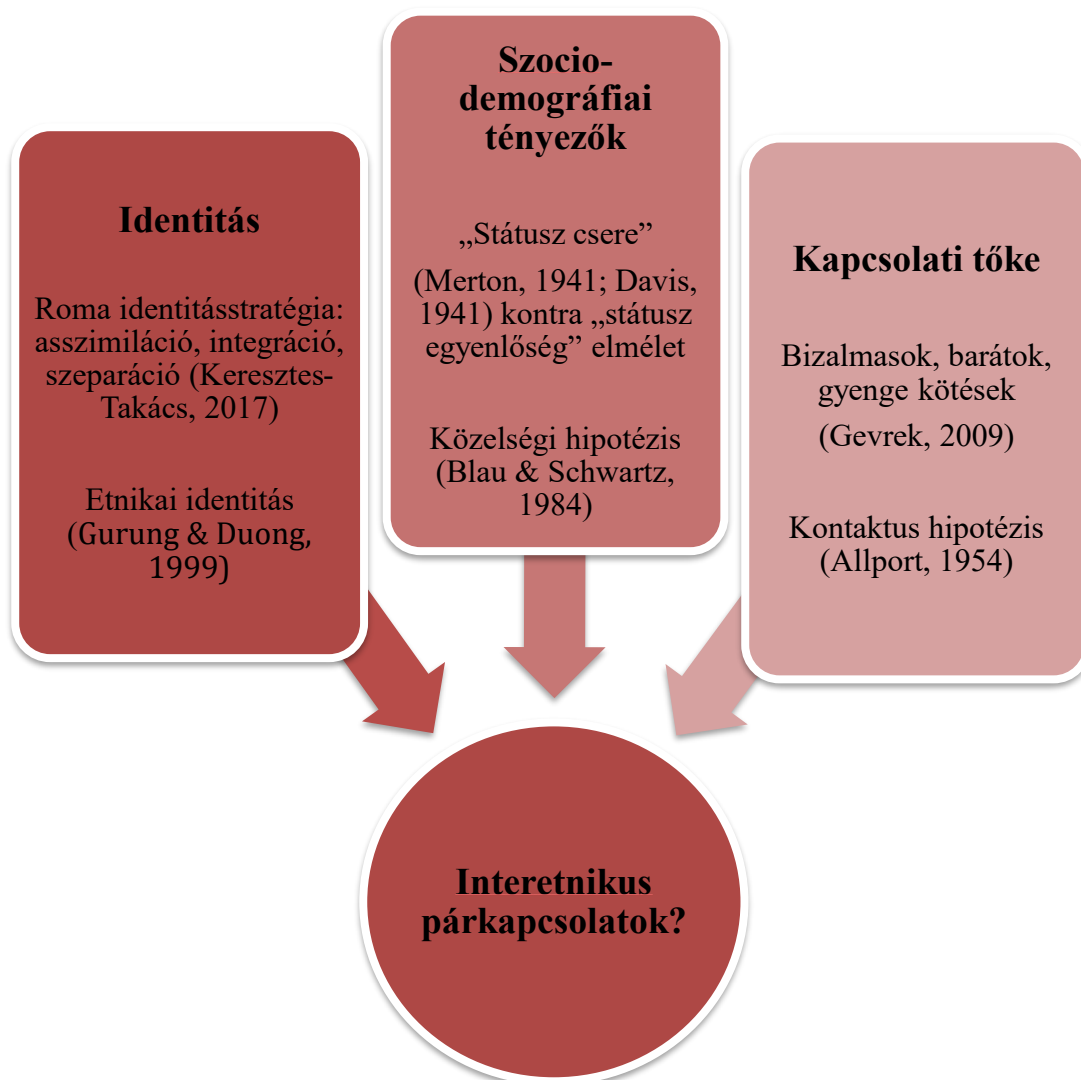
A kontaktus hipotézishez (Allport, 1954) kapcsolódóan több kutatás megállapította, hogy akiknek etnikai szempontból diverzebb a baráti körük, azok szívesebben alakítanak ki interetnikus párkapcsolatot (Jacobson & Johnson, 2006; Levin et al., 2007; McClintock, 2010; Perry, 2013; Törngren, 2016).

A roma emberek sokáig a többségi társadalomhoz képest kiterjedtebb kapcsolathálózattal rendelkeztek, amiben domináltak a rokoni, baráti kapcsolatok. Frissebb kutatások már nem igazolják ezt a kapcsolati előnyt (Husztai, 2019; Husztai & Ember, 2019; Dávid et al., 2020). A romák társadalmi beilleszkedésében is hasznos, hogyha a többségi társadalomhoz fűződő kapcsolatokkal is rendelkeznek. Általában a továbbtanulás után jutnak etnikailag diverzifikáltabb kapcsolati hálózathoz. Roma szakkollégistákat vizsgálva azt láthattuk, hogy akiknek nem roma, érettségizett párjuk volt, azok több nem roma ismerőssel, baráttal rendelkeztek, mint akiknek a párja roma volt (Lukács J. & Dávid, 2019). Viszont egy érettségizett roma pár segíthette őket, hogy ne szakadjon szét kapcsolathálózatuk, összekötő szerepet tölthetett be az otthoni és az egyetemi közeg között (Lukács J., 2018; Komolafe et al., 2019). Érdeemes megvizsgálni, hogy egy nagyobb mintán is megmutatkozik-e bármilyen összefüggés a romák emberi kapcsolatai és párválasztása között.

A harmadik dimenzió az identitás volt, melyen belül a más kisebbségi csoportokat vizsgáló kutatások egy része az etnikai identitás és az interetnikus párkapcsolatok összefüggéseit vizsgálta. A legtöbb kutatás arra jutott, hogy nincs összefüggés a bevándorlók vagy kisebbségi csoportok tagjainak interetnikus párválasztási hajlandósága és etnikai identitása között (Gurung & Duong, 1999). Az identitás ettől függetlenül mégis kapcsolatban állhat a heterogám párválasztással, például a kisebbségi félnek segíthet megszabadulni a stigmatizált, előítéletektől sújtott csoport identitásától, ugyanakkor bizonyos esetekben akár a nem kisebbségi fél is stigmatizálttá válhat.

A romák esetén az elméleti háttérben a roma identitásstratégiákat fejtettem ki bővebben, melyek kapcsolatban lehetnek a párválasztással. Ez az etnikai identitással szemben nem önmagában a kisebbségi csoport-hovatartozáshoz kapcsolódó érzésekről és gondolatokról szól, hanem arról, hogy a roma személy mennyire érzi magyarnak és romának magát, tehát kisebbségi és többségi identitásának együttes megélését méri. Ez alapján megkülönböztethetjük a szeparált (büszke roma), integrált (roma és magyar), asszimilált (inkább magyar), marginalizált (identitás-zavarban van) és a negatív roma identitásstratégiával rendelkezőket. A KRSZH hallgatóit vizsgálva kiderült, hogy a szeparált identitásstratégiával bírók inkább roma párt akarnak választani maguknak, míg az asszimiláltak inkább nem romát (Komolafe, 2021; Komolafe & Dávid, 2024).

Összességében látható, hogy mindhárom dimenzió belül érdemes a romák esetén nagy mintán is vizsgálni az interetnikus párkapcsolatokat. A 6. összefoglaló ábra szemlélteti a disszertációban alkalmazott főbb elméleteket.

6. ábra: A disszertációban alkalmazott elméletek az interetnikus párkapcsolatok összefüggésében

Forrás: Saját szerkesztés

A szociodemográfiai tényezők közül az iskolai végzettség és az interetnikus párkapcsolatok összefüggéseit vizsgáló elméletek vannak túlsúlyban, mint például a „státusz csere” kontra „státusz egyenlőség” elmélet. A lokális etnikai diverzitás-béli különbségeken alapul a közelségi hipotézis interetnikus párkapcsolatokra adaptált verziója, miszerint azokban a városokban, ahol különböző származású emberek élnek együtt, nagyobb eséllyel kötnek vegyes házasságok, ugyanis az egyének gyakrabban találkoznak maguktól különböző emberekkel (Blau & Schwartz, 1984).

A kapcsolati tőkén belül a bizalmas, baráti kapcsolatokat és gyenge kötésekét vizsgálom az interetnikus párkapcsolatok vonatkozásában, ugyanis több, bevándorlók párkapcsolataival foglalkozó kutatás talált összefüggést a kapcsolatháló és az interetnikus párkapcsolatok között (Gevrek, 2009; Clark-Ibáñez & Felmler, 2008). Továbbá a kontaktus hipotézishez (Allport, 1954) kapcsolódóan több tanulmány is arra jutott, hogy azok, akiknek több interetnikus barátságuk van, pozitívabban viszonyulnak az interetnikus házasságokhoz (Jacobson & Johnson, 2006; Levin et al., 2007; McClintock, 2010; Perry, 2013).

Az identitásnak az etnikai vonatkozásai és a romák párkapcsolatai között keresek összefüggést és vizsgálom, hogy vajon a nem roma párválasztásnak a roma identitásstratégiák közül a szeparáció, integráció vagy asszimiláció kedvez-e leginkább és az etnikai identitás összefüggésbe hozható-e a párválasztással.

2. Célkitűzések

Feltáró, keresztmetszeti, kvantitatív, kérdőíves kutatásomban arra kerestem a választ, hogy milyen szocio-demográfiai tényezők, emberi kapcsolatok és identitás jellemző azokra a roma személyekre, akik nem romákkal (is) párkapcsolatot létesítenek, azokhoz képest, akik csak romákkal. Továbbá a három vizsgált dimenzió közül melyik a leghangsúlyosabb.

Az interetnikus párkapcsolatokat az integráció jelzőjének tekintem, azonban nem kívánok egyértelmű ok-okozati összefüggéseket meghatározni a változók között. A szakirodalmi közlemények egy része egyes szociodemográfiai változókra az interetnikus párkapcsolatok létrejöttének okaként tekint. Más változók esetén pedig a szakirodalomban sincs egy kialakult álláspont arról, hogy a változók közti összefüggéseknek milyen a jellege. Akár maga az interetnikus kapcsolat is hatással lehet bizonyos tényezők változására. Nekem jelen kutatásban nem célom az ok-okozati összefüggések feltárása, hanem magukat a kapcsolatokat vizsgálom.

2.1.Hipotézisek

A vegyes párkapcsolatok és házasságok iskolai végzettségre vonatkozó szakirodalma a legbővebb, ezért a szocio-demográfiai tényezők közül erre vonatkozóan két hipotézist is megfogalmaztam. Míg régebbi kutatások a státuszcsere elméletet igazolták (Merton, 1941; Davis, 1941), a frissebb kutatások arra jutottak, hogy az interetnikus párkapcsolatokban élő felek iskolai végzettsége közel azonos és a kisebbségi csoportok magasan iskolázott tagjai gyakrabban létesítenek ilyen jellegű kapcsolatot, mint alacsonyabb végzettségű társaik (Jacobs & Labov, 2002; Furtado, 2012; Song, 2016; Çelikaksoy, 2016). Ezek alapján a következő hipotézist fogalmaztam meg:

H1: A roma személyek magasabban képzett tagjai szignifikánsan nagyobb arányban választanak nem roma párt életük során, mint az alacsonyabb végzettségűek.

A „státusz csere elmélettel” szemben a szakirodalom alapján az feltételezhető, hogy a „státusz egyenlőség elmélete” a valószínűbb a romák interetnikus

párkapcsolataiban (Liang & Ito, 1999; Fu, 2008). Ez alapján a következő hipotézist fogalmaztam meg:

H2: A roma személyeknek az iskolai végzettségi szintje hasonló, mint nem roma párjaiknak.

Harmadik hipotézisemet a „közelségi hipotézis” (Lőrincz, 2006) interetnikus párkapcsolatokra való adaptációjára alapozom, miszerint heterogénebb környezetben nagyobb az esély a heterogén párválasztásra. Blau és Schwartz (1984) szerint, azokban a városokban, ahol különböző származású emberek élnek együtt, nagyobb eséllyel kötődnek vegyes házasságok, ugyanis az egyének gyakrabban találkoznak maguktól különböző emberekkel. A kisebbségi tagokból minél kevesebben élnek egy helyen, annál inkább kötnek interetnikus házasságot (Blau & Schwartz, 1984). Magyarországon a legheterogénebb környezet a fővárosban található, viszont itt a roma népesség aránya viszonylag alacsony (Pénzes et al., 2018). Ez alapján a harmadik hipotézisem:

H3: A településtípus összefüggésben van azzal, hogy a roma személyeknek volt-e nem roma párjuk életük során, vagy csak roma párjuk volt.

Következő hipotézisem az emberi kapcsolatokra vonatkozik és a „kontaktus hipotézis” (Allport, 1954) interetnikus párkapcsolatokra való adaptációján alapszik. Több tanulmány is arra jutott, hogy azok, akiknek több interetnikus barátságuk van, pozitívabban viszonyulnak az interetnikus házasságokhoz (Jacobson & Johnson, 2006; Levin et al., 2007; McClintock, 2010; Perry, 2013). Ez alapján a negyedik és az ötödik hipotézisem a következő:

H4: Azok a roma személyek, akik több nem roma bizalmassal rendelkeznek, nagyobb arányban választanak nem roma párt életük során, mint akik kevesebbel.

H5: Azok a roma személyek, akik több nem roma baráttal rendelkeznek, nagyobb arányban választanak nem roma párt életük során, mint akik kevesebbel.

A hatodik hipotézisem a roma identitásstratégiákra vonatkozik és a KRSZH felmérés adataira alapoztam. Az interjúk elemzéséből az derült ki, hogy akik szeparált identitásstratégiával rendelkeztek, tehát inkább romának vagy büszke romának érezték magukat, azok inkább roma párt választottak. Ezzel szemben, akik asszimilált identitásstratégiával bírtak, vagyis inkább magyarnak érezték magukat, azok inkább a

nem roma párválasztást preferálták (Komolafe, 2021; Komolafe & Dávid, 2024). Ezek alapján a hatodik hipotézisem a következő:

H6: Az asszimilált identitásstratégiával rendelkező roma személyek szignifikánsan nagyobb arányban választanak nem roma párt életük során, mint a szeparált identitásstratégiával rendelkezők.

3. Módszerek

3.1. Adatfelvétel

Kutatásom egy nagyobb vizsgálat része. Az adatfelvételt a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézete szervezte, EFOP-5.2.5-18-2018-00011 keretből. A vizsgálatnak a célja a Magyarországon élő roma nemzetiség megismerése, fókuszálva az életvitelre, egészségre, családi háttérre, emberi kapcsolatokra, identitásra, rezilienciára, lakhatásra, megélhetésre és a Magyarországon élő három legnépesebb roma csoport (oláh, beás, romungró) közötti esetleges különbségekre. A kutatócsoporton belül az én résztémám (az adatfelvételi eszköz kidolgozásától kezdve az adatelemzés és publikálás szakaszáig) a párkapcsolatok és ezen belül is kiemelten az interetnikus párkapcsolatok voltak.

Az adatok 2019 október 21. és november 15. között, TAPI módszerrel (Tablet-assisted Personal Interviewing: tablettel segített személyes adatfelvétel) lettek felvéve egy nem reprezentatív, magyarországi, felnőtt, roma mintán. Az adatfelvételt 44 kérdezőbiztos végezte, akiknek egyötöde roma nemzetiségű volt. A kérdezőbiztosok a kérdezetteket a saját lakcímükön keresték fel. A kérdőívek felvétele átlagosan 27 percet vett igénybe. A válaszadók együttműködőek voltak mind a roma, mind a nem roma kérdezőbiztosokkal is. A vizsgálatban nem háztartásokat vizsgáltunk, egyéni kérdőívek lettek kitöltve. 600 fő szolgáltatott adatot, azonban a disszertációmban csak azokat a válaszadókat vizsgálom, akik romának vallották magukat⁵ és voltak már párkapcsolatban életük során (535 fő).

A kutatásban való részvétel önkéntes volt, megfelelő felvilágosítást kaptak a válaszadók és az adataikat anonim módon kezeltük. A Semmelweis Egyetem Regionális, Intézményi Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága a 201/2018. számon adta ki a kutatás etikai engedélyét.

Minden roma kutatásban alapvető probléma, hogy egy olyan sokaságot tudjunk megkérdezni, ami megfelelően reprezentálja a roma lakosságot. Mivel a romák létszámára csak becslésekből következtethetünk, továbbá az is sokszor nehézségekbe ütközik, hogy ki nevezhető roma származásúnak (Pénzes at al., 2018 p. 5-6.; Kemény & Janky, 2003; Ladányi & Szelényi, 2001), egy reprezentatív minta létrehozása nehezen

⁵ 26 fő a kérdőívben azt a kategóriát jelölte meg, hogy nem tartozik kisebbségi csoporthoz, ezért ők nem kerültek bele a mintába.

kivitelezhető. Jelen kutatásban is nem valószínűségi mintavételt alkalmaztunk. Előzetesen egy olyan településlistából lettek kiválasztva a vizsgálatba bevont települések, ahol a roma népesség felülreprezentált. Az adatfelvétel 68 településen, hólabda mintavétel alapján zajlott (Babbie, 2003). Azért, hogy a válaszadók különböző kapcsolathálózatokba tartozzanak, a hólabdák különböző típusú településeken (főváros, megyeszékhely/megyejogi város, város, nagyközség, község), 14 megyében (Bács–Kiskun, Baranya, Békés, Borsod–Abaúj–Zemplén, Győr–Moson–Sopron, Hajdú–Bihar, Heves, Jász–Nagykun–Szolnok, Komárom–Esztergom, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs–Szatmár–Bereg, Tolna) lettek elindítva. Az elemzésbe bekerült válaszadókról az adatfelvétel előtt, a hólabda mintavétel kapcsán, ajánlás alapján feltételeztük, hogy roma származásúak, azonban az elemzésbe csak azok kerültek, akik romának vallották magukat. Tehát a végső szűrő a származás tekintetében az önbevallás volt.

Az adatfelvétel során törekedtünk rá, hogy a három legnagyobb létszámú roma csoport (oláh, beás, romungró) hasonló arányban képviseltesse magát a mintában. A válaszadók ezen csoportokon kívül megadhatták a „cigány általában” kategóriát és az egyéb kategória címén saját maguk is meghatározhatták, hogy mely csoporthoz tartozónak érzik magukat. Ezek között a csoportok között a vegyes házasságok által néha van átjárás és a főbb csoportokon kívül sok alcsoport létezik még, ezért az egyértelmű kategorizálás olykor nehézségekbe ütközik. Az elemzésnél azt a fő roma csoportot használtam, amiként a válaszadók önmagukat meghatározták, amibe szerintük leginkább tartoznak.

3.2. Résztvevők

535 roma származású válaszadót vizsgáltam. A mintában kicsivel több volt a nő (53,5%), mint a férfi. A válaszadók életkorának átlaga 43 év volt (szórás: 16,1), a legfiatalabb 18, míg a legidősebb 84 éves volt. Viszonylag fiatal a minta, korcsoportos bontásban a 18-29 évesek alkották a legnagyobb hányadot. A minta különlegességét az adja, hogy a három roma csoport hasonló arányban szerepel (romungro 35,0%, oláh 34,2%, beás 30,1%, szinti 0,2, „cigány általában” 0,6). Iskolai végzettségük alacsony, a mintába kerültek több mint fele (55,1%) 8 osztályos általános iskolai végzettséggel

rendelkezik, hasonlóan, mint a magyarországi roma populációban. Az érettségi feletti végzettséggel rendelkezők is hasonló arányban szerepelnek a mintában (6,9%), mint a KSH romákra vonatkozó népszámlálási adataiban (KSH, 2018a). Gazdasági szempontból az aktívak vannak többségben (57,4%) az inaktívakhoz (33,5%), munkanélküliekhez (7,5%) és tanulókhoz (1,7%) képest. Foglalkozás szempontjából a legalacsonyabb a szellemi munkát végzők aránya (6,5%). A válaszadók legnagyobb része betanított- vagy segédmunkás (49,0%), őket követik a szakmunkások (29,5%) és a közmunkások (15,1%). Iskolai végzettség szempontjából a válaszadók több, mint fele (57,8%) nem mobil a szüleihez képest, se lefele, se felfele, tehát a szülőkével azonos végzettséggel rendelkezik. A fővárosiak alacsony arányban (3,2%) szerepelnek a mintában. A válaszadók közel fele (51,2%) azon a településen született, ahol a felvétel időpontjában élt. A következő táblázatban (2. táblázat) a roma minta szocio-demográfiai jellemzőinek megoszlását láthatjuk.

2. táblázat: A válaszadók szocio-demográfiai jellemzői

		Fő	Százalék
Nem	férfi	249	46,5
	nő	286	53,5
Kor	18-29 évesek	132	24,7
	30-39 évesek	111	20,7
	40-49 évesek	112	20,9
	50-59 évesek	85	15,9
	60 felettiek	95	17,8
Roma közösség	magyar cigány/romungro	187	35,2
	oláh cigány	183	34,5
	beás/román cigány	161	30,3
Családi állapot	hajadon, nőtlen	115	21,6
	házas	205	38,5
	élettársi kapcsolatban él	128	24,0
	özvegy	47	8,8
	elvált	38	7,1

		Fő	Százalék
Valós partnerkapcsolati helyzet	házastárssal él	203	38,2
	élettárssal él	190	35,8
	partnere van, de nem él vele	18	3,4
	nincs partnere	120	22,6
Iskolai végzettség	8 általánosnál alacsonyabb	63	11,8
	8 általános	295	55,1
	középfokú iskolai végzettség, érettségi nélkül (szakmai oklevél)	140	26,2
	legalább érettségi	37	6,9
Gazdasági aktivitás	aktív	300	57,4
	inaktív	175	33,5
	munkanélküli	39	7,5
	tanuló	9	1,7
Foglalkozás⁶	szellemi	19	6,5
	szakmunkás	86	29,5
	betanított munkás, segédmunkás	143	49,0
	közmunkás	44	15,1
Település típusok	főváros	17	3,2
	megyeszékhely, megyei jogú város	124	23,2
	város	195	36,4
	nagyközség, község	199	37,2

Forrás: Komolafe & Dávid, 2023

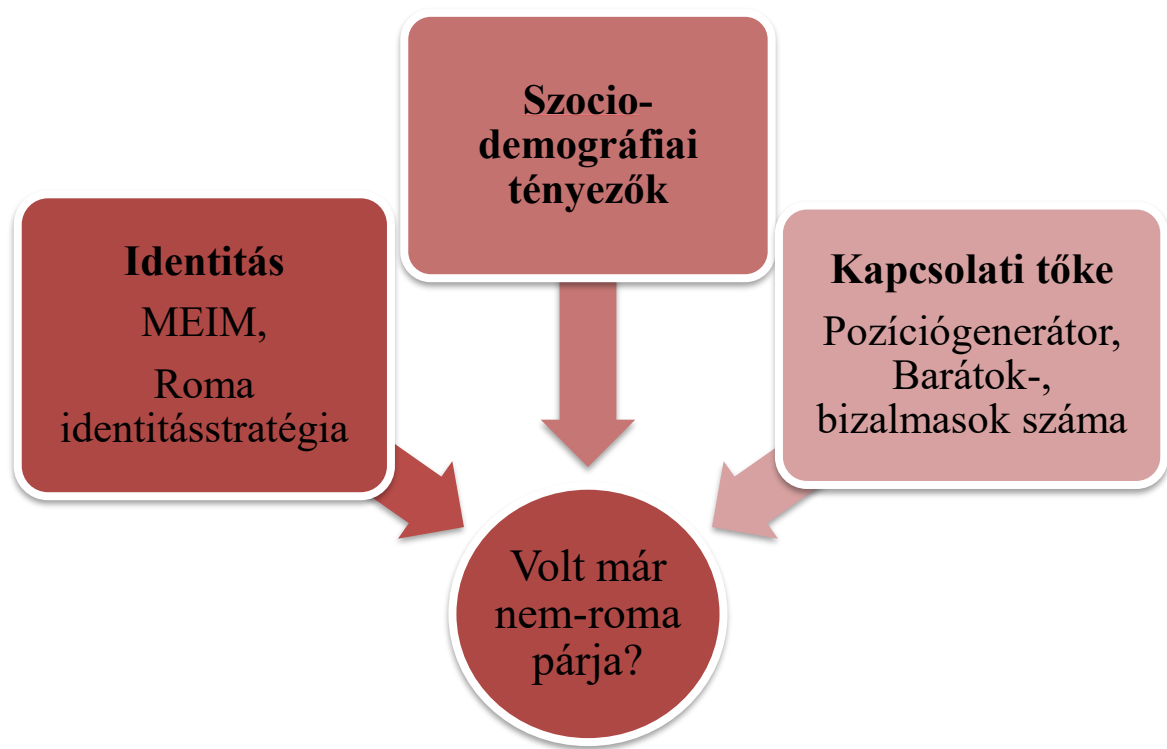
⁶ Az aktívokon belül.

3.3. Eszközök

A teljes kérdőív, mely az 1. számú mellékletben olvasható, tartalmazott a válaszadó háztartásában élő személyekre, saját életvitelére, szabadidős tevékenységére, egészségére, családi háttérére, emberi kapcsolataira, identitására, rezilienciájára, lakhatására és megélhetésére vonatkozó kérdéseket. Disszertációmban csak a témámban releváns kérdésekre adott válaszok elemzését mutatom be.

A kérdőívben rákérdeztünk arra, hogy a válaszadóknak milyen származású az aktuális párja (roma, nem roma, egyéb). Viszonylag kevés válaszadónak (51 fő) volt a kérdezéskor nem roma párja, ezért úgy döntöttem, hogy inkább két nagyobb létszámú csoportot fogok összehasonlítani, akiknek volt már nem roma párja és akiknek csak roma párja volt eddigi élete során. Ez a két kategória jobban jellemzi a roma válaszadók vegyes párkapcsolatok létesítésére vonatkozó preferenciáit, mintha csak az aktuális párokat vizsgálnánk. A jelenlegi párokra vonatkozó változót csak abban az esetben használtam, amikor a saját és a jelenlegi pár iskolai végzettségének összefüggéseit vizsgáltam (státuszcsere vs. státusz egyenlőség vizsgálata). A válaszadók addigi párjainak származására vonatkozó változót két kérdésből alakítottam ki. Az egyik kérdés arra vonatkozott, hogy a válaszadónak milyen származású a jelenlegi párja, a másik pedig arra, hogy a jelenlegi párja előtt volt-e nem roma párja életében. Az új változóval nem csak az aktuális pár származása alapján kategorizáltam be a válaszadókat. A pároknál nem tettem különbséget aszerint, hogy a válaszadóknak házastársa vagy élettársa volt roma vagy nem roma. Akiket párjukként vagy volt párjukként definiáltak, azok származásáról nyilatkoztak.

Az interetnikus párkapcsolatok vizsgálatát három irányból közelítettem meg, melyek a szocio-demográfiai tényezők, a kapcsolati tőke és az identitás voltak (6. ábra).

7. ábra: A romák interetnikus kapcsolatainak vizsgálati irányai

Forrás: Saját szerkesztés

A vizsgált szocio-demográfiai tényezők a minta jellemzésében leírt változók voltak. Ezek közül a strukturális mobilitás változó igényel magyarázatot. Az anyai és apai iskolai végzettséget együtt vizsgáltam. Az a válaszadó volt felfelé mobil, aki a magasabb végzettségű szülőjénél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezett. Aki mindkét szülőjénél alacsonyabb végzettséggel bírt, az lefelé mobil, aki pedig legalább az egyik szülővel azonos végzettséggel rendelkezett, az stagnált.

A kapcsolati tőke mérésére több kérdést használtam. A válaszadók megadták, hogy hány barátjuk (maximum 50), ezen belül hány roma és hány nem roma barátjuk van. A bizalmasaik számát is megadták (maximum 5), a bizalmasok számát a következő kérdés mérte: *„Ha az elmúlt fél évre gondol, kik azok az emberek, akikkel a fontosabb dolgait, problémáit, sérelmeit, panaszait megbeszélte? Az alábbiakban feltennénk néhány, rájuk vonatkozó kérdést. Összesen hány ilyen személy van az Ön környezetében?”* A bizalmasaiknak is megadták a származását. Mivel a mintában a

férfiak 23%-ának, a nőknek pedig 21%-ának a házastársa vagy párja volt a bizalmasa, mely torzíthatta volna az eredményeket, csak a párokon kívüli bizalmasokkal dolgoztam.

A gyenge kötéseket „pozíciógenerátorral” (Lin & Dumin, 1986; Angelusz & Tardos, 2008; Kmetty & Koltai, 2015) mértem. A kérdezettek válaszoltak arra, hogy milyen foglalkozású emberekkel állnak kapcsolatban, kiket ismernek a következők közül: középiskolai tanár; sofőr; számítástechnikus, informatikus; adószakértő, könyvelő; polgármester, önkormányzati képviselő; víz-, gázszerelő; autószerelő; ügyvéd; pincér; mérnök; vállalatvezető, igazgató; bolti eladó; újságíró; színész, zenész, énekes; sebész; adminisztrátor; ápoló; főiskolai, egyetemi oktató, kutató; segédmunkás; mezőgazdasági egyéni gazdálkodó (parasztgazda); biztonsági őr. Az elméletek szerint minél magasabban helyezkedik el valaki a társadalmi ranglétrán, annál több társadalmi erőforráshoz fér hozzá (Lin & Dumin, 1986; Kmetty & Koltai, 2015), annál többféle foglalkozásba tartozó embert ismer. A gyenge kötések nevű változó azt a számot jelöli minden egyes válaszadónál, ahány foglalkozásba tartozó embert ismer.

A roma identitásstratégia mérésénél a következő válaszlehetőségek voltak: „Roma vagyok és büszke vagyok a származásomra” (szeparált identitásstratégia); „Roma származású vagyok, de inkább magyarnak érzem magam” (asszimilált identitásstratégia); „Roma vagyok, romának és magyarnak is érzem magam” (integrált identitásstratégia); „Nem tudom, hogy roma vagyok-e vagy sem” (identitásválság, marginális identitásstratégia); „Szégyellem, hogy roma vagyok” (negatív identitásstratégia) (Neményi, 2006; Keresztes-Takács, 2017). Az utolsó két kategóriát csak 2-2 fő választotta, ezért kihagytam az elemzésből.

Az etnikai identitás mérésére a MEIM (Multigroup Ethnic Identity Measure) magyar változatát használtam, mely 12 kérdést tartalmazott és négyfokú skálán lehetett az egyetértés szintjét megválasztani (1= egyáltalán nem ért egyet, 4= teljesen egyetért). A 12 kérdéses verziót Roberts, Phinney, Masse, Chen, Roberts és Romero (1999) alakították ki, és ezt vagy rövidített formáit számos kutatásban alkalmazták (Brown et al., 2014; Carter et al., 2018; Gaines et al., 2010; Fuller-Rowell et al., 2011; Phinney & Ong, 2007; Ong et al., 2010; Phinney, 1992; Szabó et al., 2012). A skálából faktoranalízissel két faktor különíthető el. A skála egyik faktora „az elköteleződés („affirmation, belonging, and commitment”) az etnikai csoport irányába, mely az érzelmi kapcsolódást mutatja meg. A másik faktor az exploráció („exploration of and active involvement in

group identity”), amely az etnikummal kapcsolatos tudás keresése és amely által az identitás részét fogja képezni a csoport.” (Komolafe et al., 2023, p. 30) A megerősítő faktoranalízis során a két faktor kirajzolódott, egy kérdés kivételével hasonlóan, mint az eredeti faktorstruktúrában. A „Követem etnikai csoportom kulturális szokásait pl. a speciális ételek, a zene vagy öltözködés terén” kérdés mindkét faktorra töltött, ezért nem került bele egyikbe sem (Komolafe et al., 2023, p. 31).

Az „Exploráció” dimenzióhoz kapcsolódó tételek:

- Aktívan részt veszek olyan szervezetekben vagy csoportokban, amelyeknek tagjai főként saját etnikai csoportomból kerülnek ki.
- Sokat gondolkozom azon, hogyan befolyásolja majd életemet az etnikai hovatartozásom.
- Foglalkoztam azzal, hogy jobban megismerjem etnikai csoportom történetét, hagyományait és szokásait.
- Azért, hogy többet megtudjak etnikai hátteremről, gyakran beszélgetek másokkal etnikai csoportomról.

Az „Elköteleződés” dimenzióhoz kapcsolódó tételek:

- Tisztában vagyok saját etnikai hátteremmel.
- Tudatában vagyok, hogy mit jelent számomra etnikai hovatartozásom.
- Mélyen átérzem etnikai hovatartozásomat.
- Nagyon büszke vagyok saját etnikai csoportomra.
- Erősen kötődöm saját etnikai csoportomhoz.
- Örülök annak, hogy ehhez a csoportomhoz tartozom.
- Jó érzéssel tölt el kulturális és etnikai hovatartozásom.

3.4. Adatelemzés

Az adatokat IBM. SPSS Statistics szoftver segítségével elemeztem. A normalitás ellenőrzésére Shapiro-Wilk tesztet használtam. Az összefüggések elemzéséhez Khi² próbát, Mann–Whitney-próbát, korrelációs számítást, továbbá döntési fa (decision tree) analízist használtam CHAID módszerrel. Az elemzés során tartózkodtam az oksági kapcsolatokat azonosító technikáktól. Az interetnikus párkapcsolatok jelensége olyan komplex, hogy sok változót nehéz lenne csak okként vagy okozatként meghatározni, ugyanis lehet, hogy folyamatosan egymásra hatnak a vizsgált jelenségek. Ez a Weber-i elektív affinitáshoz hasonló megközelítés (Weber, 2001), amelyben a hangsúly nem az okok és okozatok meghatározásán van, továbbá melyet már a társadalomtudományokba is interpretáltak (Lakatos, 2011). Az affinitás ilyen értemben bizonyos elemek olyan kapcsolódási hajlandóságát takarja, mely kapcsolódás révén „olyan új minőségek, emergens mintázatok születnek, amelyek túlmutatnak az egyes elemek inherens tulajdonságain” (Kollár, 2020, p. 280).

A döntési fa módszert a minta részekre osztására használtam, ugyanis komplex döntési problémákat bont kisebb problémákra és könnyen átlátható módon ábrázolja a lehetséges kimeneteket. Előnye, hogy az eljárás során kizárja azokat a változókat, amelyek lényegtelenek az adott helyzet szempontjából, azaz melyeknek nincs szignifikáns csoportképző hatásuk. Ezen belül a CHAID (Chi-squared Automatic Interaction Detection), amelyet az elemzésben is alkalmaztam, egy Khi² alapú módszer, ami tulajdonképpen alternatívája a hagyományos klaszter analízisnek. A módszer képes kezelni kategoriális és folytonos függő- és független változókat is (Dudás, 2018). A módszer olyan komplex interakciók és nemlinearitások vizsgálatára nyújthat lehetőséget, amelyek lineáris és logisztikus regresszióban nehezen kezelhetők. A CHAID módszert a függő változó és a lehetséges prediktív változók – amelyek maguk is kölcsönhatásba léphetnek egymással – legerősebb összefüggéseinek tanulmányozására használják (Sut & Simsek, 2011). „Az exploratív algoritmus fő célja, hogy a megfigyeléseket a függő változó (Y) szempontjából úgy csoportosítsuk, hogy a csoportokon belüli variancia minél kisebb, míg a csoportok közötti variancia minél nagyobb legyen. Az eljárás során kirajzolódik a magyarázó változók (Xi) hierarchiája is aszerint, hogy a célváltozó varianciáját mekkora mértékben magyarázzák” (Hámori, 2001, p. 703). A módszert gazdaság-, egészség- és társadalomtudományokban egyaránt alkalmazzák (Brewer et al.,

2018; Horner et al., 2010; Chan et al., 2006). Jelen kutatásban a vizsgált változók sokszínűsége, a potenciális nemlineáris összefüggések, a komplex interakciók vizsgálatának lehetősége, továbbá a nem kizárólag ok-okozati értelmezési törekvés elősegítéséhez a döntési fa analízist tartottam a legmegfelelőbbnek.

A döntési fa elemzés segített a minta részekre osztásában, a roma-nem roma interetnikus párkapcsolatok jelenségének komplexebb leírásában. Az esetek minimális számát a szülői csomópontok esetében 30-ra, a gyermeki csomópontok esetében pedig 15-re korlátoztam.

4. Eredmények

Az eredmények bemutatását négy nagyobb részre osztottam. Az első részben a szocio-demográfiai tényezők, a másodikban a kapcsolati tőke, a harmadikban pedig az identitás összefüggését vizsgálom azzal, hogy a válaszadóknak volt-e nem roma párja. Az utolsó részben döntési fa analízissel készült összefoglaló modellt fogok bemutatni.

4.1. Szocio-demográfiai tényezők

Az eredményeimet bemutató fejezet első részében a szocio-demográfiai tényezők esetében vizsgálom, hogy kapcsolatba hozhatóak-e azzal, hogy a válaszadóknak volt-e nem roma párjuk életükben. Az első alrészben a nem, kor, családi állapot, valós partnerkapcsolati helyzet, roma közösség szempontjából vizsgálódok. Ezt követően a saját és a szülői iskolai végzettségen lesz a hangsúly. A harmadik alrész viszonylag rendhagyó lesz, ugyanis itt nem a válaszadók életében lévő párok származását, hanem az adatfelvétel időpontjában aktuális párok származásának összefüggését vizsgálom a válaszadók és párjaik iskolai végzettségével. Erre az eltérő csoportosításra azért volt szükség, hogy a státuszcsere kontra státusz egyenlőség kérdését is tudjam vizsgálni az interetnikus párkapcsolatokon belül. A szocio-demográfiai tényezőkre vonatkozó rész utolsó alfejezetében a területi mobilitás, gazdasági aktivitás, foglalkozás és a településtípus esetleges összefüggéseit vizsgálom azzal, hogy a válaszadóknak volt-e valaha nem roma párja.

4.1.1. *Nem, kor, családi állapot, valós párkapcsolati helyzet, roma közösség*

A válaszadók 40,7%-ának volt már nem roma párja élete során. A nem és a válaszadók párjainak származása szignifikánsan összefüggött ($\chi^2(1)=7,513$; $p=0,006$; *Cramer's V*= 0,118). A nőknek kisebb arányban (35%) volt heterogám kapcsolata, mint a férfiaknak (47%).

A következő táblázatban (3. táblázat) azoknak a válaszadóknak a megoszlása látható a nem, kor, családi állapot, valós partnerkapcsolati helyzet, roma közösséghez való tartozás változók mentén, akiknek volt már nem roma párja.

3. táblázat: Azoknak a válaszadóknak az aránya (%), akiknek volt már nem roma párja⁷, a kor, a családi állapot, a valós párkapcsolati helyzet és a roma csoportok szerint (N=535)

		Volt már nem roma párja		
		Férfi	Nő	Teljes
Kor	18-29 évesek	57,4	38,5	46,2
	30-39 évesek	61,5	37,3	48,6
	40-49 évesek	50,0	47,0	48,2
	50-59 évesek	38,6	24,4	31,8
	60 felettiek	26,4	19,0	23,2
Családi állapot	hajadon, nőtlen	67,3	50,0	58,3
	házas	33,6	21,4	27,8
	élettársi kapcsolatban él	51,9	44,6	47,7
	özvegy	33,3	15,6	21,3
	elvált	62,5	54,5	57,9
Valós párkapcsolati helyzet	házastárssal él	34,3	21,4	28,1
	élettárssal él	52,4	43,4	47,4
	partnere van, de nem él vele	66,7	83,3	72,2
	nincs partnere	57,8	37,3	45,0
Roma csoportok	magyar cigány/romungro	58,7	41,1	48,1
	oláh cigány	43,2	25,0	34,4
	beás/román cigány	40,3	39,3	39,8

Forrás: Komolafe & Dávid, 2023

⁷ A statisztikai módszerekkel a teljes mintát vizsgáltam, de a táblázatban csak a nem roma párral (is) rendelkező válaszadókra vonatkozó adatok vannak megjelenítve. A táblázatban az arány (%) az adott kategórián belül a csak roma párral kapcsolatot létesítőkhöz viszonyított értéket jelöli.

A válaszadók életkora szignifikánsan összefüggött ($\chi^2(4)=22,104$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,203) azzal, hogy volt-e nem roma párjuk életükben. Külön vizsgálva a férfiakat ($\chi^2(4)=17,178$; $p=0,002$; *Cramer's V*=0,263) és a nőket ($\chi^2(4)=11,371$; $p=0,023$; *Cramer's V*=0,199), szintén szignifikáns összefüggés mutatkozott. Míg a férfiaknál a 30-39 éves korosztályban volt a legtöbb (61,5%) személynek heterogám kapcsolata életében, addig a nőknél a 40-49 éves korosztályban voltak a legtöbben (47%) nem roma partnerrel is életükben. A férfiak és nők között a 40-49 éves korosztályban van a legkisebb különbség az arányokban, 50 év felett pedig mindkét nemnél csökkent azoknak az aránya, akiknek volt már nem roma párja.

A családi állapot szignifikáns összefüggést mutatott a párok származásával a nemeket együtt nézve ($\chi^2(4)=43,382$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,285), továbbá a férfiakat ($\chi^2(4)=19,915$; $p=0,001$; *Cramer's V*=0,284) és a nőket ($\chi^2(4)=25,719$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,300) külön vizsgálva is. A házásokra és özvegyekre inkább a roma-roma párkapcsolatok voltak jellemzőek. Akik nemzetiségi csoportjukon kívülről választottak párt, gyakrabban éltek élettársi kapcsolatban vagy voltak elváltak vagy hajadonok, nőtlenek. A valós partnerkapcsolati helyzet összefüggött a párok származásával (Nő: $\chi^2(3)=17,538$; $p<0,001$; *Cramer's V*= 0,248; Férfi: $\chi^2(3)=11,730$; $p=0,008$; *Cramer's V*=0,218; Együtt: $\chi^2(2)=25,273$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,218). Mindkét nem esetén, akiknek volt partnere, de nem éltek velük együtt, azoknak volt legnagyobb arányban (72,2%) nem roma párja életében. Akik házastársukkal éltek, azok voltak legnagyobb arányban csak roma párral: 28,1%-uk mondta azt, hogy volt már nem roma párjuk és 71,9%-uk nyilatkozta azt, hogy csak roma párral éltek.

A roma közösséghez tartozás és a pár származása szignifikánsan összefüggött ($\chi^2(2)=7,304$; $p=0,026$; *Cramer's V*=0,117). Szignifikáns összefüggés mutatkozott a nemek szerinti bontásban a nőknél ($\chi^2(2)=6,276$; $p=0,043$; *Cramer's V*=0,149) és a férfiaknál ($\chi^2(2)=6,066$; $p=0,048$; *Cramer's V*=0,157) is. A romungróknak volt legnagyobb arányban nem roma párja életükben. Az oláh nőknek és a beás férfiaknak volt a legkisebb arányban nem roma párja.

4.1.2. Szülői és saját iskolai végzettség

A következő táblázatban (4. táblázat) azoknak a válaszadóknak az előfordulása látható iskolai végzettségre vonatkozó változók mentén, akiknek volt már nem roma párja.

4. táblázat: Azoknak a válaszadóknak az aránya (%), akiknek volt már nem roma párja⁸, a válaszadók és a szülők iskolai végzettsége szerint (N=535)

		Volt már nem roma párja		
		Férfiak	Nők	Teljes
Válaszadó iskolai végzettsége	8 általánosnál alacsonyabb	16,7	21,2	19,0
	8 általános	49,2	27,9	37,3
	középfokú iskolai végzettség	49,3	52,2	50,7
	legalább érettségi	75,0	61,9	67,6
A válaszadó anyjának iskolai végzettsége	8 általánosnál alacsonyabb	27,5	18,4	22,4
	8 általános	55,6	39,1	46,7
	középfokú iskolai végzettség	54,5	71,0	62,5
	legalább érettségi	100,0	83,3	90,9
A válaszadó apjának iskolai végzettsége	8 általánosnál alacsonyabb	29,6	22,0	25,5
	8 általános	50,9	37,3	43,1
	középfokú iskolai végzettség	57,1	58,5	57,8
	legalább érettségi	75,0	55,6	61,5

Forrás: Saját táblázat

⁸ A statisztikai módszerekkel a teljes mintát vizsgáltam, de a táblázatban csak a nem roma párral (is) rendelkező válaszadókra vonatkozó adatok vannak megjelenítve. A táblázatban az arány (%) az adott kategórián belül a csak roma párral kapcsolatot létesítőkhöz viszonyított értéket jelöli.

Az, hogy a válaszadóknak volt-e nem roma párjuk életükben szignifikánsan összefüggött a saját iskolai végzettségükkel ($\chi^2(3)=30,533$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,239). Minél magasabb végzettségűek voltak a válaszadók, annál nagyobb arányban válaszolták azt, hogy volt már nem roma párjuk. Az összefüggés a nők ($\chi^2(3)=21,768$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,276) és a férfiak ($\chi^2(3)=16,534$; $p=0,001$; *Cramer's V*=0,258) esetén is megfigyelhető.

A válaszadók szüleinek iskolai végzettsége is hasonló tendenciát mutatott, mint a saját iskolai végzettségük. Minél magasabb volt az anyák (Nő: $\chi^2(3)=36,661$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,363; Férfi: $\chi^2(3)=22,050$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,306; Együtt: $\chi^2(3)=53,126$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,322) és az apák iskolai végzettsége (Nő: $\chi^2(3)=17,531$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,253; Férfi: $\chi^2(3)=12,551$; $p=0,006$; *Cramer's V*=0,234; Együtt: $\chi^2(3)=28,450$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,238), annál nagyobb arányban volt nem roma párja a válaszadóknak életük során.

A válaszadó nők 57%-a stagnált, 38%-uk felfelé, 5%-uk lefelé volt mobil a szülőkhöz képest. A férfiak 59%-a stagnált, 37%-a felfelé, 4%-a pedig lefelé volt mobil a szülőkhöz képest. A strukturális mobilitás, vagyis a válaszadók és szülei iskolai végzettségbeli eltérése nem mutatott szignifikáns összefüggést a válaszadók életében lévő párjaik származásával összességében ($\chi^2(2)=2,673$; $p=0,263$; *Cramer's V*=0,073) és a nemeket külön vizsgálva sem (Nő: $\chi^2(2)=0,372$; $p=0,830$; *Cramer's V*=0,037; Férfi: $\chi^2(2)=3,402$; $p=0,183$; *Cramer's V*=0,123).

4.1.3. A válaszadók és aktuális párjaik iskolai végzettsége

A „státuszcsere” vs. „státusz egyenlőség” elméletek vizsgálatához, az elemzés többi részétől eltérően, a válaszadók és párjuk iskolai végzettségbeli eltéréseinek meghatározásához, az adatfelvétel idején aktuális párok iskolai végzettségét és a válaszadók iskolai végzettségét hasonlítottam össze. A válaszadók közül 410 fő élt párkapcsolatban vagy házasságban az adatfelvétel időpontjában. Közülük 51 főnek volt nem roma párja az adatfelvételkor. Az aktuális párok iskolai végzettségéről a válaszadók szolgáltak információval. A roma ($\rho=0,444$, $p<0,001$) és a nem roma párral ($\rho=0,498$,

$p < 0,001$) élőknek is szignifikánsan összefüggött az iskolai végzettsége a párjukéval. Tehát a magasabb iskolai végzettségűek inkább szintén magas iskolai végzettségűeket választottak, az alacsonyabbak pedig alacsonyabb végzettségűeket. Az iskolai végzettségek arányait az 5. és a 6. táblázatban láthatjuk.

5. táblázat: A roma párok iskolai végzettsége a roma párral élő válaszadók iskolai végzettsége szerint (N=359; %)

Válaszadó iskolai végzettsége	Roma pár iskolai végzettsége				
	8 általánosnál alacsonyabb	8 általános	középfokú iskolai végzettség	legalább érettségi	Összesen
8 általánosnál alacsonyabb	50,0	35,0	15,0	0,0	100,0
8 általános	9,3	67,2	23,0	0,5	100,0
középfokú iskolai végzettség	1,0	45,9	50,0	3,1	100,0
legalább érettségi	0,0	23,5	41,2	35,3	100,0
Összesen	11,1	55,7	30,4	2,8	100,0

Forrás: Saját táblázat

6. táblázat: A nem roma párok iskolai végzettsége a nem roma párral élő válaszadók iskolai végzettsége szerint (N=51; %)

Válaszadó iskolai végzettsége	Nem roma pár iskolai végzettsége				
	8 általánosnál alacsonyabb	8 általános	középfokú iskolai végzettség	legalább érettségi	Összesen
8 általánosnál alacsonyabb	0,0	0,0	100,0	0,0	100,0
8 általános	0,0	50,0	50,0	0,0	100,0
középfokú iskolai végzettség	0,0	27,8	55,6	16,7	100,0
legalább érettségi	0,0	10,0	20,0	70,0	100,0
Összesen	0,0	33,3	47,1	19,6	100,0

Forrás: Saját táblázat

Az adatfelvétel idején aktuális párok és a válaszadók iskolai végzettségére vonatkozó változókból létrehoztam egy harmadik változót, amely a válaszadók és aktuális párjaik végzettségének eltérését mutatta meg: hogy a párok tagjainak iskolai végzettsége egyezik, a válaszadóé a magasabb vagy a válaszadó párjáé a magasabb. Mind a roma, mind a nem roma párral rendelkezőknek körülbelül 60%-a volt olyan partnerrel, akinek egyezett az iskolai végzettsége a sajátjával. Szignifikáns különbség a nemi bontásban csak a férfiak esetén volt mérhető ($\chi^2(2)=9,139$; $p=0,010$; *Cramer's V*=0,214) a párok származása és a végzettség eltérés között, a nőknél ($\chi^2(2)=0,803$; $p=0,669$; *Cramer's V*=0,062) nem. A nem roma párral rendelkező férfiak nagyobb arányban voltak olyan párral az adatfelvétel időpontjában, akinek magasabb volt az iskolai végzettsége, mint a sajátjuk, mint a roma párral lévő roma férfiak (7. táblázat).

7. táblázat: A párok származása a válaszadók és aktuális partnereik végzettségének eltérése szerint, a férfiakat vizsgálva (%)

Iskolai végzettség	Roma pár (N=177)	Nem roma pár (N=23)
Partneré magasabb	13,0	34,8
Egyforma	59,3	56,5
Válaszadóé magasabb	27,7	8,7
Összesen	100,0	100,0

Forrás: Saját táblázat

4.1.4. Területi mobilitás, gazdasági aktivitás, foglalkozás, településtípus

Egy változó a területi mobilitásra vonatkozott: a válaszadók arról nyilatkoztak, hogy azon a településen élnek-e, ahol születtek vagy nem. A születési helyről való elköltözés ($\chi^2(1)=1,675$; $p=0,196$; *Cramer's V*=0,056) nem függött össze szignifikánsan azzal, hogy a válaszadóknak volt-e valaha nem roma párja, a férfiakat ($\chi^2(1)=0,713$; $p=0,398$; *Cramer's V*=0,054) és a nőket ($\chi^2(1)=1,024$; $p=0,312$; *Cramer's V*=0,060) külön vizsgálva sem.

A gazdasági aktivitás nem függött össze szignifikánsan a férfiakat ($\chi^2(3)=1,143$; $p=0,767$; *Cramer's V*=0,069), a nőket ($\chi^2(3)=1,608$; $p=0,657$; *Cramer's V*=0,076) és a nemeket együtt ($\chi^2(3)=1,546$; $p=0,672$; *Cramer's V*=0,054) vizsgálva sem azzal, hogy a válaszadóknak volt-e valaha nem roma párja.

A településtípus és a foglalkozás esetén csak az egyik nemre vonatkozóan mutatkozott szignifikáns összefüggés a párok származásával. A párok származása és a településtípus között szignifikáns volt a kapcsolat ($\chi^2(3)=17,252$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,180). Az összefüggés azonban csak a férfiak ($\chi^2(3)=14,565$; $p=0,002$; *Cramer's V*=0,242) esetén volt megfigyelhető, a nőknél ($\chi^2(3)=4,502$; $p=0,212$; *Cramer's V*=0,125) nem. A 8. táblázatban látszik, hogy a fővárosban a nemzetiségi szempontból vegyes kapcsolatok domináltak, itt alakított ki a legtöbb roma férfi heterogám kapcsolatot élete során. A településtípus nem függött össze az iskolai végzettséggel (Nő: $\chi^2(9)=7,329$; $p=0,603$; *Cramer's V*=0,092; Férfi: $\chi^2(9)=15,926$; $p=0,068$; *Cramer's V*=0,146), a válaszadók közül a fővárosban élő férfiak 8 osztályos általános iskolai és középfokú iskolai végzettséget szereztek - érettségi nélkül.

A következő táblázatban (8. táblázat) azoknak a válaszadóknak a megoszlása látható a településtípusra és a foglalkozásra vonatkozó változók mentén, akiknek volt már nem roma párja.

8. táblázat: Azoknak a válaszadóknak az aránya (%), akiknek volt már nem roma párja⁹, a településtípus és a foglalkozás szerint

		Volt már nem roma párja		
		Férfiak	Nők	Teljes
Település típus (N=535)	főváros	100,0	66,7	88,2
	megyeszékhely, megyei jogú város	51,9	33,3	41,1
	város	41,2	39,8	40,5
	nagyközség, község	43,8	30,9	36,7
Foglalkozás (N=292)	szellemi	70,0	66,7	68,4
	szakmunkás	51,9	67,6	58,1
	betanított munkás, segédmunkás	46,9	34,0	42,7
	közmunkás	54,5	21,2	29,5

Forrás: Komolafe & Dávid, 2023

A válaszadók foglalkozása és a párok származása szignifikánsan összefüggött ($\chi^2(3)=14,250$; $p=0,003$; *Cramer's V*=0,221). Minél magasabb volt az adott munka társadalmi presztízse vagy képzettségi igénye, annál magasabb volt a nem roma párválasztás aránya. Nemekre bontva ez az összefüggés már csak a nőkre ($\chi^2(3)=18,468$; $p<0,001$; *Cramer's V*=0,387) volt szignifikánsan jellemző, a férfiakra ($\chi^2(3)=2,137$; $p=0,544$; *Cramer's V*=0,544) nem.

⁹ A statisztikai módszerekkel a teljes mintát vizsgáltam, de a táblázatban csak a nem roma párral (is) rendelkező válaszadókra vonatkozó adatok vannak megjelenítve. A táblázatban az arány (%) az adott kategórián belül a csak roma párral kapcsolatot létesítőkhöz viszonyított értéket jelöli.

4.2. Bizalmasok, barátok, gyenge kötések

9. táblázat: Bizalmasok¹⁰, barátok, gyenge kötések átlagai és mediánjai a párok származása és nemek szerint

		Nők		Férfiak	
		Csak roma párja volt	Volt már nem roma	Csak roma párja volt	Volt már nem roma
Bizalmasok száma	Átlag	1,7	2,2	1,8	1,9
	N	174	79	118	101
	Szórás	1,5	1,7	1,7	1,6
	Medián	2,0	2,0	2,0	2,0
Nem roma bizalmasok száma	Átlag	0,2	0,7	0,3	0,4
	N	174	79	118	101
	Szórás	0,6	1,2	0,6	0,8
	Medián	0,0	0,0	0,0	0,0
Barátok száma	Átlag	2,2	4,1	3,5	3,7
	N	180	93	130	108
	Szórás	2,9	7,2	4,7	5,7
	Medián	1,0	2,0	2,0	2,0
Nem roma barátok száma	Átlag	0,6	2,7	1,1	1,7
	N	176	92	129	109
	Szórás	1,0	7,2	1,8	3,7
	Medián	0,0	1,0	0,0	0,0
Gyenge kötések	Átlag	8,0	9,9	8,2	8,8
	N	184	100	132	117
	Szórás	5,8	5,7	5,7	5,8
	Medián	7,0	10,0	7,0	8,0

Forrás: Saját táblázat

¹⁰ Mivel a mintában a férfiak 23%-ának, a nőknek pedig 21%-ának a házastársa vagy párja volt a bizalmasa, mely torzíthatta volna az eredményeket, csak a párokon kívüli bizalmasokkal dolgoztam.

A 9. táblázatban a különböző típusú kapcsolatok átlagai és mediánjai láthatóak a párok származása és nemek szerinti bontásban.

A normál eloszlás ellenőrzésére Shapiro-Wilk tesztet használtam, mely szerint

- az összes bizalmasok (Nők: $S-W = 0,878$, $p < 0,001$; Férfiak: $S-W = 0,873$, $p < 0,001$),
 - a nem roma bizalmasok (Nők: $S-W = 0,511$, $p < 0,001$; Férfiak: $S-W = 0,564$, $p < 0,001$)
 - a roma bizalmasok (Nők: $S-W = 0,863$, $p < 0,001$; Férfiak: $S-W = 0,852$, $p < 0,001$),
 - az összes barátok (Nők: $S-W = 0,525$, $p < 0,001$; Férfiak: $S-W = 0,624$, $p < 0,001$),
 - a nem roma barátok (Nők: $S-W = 0,33$, $p < 0,001$; Férfiak: $S-W = 0,47$, $p < 0,001$),
 - a roma barátok (Nők: $S-W = 0,652$, $p < 0,001$; Férfiak: $S-W = 0,668$, $p < 0,001$),
 - és a gyenge kötések (Nők: $S-W = 0,946$, $p < 0,001$; Férfiak: $S-W = 0,944$, $p < 0,001$)
- változó nem követett normál eloszlást.

Ezért a nem parametrikus Mann-Whitney próbát alkalmaztam. A nők esetén szignifikáns különbség volt az életükben nem roma párral (is) rendelkezők és a csak roma párral levők összes bizalmasai, összes barátai, gyenge kötéseik, nem roma bizalmasai és nem roma barátai számának mediánja között (10. táblázat). Azoknak a nőknek, akiknek csak roma párja volt, mindegyik típusú kapcsolatának medián száma alacsonyabb volt. A nőknél a roma bizalmasok száma ($U = 6868$, $Z = -0,010$, $p = 0,992$, $r = -0,000628695$) és a roma barátok száma ($U = 7319,5$, $Z = -0,893$, $p = 0,372$, $r = -0,054960351$) nem függött össze szignifikánsan.

A férfiaknál az összes bizalmasok ($U = 5689,5$, $Z = -0,591$, $p = 0,555$, $r = -0,039936079$), a nem roma bizalmasok ($U = 5561$, $Z = -1,130$, $p = 0,258$, $r = -0,076358324$), a roma bizalmasok ($U = 5905,5$, $Z = -0,119$, $p = 0,906$, $r = -0,008041275$), az összes barátok ($U = 6847,5$, $Z = -0,33$, $p = 0,741$, $r = -0,021390723$), a nem roma barátok ($U = 6806,5$, $Z = -0,459$, $p = 0,646$, $r = -0,029752551$), a roma barátok ($U = 6614$, $Z = -0,702$, $p = 0,483$, $r = -0,0455998$) és a gyenge kötések ($U = 7152,5$, $Z = -1,006$, $p = 0,315$, $r = -0,06375266$) számának mediánjai nem mutattak szignifikáns különbséget.

10. táblázat: A bizalmasok, barátok, gyenge kötések összefüggése a párok származásával, a nők esetén

Nők	U	Z	Sig.	r
Összes bizalmasok száma	5739,5	-2,151	0,031	-0,135
Nem roma bizalmasok száma	5404,5	-3,622	<,001	-0,228
Összes barátok száma	6576,5	-2,957	0,003	-0,179
Nem roma barátok száma	5658	-4,641	<,001	-0,284
Gyenge kötések	7333	-2,829	0,005	-0,168

Forrás: Saját táblázat

4.3. Identitás

A MEIM két etnikai identitás dimenziót mért: az egyik az elköteleződés, a másik pedig az exploráció. A Shapiro-Wilk teszt szerint az elköteleződés (Nők: S-W= 0,0,947, $p < 0,001$; Férfiak: S-W= 0,945, $p < 0,001$ és az exploráció (Nők: S-W= 0,963, $p < 0,001$; Férfiak: S-W= 0,961, $p < 0,001$) etnikai identitás faktor sem követ normál eloszlást, ezért a Mann-Whitney próbát alkalmaztam az eltérések vizsgálatára. Az etnikai identitásnak sem az elköteleződés (Nők: $U = 7755,5$, $Z = -1,050$, $p = 0,294$, $r = -0,063782958$; Férfiak: $U = 6495$, $Z = -0,645$, $p = 0,519$, $r = -0,042164969$), sem az exploráció (Nők: $U = 7866$, $Z = -1,636$, $p = 0,102$, $r = -0,0977697$; Férfiak: $U = 7130$, $Z = -0,223$, $p = 0,823$, $r = -0,014364693$) dimenziója nem függött össze szignifikánsan azzal, hogy a válaszadóknak volt-e nem roma párjuk életükben.

A másik identitást mérő eszköz a roma identitásstratégiára vonatkozott. A mintában a legtöbben szeparált roma identitásstratégiával rendelkeztek, csökkenő sorrendben őket az integrált és az asszimilált identitásstratégiával bírók követték (11. táblázat).

11. táblázat: A roma identitásstratégiák megoszlása a mintában (N=531, %)

Roma identitásstratégia	Megoszlás
Szeperált identitásstratégia „Roma vagyok és büszke vagyok a származásomra”	54,8
Integrált identitásstratégia „Roma vagyok, romának és magyarnak is érzem magam”	25,2
Asszimilált identitásstratégia „Roma származású vagyok, de inkább magyarnak érzem magam”	20,0
Összesen	100,0

Forrás: Komolafe et al., 2023 nyomán

A roma identitásstratégia szignifikánsan összefüggött a pár származásával ($\chi^2(2) = 23,610, p < 0,001$, *Cramer's V* = 0,211) a férfiakat ($\chi^2(2) = 16,493, p < 0,001$; *Cramer's V* = 0,258) és nőket ($\chi^2(2) = 9,176, p = 0,010$; *Cramer's V* = 0,180) külön vizsgálva is (12. táblázat). Az asszimilált identitásstratégiával rendelkezőknek nagyobb arányban volt nem roma párjuk életükben, mint a szeperált identitásstratégiával rendelkezőknek.

12. táblázat: A roma identitásstratégia a párok származása szerint (N=531, %)

		Csak roma párja volt	Volt már nem-roma párja	Összesen
Férfi				
Roma identitásstratégia	Asszimilált	29,8	70,2	100,0
	Integrált	48,3	51,7	100,0
	Szeperált	63,1	36,9	100,0
Nő				
Roma identitásstratégia	Asszimilált	49,2	50,8	100,0
	Integrált	63,5	36,5	100,0
	Szeperált	71,3	28,7	100,0
Összes				
Roma identitásstratégia	Asszimilált	40,6	59,4	100,0
	Integrált	56,7	43,3	100,0
	Szeperált	67,4	32,6	100,0

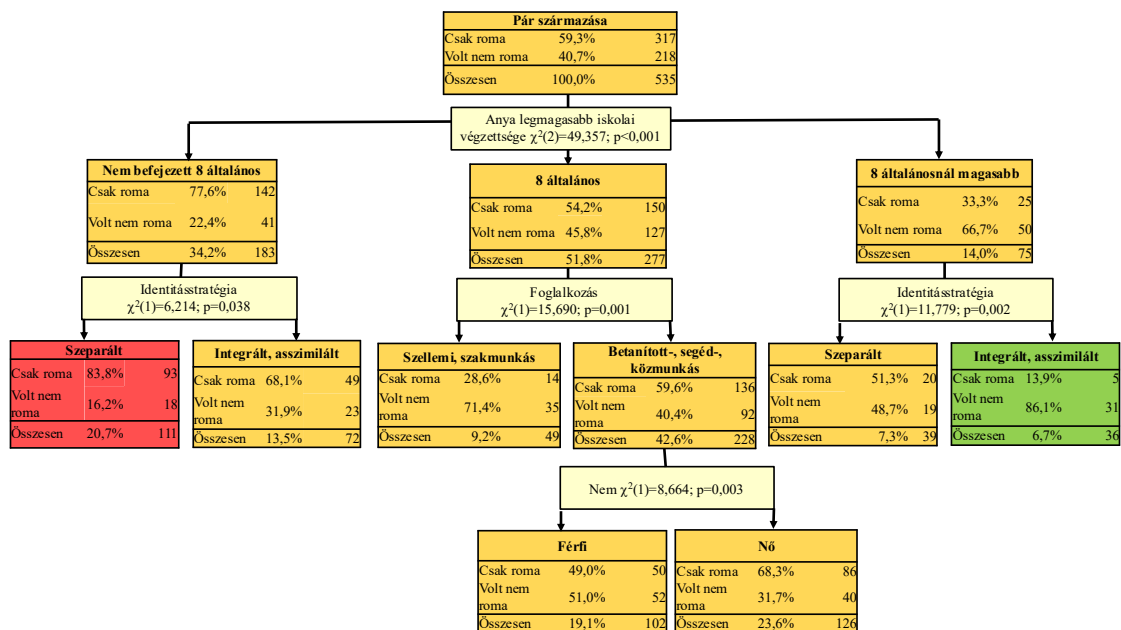
Forrás: Komolafe et al., 2023 nyomán

4.4. Összegző modell: Döntési fa analízis

Döntési fa elemzést végeztem CHAID (Chi-square automatic interaction detection) módszerrel, mellyel arra kerestem a választ, hogy melyik szocio-demográfiai, kapcsolati tőkére vagy identitásra vonatkozó változók határozzák meg leginkább azt, hogy a roma válaszadóknak milyen származású párjuk volt életükben. A döntési fa elemzés segítségével a minta csoportokra osztható.

A célváltozó a válaszadók párjainak származása, melynek kategóriái: hogy csak roma párja volt vagy volt már nem roma párja a válaszadónak életében. A döntési fa analízisben a potenciálisan magyarázó változók a nem, az életkor, a roma csoporthoz tartozás, a valós partnerkapcsolati helyzet, az anyai iskolai végzettség, az apai iskolai végzettség, a saját iskolai végzettség, a településtípus, a foglalkozás, a páron kívüli összes bizalmasok száma, a páron kívüli nem roma bizalmasok száma, az összes barátok száma, a nem roma barátok száma, a gyenge kötések és a roma identitásstratégia voltak. Azért ezek a változók kerültek kiválasztásra, mivel az előzetes elemzések során ezek mutattak szignifikáns összefüggést, legalább az egyik nem esetén a párok származásával.

A döntési fa elemzés során szignifikáns csoportképző hatást a nem, az anya iskolai végzettsége, a foglalkozás és a roma identitásstratégia mutatott (8. ábra). Az így kialakított modell közepes erősségű, ROC-AUC=0,716 (95% CI 0,672–0,760), mely feltáró kutatásban megfelelőnek számít (Li & He, 2018). A modell 12 csomópontot, ezen belül 7 terminális csomópontot (amelyek már nem ágaznak tovább) tartalmaz és a szintjeinek száma három.

8. ábra: A párok származásával leginkább összefüggő tényezők döntési fa analízise (N=535)

Forrás: Saját szerkesztés

A döntési fa első szintjén az látható, hogy az anya iskolai végzettsége az első legerősebb csoportképző változó ($\chi^2(2)=49,357$; $p<0,001$). Ahogy nő az anyai iskolai végzettség, úgy egyre nagyobb arányban voltak nem roma párral életük során a válaszadók. Míg a nem befejezett 8 osztályos általános iskolai végzettséggel rendelkező édesanyák gyermekeinek 22,4%-a volt már roma partnerrel élete során, addig a 8 általánossal rendelkezők 45,8%-a és a 8 általánosnál magasabb anyai iskolai végzettségű válaszadók 66,7%-a.

A második szinten látható, hogy a legalacsonyabb és a legmagasabb iskolai végzettségű anyák gyerekeinél a roma identitásstratégia a fő osztópont. A szeparált identitásstratégiájúak szignifikánsan kisebb arányban mondták azt, hogy voltak már nem roma párral. A 8 általános alatti anyai iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók esetén ($\chi^2(1)=6,214$; $p=0,038$) a szeparált roma identitásstratégiával rendelkezők 16,2%-a volt már nem roma párral, míg az integrált vagy asszimilált roma identitásstratégiával rendelkezők 31,9%-a. A 8 általánosnál magasabb anyai iskolai végzettséggel rendelkezők

között ($\chi^2(1)=11,779$; $p=0,002$) a szeparált roma identitásstratégiával rendelkezők 48,7%-ának volt már nem roma párja is életében, míg az integrált vagy asszimilált csoportba tartozók 86,1%-ának.

A 8 osztályos általános iskolai végzettségű édesanyák gyerekeinél a foglalkozás volt a legerősebb csoportképző változó ($\chi^2(1)=15,690$; $p=0,001$). A nagyobb előképzettséget igénylő szellemi munkát végzők vagy szakmunkások nagyobb arányban voltak nem roma párral (71,4%), mint a betanított-, segéd- vagy közmunkások (40,4%). Az utóbbi csoport a döntési fa következő szintjén még a nemek szerint két részre oszlott ($\chi^2(1)=8,664$; $p=0,003$). A betanított-, segéd- vagy közmunkás férfiak nagyobb arányban voltak nem roma párral (51%), mint a nők (31,7%).

Összességében a leginkább homogámok a 8 osztályos általános iskolai végzettséggel sem rendelkező édesanyával bíró szeparált identitású roma személyek voltak. Ezzel szemben a legnagyobb arányban a 8 osztályos általános iskola fölötti végzettségű édesanyák integrált vagy asszimilált identitásstratégiával rendelkező gyermekei választottak nem roma párt életük során.

5. Megbeszélés

Disszertációmban az elemzés első lépéseként különböző szocio-demográfiai változók mentén vizsgáltam meg, hogy mi jellemző azokra a roma személyekre, akiknek volt már nem roma párja. A vizsgálat eredményeként megállapítottam, hogy a nőknek szignifikánsan ritkábban voltak heterogám kapcsolataik, mint a férfiaknak. Nemzetközi szinten az afroamerikaiaknál és a magyarországi afrikaiak párkapcsolataiban is megfigyelhető, hogy a férfiak nagyobb arányban létesítenek párkapcsolatot és házasságot a többségi társadalom tagjaival, mint a nők (Wang, 2015; Komolafe & Komolafe, 2019). Ennek hátterében lehetnek az adott kultúrára jellemző nemi szerepek, a nőkről alkotott elképzelések és hagyományok vagy migrációs sajátosságok. Az, hogy a roma férfiakra szignifikánsan jellemzőbb, hogy nem roma párt választanak, a roma férfiak nagyobb területi mobilitásával is - munkavállalási okból nagyobb arányban mobilak országon belül, mint a roma nők, sokszor romák által ritkábban lakott, gazdaságilag jobb helyzetű területre mennek dolgozni (Görgőy, 2023) - összefüggésben lehet és ez is okozhatja, hogy a többségi társadalomba kerülve megnő a lehetőségük a heterogámiára ill. lecsökken az esélyük az endogámiára.

Az életkor is összefüggést mutatott a párválasztással. A férfiaknál a 30-39 éves korosztályban volt a legtöbb személynek heterogám kapcsolata életében, a nőknél pedig ez a 40-49 éves korosztályra volt jellemző. 50 év felett pedig mindkét nemnél csökkent azoknak az aránya, akiknek volt már nem roma párja. Ezt az összefüggést annak tudatában kell szemlélni, hogy minél idősebb valaki, annál hosszabb ideje volt arra, hogy párt találjon és ezért potenciálisan annál több párja is lehetett életében. Feltételezhetően az idősebbek esetében mért alacsonyabb arányok azt mutatják, hogy ők kevésbé (voltak) nyitottak az interetnikus párkapcsolatokra. Talán fiatal korukban még zártabb volt a kultúra, amiben szocializálódtak és kevésbé volt elfogadott a heterogám párválasztás. A népszámlálási adatokat vizsgálva is megfigyelhető, hogy 1990-ben a romák kisebb aránya élt interetnikus párkapcsolatban, mint a 2011-es népszámlálás alkalmával (Szabó, 2021).

A családi állapot szignifikáns összefüggést mutat azzal, hogy volt-e nem roma párja a válaszadóknak. A házasokra és özvegyekre inkább a roma-roma párkapcsolatok voltak jellemzőek. Akik nemzetiségi csoportjukon kívülről választottak párt, gyakrabban éltek élettársi kapcsolatban vagy voltak elváltak vagy hajadonok, nőtlenek. Hasonló összefüggést találtam a valós partnerkapcsolati helyzet esetén, ugyanis a házastárssal élők

nagyobb arányban voltak csak roma párral életük során, mint a többiek (egyedülállók, élettárral élők és azok, akiknek volt párjuk, de nem éltek vele együtt). Ez az összefüggés abból a szempontból is érdekes, hogy a KSH adatai szerint a roma nőknél alacsonyabb a házastársi és magasabb az élettársi kapcsolatok aránya a magyar vagy a német nemzetiségűekhez képest (KSH, 2015).

A roma közösségnek is szerepe volt a párválasztásban. A nemeket külön vizsgálva az oláh nőknél és a beás férfiaknál szignifikánsan alacsonyabb volt a nem roma párválasztás, mint a romungróknál. Ennek hátterében az is lehet, hogy az oláhok és a beások őrizték meg leginkább nyelvüket és hagyományaikat, így ők törekszenek leginkább a csoporton belüli házasodásra (Szabóné Kármán, 2020; Dupcsik, 2010). A romungrók hagyták el leginkább a saját hagyományaikat, nyelvüket és ők tagozódtak be legjobban a magyar többségi társadalomba (Kovai, 2017). Ezen felül más faktorok is szerepet játszhatnak a jelenségben.

A vegyes párkapcsolatok és házasságok iskolai végzettségre vonatkozó szakirodalma a legbővebb, ezért a szocio-demográfiai tényezők közül erre vonatkozóan két hipotézist is megfogalmaztam. Mivel bizonyos kutatások arra jutottak, hogy a kisebbségi csoportok magasán iskolázott tagjai gyakrabban létesítenek interetnikus párkapcsolatot, mint alacsonyabb végzettségű társaik (Jacobs & Labov, 2002; Furtado, 2012; Song, 2016; Çelikkaksoy, 2016), a következő hipotézist fogalmaztam meg:

H1: A roma személyek magasabban képzett tagjai szignifikánsan nagyobb arányban választanak nem roma párt életük során, mint az alacsonyabb végzettségűek.

Elemzésemben az iskolai végzettség összefüggést mutatott a párok származásával. Minél magasabb volt az iskolai végzettsége a roma válaszadóknak, annál nagyobb arányban volt már nem roma párjuk életük során. Tehát első hipotézisemet elfogadottnak tekintem.

Ez az eredmény egybecseng több, vegyes párkapcsolatra, házasságra vonatkozó kutatással (Song, 2016; Furtado, 2012; Furtado & Theodoropoulos, 2011). Az iskolai végzettség és a pár származása között található összefüggések magyarázatául szolgálhat Furtado (2012) egyik elmélete, miszerint a kisebbségi csoportok iskolázottabb tagjai gyakrabban kötnek vegyes házasságot ott, ahol sok az alacsonyabb végzettségű, egyazon etnikai csoportba tartozó személy, mint azokban a kisebbségi csoportokban, ahol nagyobb

arányban fordulnak elő magas iskolai végzettségűek. A roma népesség iskolázottsága javult az elmúlt évtizedekben, azonban még mindig alacsonyabb végzettséggel bírnak a többségi társadalomhoz képest (KSH, 2018a; Bernát, 2018). Így a magas iskolai végzettségű romák, ha iskolai végzettségüknek megfelelő párt akarnak választani, kevesebb eséllyel találják meg saját csoportjukból. Ezen felül az, hogy a felsőoktatásban alacsony a romák aránya azt is eredményezi, hogy az oda került roma hallgatók főként nem romákkal vannak körülvéve, mely a közelségi hipotézishez (Blau & Schwartz, 1984; Lőrincz, 2006) hasonló elv mentén, segítheti, hogy nem roma társat találjanak. Viszont a nem roma pár is segítséget nyújthat a roma társnak a magasabb iskolai végzettség megszerzésében. Például a roma egyetemisták nagy része elsőgenerációs egyetemista (Komolafe & Dávid, 2024), így a nem roma félnek nagyobb eséllyel lehet a családjában olyan minta, ami segíti az egyetemi boldogulást és ezt a tudást meg tudja osztani párjával. Azonban ez a fajta kapcsolat feltételezésem szerint gyengébb lehet, ugyanis a válaszadók és szüleik végzettségének eltérése nem függött össze szignifikánsan azzal, hogy milyen származású párjuk volt életük során. Tehát a felfelé mobil romák között nem voltak nagyobb arányban azok, akiknek interetnikus párkapcsolatuk is volt életük során.

A „státusz csere elmélet” azt mondja ki, hogy a kisebbségi csoportok magasan képzett tagjai az interetnikus párkapcsolatok során kicserélik az iskolai végzettségből adódó magasabb státuszukat a párjuk, többségi csoporthoz tartozásából adódó magasabb státuszára (Merton, 1941, Davis, 1941). Azonban az újabb szakirodalom alapján azt feltételeztem, hogy a „státusz egyenlőség elmélete” a valószínűbb a romák interetnikus párkapcsolataiban (Liang & Ito, 1999; Fu, 2008). Ezért a következő hipotézist fogalmaztam meg:

H2: A roma személyeknek az iskolai végzettségi szintje hasonló, mint nem roma párjaiknak.

Elemzésemben ebben az egy esetben vizsgáltam az aktuális párokat és azok iskolai végzettségét és arra jutottam, hogy az interetnikus párkapcsolatban élő nem roma felek hasonló iskolai végzettséggel rendelkeztek, mint roma párjaik. A nem roma és a roma párral lévő válaszadók is kb. 60%-ban voltak olyan párral, akinek velük azonos volt az iskolai végzettsége. Tehát a kutatásom eredményei szerint helytálló a második hipotézis

is. Ez a romák esetén a „státusz csere elmélettel” szemben a „státusz egyenlőség elméletét” támasztja alá.

A magyar átlagpopulációban is jellemző az iskolai végzettség szempontjából a házassági homogámia, mely a népesség 66-70%-át érinti (Erát et al., 2022). Érdekes eredmény, hogy azok a roma férfiak, akik nem roma párral voltak együtt, szignifikánsan nagyobb arányban voltak olyan partnerrel, akinek magasabb volt az iskolai végzettsége, mint a roma párral lévők. Erre magyarázatot adhat az a jelenség, hogy Magyarországon viszonylag gyakori, hogy szakmunkás férfiak náluknál magasabb végzettségű szellemi munkát végző nőkkel házasodnak (Vingender, 2005). A roma férfiak homogám kapcsolataiban vélhetően a hagyományos nemi szerepekhez való erősebb ragaszkodás miatt nem mutatkozik ez meg.

A szülők iskolai végzettségét vizsgálva arra az eredményre jutottam, hogy a válaszadók nagy része (58%) azonos végzettséggel rendelkezett legalább az egyik szülővel. A magyar átlagpopulációban is jellemző, hogy a többség a szüleivel azonos szintű iskolai végzettséget szerez magának, a stagnálók aránya egyre növekszik, az 1977–1994 között született nők (51%) és férfiak (55%) esetén megközelíti a mintában mért értéket (Erát et al., 2022). A strukturális mobilitás nem mutatott összefüggést azzal, hogy a válaszadóknak volt-e nem roma párja életében.

A válaszadók foglalkozása és a párok származása szignifikáns összefüggést mutatott, azonban ez az összefüggés csak a nőkre volt jellemző. Minél magasabb szintű képzettséget igényelt az adott munka, minél magasabb volt a társadalmi presztízse, annál magasabb volt a nem roma párválasztás aránya. Ez adódhat az iskolai végzettség esetén kapott összefüggésekből is. Ugyanis magasabb iskolai végzettséggel több esély van magasabb kvalitást igénylő munkát kapni. Ezen felül az eredmény összecseng a társadalmi tőke elméletével, miszerint a vegyes házasságok a kisebbségi csoport számára megnyithatják az utat azokhoz a hálózatokhoz, amiken keresztül könnyebb munkát szerezni. Így a vegyes házasságban élő kisebbségi csoportba tartozóknak jobbak a munkaerő piaci eredményei, mint azoknak, akik endogám házasságok (Aguilera, 2002, 2005). Arra, hogy miért jellemző ez inkább a nőkre az adatok alapján, a diplomás roma nők életútjának vizsgálata adhat magyarázatot. Szabóné Kármán Judit (2009) írásából kiderül, hogy a roma nőknek hagyományosan a férj és a család ellátása a fő feladata,

melyben gátolja őket a tanulás és munka iránti elköteleződés. A tradicionális, korai házasságból kimaradnak a tovább tanuló nők és így gyakran maradnak pár nélkül vagy választanak nem roma párt (Komolafe, 2021). Durst Judit, Fejős Anna és Nyíró Zsanna (2016) vizsgálatában a diplomás roma nők nagyon elkötelezettek voltak a munkájukkal kapcsolatban, még gyermekvállalás után is, ellentétben más nemzetiségű elsőgenerációs diplomás nőkkel, akik munka iránti lelkesedését csökkentette a gyerekvállalás. A roma nőknél fontos szempont volt, hogy olyan párral vállaljanak gyermeket, akik hagyják kibontakozni őket munkájukban. Kutatásukban a diplomás roma nők nem tudtak vagy nem is akartak megfelelni a hagyományos cigány nő ideálnak, ahol a házimunka és a gyermekgondozás lenne a fő feladatuk (Komolafe, 2021). Náluk jellemző, hogy a párkapcsolatokban a férfi is hasonló arányban kiveszi a részét a házimunkából, gyermekgondozásból, mint ők. Ezek alapján valószínűsíthető, hogy a nők esetén található összefüggés a foglalkozás presztízse és a vegyes párkapcsolatok kialakulásában, a kulturális háttérből eredeztethető, és kevésbé a vegyes párkapcsolat eredményezi a magasabb foglalkozási presztízst.

Harmadik hipotézisemet a „közelségi hipotézis” (Lőrincz, 2006) interetnikus párkapcsolatokra való adaptációjára alapoztam, miszerint heterogénebb környezetben nagyobb az esély a heterogén párválasztásra. Blau és Schwartz (1984) szerint azokban a városokban, ahol különböző származású emberek élnek együtt, nagyobb eséllyel kötnek vegyes házasságok, ugyanis az egyének gyakrabban találkoznak maguktól különböző emberekkel. A kisebbségi tagokból minél kevesebben vannak egy helyen, annál inkább kötnek interetnikus házasságot (Blau & Schwartz, 1984). Ez alapján a harmadik hipotézisem a következő:

H3: A településtípus összefüggésben van azzal, hogy a roma személyeknek volt-e nem roma párjuk életük során, vagy csak roma párjuk volt.

Elemzésemben a településtípus és a párválasztás között csak a férfiak esetén mutatkozott meg szignifikáns összefüggés: a fővárosban élők nagyobb arányban választottak nem roma párt életük során. Ez alapján a harmadik hipotézisemet a férfiak esetén elfogadom, a nők esetén nem. Az eredmény alátámaszthatja azokat a szakirodalmi közleményeket, amik azt találták, hogy a heterogénebb környezetben vagy ahol az adott kisebbségi

csoport kisebb arányban képviselteti magát, nagyobb az esély a csoporton kívüliekkel való párkapcsolat vagy házasság kialakítására (Blau & Schwartz, 1984; Lőrincz, 2006; Song, 2016). A romák közel fele községekben vagy nagyközségekben él és csak kis hányaduk lakik Budapesten (Pénzes et al., 2018), tehát a fővárosban élő romák potenciálisan sokkal több nem romával találkozhatnak. Részben talán ennek is köszönhető a főváros dominanciája a vegyes párkapcsolatok kialakításában. Továbbá oláh vagy beás cigányokat vizsgáló kutatások szerint a tradicionális szokásoknak is csökken a jelentősége a városokban, fővárosban, mely szintén heterogám párválasztáshoz vezethet (Binder, 2008; Vajda, 2015). A nemi különbségek hátterében az is lehet, hogy a roma férfiaknak valószínűleg gyakrabban hagyják el otthonukat. Görgöy (2023) kutatása szerint is a hátrányos településeken élő roma fiúk egy része már tizennégy- tizenöt éves korában elmegy segédmunkásnak a nagyobb városokba. Talán többek között ennek a nagyobb térbeli mobilitásnak is köszönhető, hogy Magyarországon a roma férfiak nagyobb valószínűséggel kötnek házasságot nem roma partnerrel, mint a roma nők.

Negyedik és ötödik hipotézisem az emberi kapcsolatokra vonatkozott és a „Kontaktus hipotézis” (Allport, 1954) interetnikus párkapcsolatokra való adaptációján alapult. Több tanulmány is arra jutott, hogy azok, akiknek több interetnikus barátságuk van, pozitívabban viszonyulnak az interetnikus házasságokhoz (Jacobson & Johnson, 2006; Levin et al., 2007; McClintock, 2010; Perry, 2013). Ez alapján a negyedik hipotézisem a következő:

H4: Azok a roma személyek, akik több nem roma bizalmassal rendelkeznek, nagyobb arányban választanak nem roma párt életük során, mint akik kevesebbel.

Elemzésemben csak a nők esetén mutatkozott szignifikáns összefüggés a nem roma bizalmasok száma és a párválasztás között, a férfiak esetén nem. Több nem roma bizalmassal rendelkeztek azok a nők, akik már voltak nem roma párral életük során, mint akiknek csak roma párja volt. Ez alapján a negyedik hipotézisemet a nők esetén elfogadom, a férfiak esetén nem.

Az ötödik hipotézisem a bizalmasok helyett a barátokra vonatkozott:

H5: Azok a roma személyek, akik több nem roma baráttal rendelkeznek, nagyobb arányban választanak nem roma párt életük során, mint akik kevesebbel.

Szintén csak a nők esetén mutatkozott szignifikáns összefüggés a nem roma barátok száma és a párválasztás között, a férfiak esetén nem. Több nem roma baráttal rendelkeztek azok a nők, akik már voltak nem roma párral életük során, mint akiknek csak roma párja volt. Ez alapján az ötödik hipotézisemet a nők esetén elfogadom, a férfiak esetén nem.

A nőknél mindezekon felül a bizalmasaik, barátaik, gyenge kötéseik száma függött össze szignifikánsan azzal, hogy volt-e életükben nem roma párjuk. Minél több ilyen típusú kapcsolatuk volt, annál inkább számoltak be arról, hogy választottak már nem roma párt (is) életük során. Ez egybecseng a szakkollégisták kapcsolathálózatát vizsgáló eredményekkel (Lukács & Dávid, 2019), miszerint azok a roma egyetemisták, akiknek nem roma párja volt, kiterjedtebb kapcsolathálóval rendelkeztek a többségi csoport tagjai felé. Viszont kérdéses, hogy ez az összefüggés miért csak a nőknél mutatkozik meg. Érdekes kérdés ezen felül az is, hogy vajon a többségi társadalom irányába kiterjesztett kapcsolatok eredményezhetik az interetnikus pártalálást vagy a nem roma pár segíti a nem roma barátok, bizalmasok számának növekedését, esetleg a kettő kombinációja eredményezi a nem roma kapcsolatok és nem roma párkapcsolat együttjárását. Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása további kutatást igényel.

A hatodik hipotézis a roma identitásstratégiákra vonatkozik, mely már nem a kisebbségi csoport hagyományainak ápolására és a kultúrához kötődésre vonatkozik, hanem arra, hogy a kisebbségi csoport tagja mennyire érzi magát a többségi társadalom és a kisebbségi csoport tagjának (is). A KRSZH felmérésben azok a szakkollégisták, akik szeparált identitásstratégiával rendelkeztek, tehát inkább romának vagy büszke romának érezték magukat, azok inkább roma párt választottak. Ezzel szemben, akik asszimilált identitásstratégiával bírtak, vagyis inkább magyarnak érezték magukat, azok nem roma pár választására törekedtek (Komolafe, 2021; Komolafe & Dávid, 2024). Ezek alapján a hatodik hipotézisem a következő volt:

H6: Az asszimilált identitásstratégiával rendelkező roma személyek szignifikánsan nagyobb arányban választanak nem roma párt életük során, mint a szeparált identitásstratégiával rendelkezők.

Elemzésemben a legnagyobb arányban az asszimilált roma identitásstratégiával rendelkezők választottak maguknak nem roma párt életük során, a szeparáltak pedig

legkevésbé. Az integrált identitásstratégiájúak a kettő között helyezkedtek el. Ezek alapján a hatodik hipotézisem is elfogadottnak tekinthető.

Az, hogy az asszimilált identitásstratégiával rendelkezőknek volt leginkább nem roma párjuk, alátámaszthatja azokat az elméleteket, amik az interetnikus párkapcsolatok, házasságok asszimiláló vagy integráló hatásaira vonatkoznak (Meng & Gregory, 2005; Song, 2009; Song, 2016). Ugyanakkor utalhat az előzetes „integráltságra vagy asszimiláltságra” is, ami miatt könnyebben létesítenek ilyen típusú párkapcsolatot (Lieberson-Waters, 1988). Az eredmény megerősíti a KRSZH kutatás kvalitatív adatait (Komolafe, 2021; Komolafe & Dávid, 2024). A szakkollégista interjúból kirajzolódik, hogy vélhetően a különböző identitásstratégiával bíróknak már eleve van egy bizonyos szintű kötődése a roma vagy nem roma közeghez és ez hatással van a párválasztásukra. Ez a legmarkánsabban a szeparált identitásstratégiájúak válaszaiban érzékelhető. A szeparált saját identitásstratégiájú, szintén szeparált családi identitással rendelkezőknél jelent meg a legerősebben a család véleményének fontossága a párválasztásban (Komolafe & Dávid, 2024).

Az identitásstratégiára vonatkozó összefüggések még érdekesebbek, azzal együtt szemlélve, hogy az etnikai identitás, Gurung és Duong (1999) kutatásához hasonlóan nem mutatott összefüggést a párok származásával. Tehát az, hogy egy roma személy mennyire követi kisebbségi csoportjához köthető hagyományait, mennyire kötődik a kultúrához és mennyire ápolja azt, nem mutat szignifikáns összefüggést azzal, hogy milyen származású párokat választ életében. Ellenben az, hogy mennyire érzi magát magyarnak és/vagy romának, szignifikánsan összefügg a párválasztással.

Az eredmények értelmezésében szem előtt kell tartanunk a kutatás limitációit is. A roma népesség kutatásában a kiinduló probléma, hogy létszámuk pontosan nem ismert, arra csupán becslések léteznek, továbbá nehézségekbe ütközik annak a meghatározása is, hogy ki nevezhető romának (Pénzes et al., 2018 p. 5-6.; Kemény & Janky, 2003; Ladányi & Szelényi, 2001). Ennek megfelelően más kutatásokhoz hasonlóan én sem tudtam reprezentatív mintán dolgozni.

A másik kutatási korlát az identitásra vonatkozik, melyről köztudott, hogy az időben változó, szituatív jelenség (Garai, 1993; Pataki, 1986; Tóth, 2004a). A kvantitatív adatokkal a megkérdezés idejében aktuális etnikai identitást és roma identitásstratégiát mérhettem fel. Az elemzésben bemutatott eredményeknek a KRSZH szakkollégistáin

végzett vizsgálatok adnak valamennyi távlatot, ugyanis ott az interjúkból a saját identitás változására és a családból hozott identitás mintákra is találhatóak információk, melyek segítik a kvantitatív adatok eredményeinek magyarázatát. Azonban az identitás vizsgálatára érdemes lenne követéses vizsgálatot alkalmazni, melyben jobban megmutatkozhat az identitás alakulása bizonyos környezeti, politikai vagy személyiségbéli változások következtében.

6. Következtetések

A romák interetnikus párkapcsolatairól eddig kevés hazai vagy külföldi kutatás készült. Az, hogy a roma-nem roma interetnikus párkapcsolatok vizsgálatát három dimenzióból (szocio-demográfiai tényezők, kapcsolati tőke, identitás) közelítettem meg, egy komplex modell segítségével, egy olyan mintán, amiben a három legnagyobb magyarországi roma csoport hasonló arányban képviselteti magát, hiánypótlóvá teszi a kutatásomat. Arra kerestem a választ, hogy milyen szocio-demográfiai tényezők, személyes kapcsolatok és identitás jellemző azokra a roma személyekre, akik Magyarországon vegyes párkapcsolatokat, házasságokat kötnek nem roma személyekkel.

A hagyományosabb életközösség, mint a házasság, inkább a roma párválasztással jár együtt. A nem roma párválasztás jellemzőbb a nem tradicionális kapcsolatokban (egyedülálló, élettárssal élő, párjától külön élő) lévőknél.

A társadalmi beágyazottságot mutató kapcsolati mutatók, mint a nem roma és összes bizalmasok száma, nem roma és összes barátok száma, gyenge kötések csak a nők esetén függték össze azzal, hogy volt-e életükben nem roma párjuk. Ez azt mutatja, hogy a roma férfiaknál ezek az erőforrások kevésbé bírnak jelentős szereppel az interetnikus kapcsolatok vonatkozásában. Tehát a „kontaktus hipotézisnek”, miszerint a más etnikumba vagy rasszba tartozókkal kapcsolatos közvetlen kontaktus csökkenti az előítéleteket (Allport, 1954), és ezáltal növeli annak az esélyét, hogy valaki nyitott legyen az interetnikus párkapcsolatokra vagy házasságokra (Jacobson & Johnson, 2006; Levin et al., 2007; McClintock, 2010; Perry, 2013), csak a mintában lévő roma nőkre vonatkozó eredmények felelnek meg. Későbbi kutatásokban érdemes lehet vizsgálni, hogy a különböző típusú emberi kapcsolatok miért csak a roma nőknél függenek össze az interetnikus kapcsolatokkal.

Mindkét nemet illetően erős az összefüggés az iskolai végzettség és a párok származása között. Minél magasabb a roma személyek vagy szüleik iskolai végzettsége, annál nagyobb arányban valósul meg nem roma párválasztás. Feltételezésem szerint, mivel a roma népesség iskolai végzettsége emelkedő tendenciát mutat, a jövőben egyre több interetnikus párkapcsolat alakulhat ki Magyarországon.

Az iskolai végzettségre vonatkozó eredményeim a „státusz csere elmélettel” szemben (Merton, 1941, Davis, 1941), a „státusz egyenlőség” elméletét támasztotta alá,

miszerint a vegyes párkapcsolatban élő párok iskolai végzettsége közel azonos szintű. Tehát a roma személyeknek nem kell magasabb iskolai végzettséggel rendelkezniük ahhoz, hogy nem roma párt tudjanak szerezni és így a végzettséggel járó státuszukat kicseréljék a „többséghez tartozás” státuszával. Sőt, a roma férfiaknál megfigyelhető volt, hogy a nem roma párral élők a roma párral élőkénél nagyobb arányban voltak saját maguknál magasabb iskolai végzettségű párral, tehát a többségi társadalomban jellemzőnek mondható mintát, miszerint a szakmunkás, alacsonyabb végzettségű férfiak gyakran választanak szellemi munkát végző, magasabb iskolai végzettségű párt (Vingender, 2005), a nem roma párral élő férfiak jobban reprezentálták. Ezzel szemben a homogám párkapcsolatban élő roma férfiak inkább a hagyománykövetőbb minta szerint választottak párt, ahol a férfi végzettsége nem alacsonyabb, mint a nőé. Tehát a homogám párkapcsolatokban élő férfiak a párkapcsolati formán (házasság) túl az iskolai végzettség szempontjából is nagyobb arányban követték a hagyományos mintát, mint a heterogám párkapcsolatokban (is) élők.

Az elemzés során egyértelművé vált, hogy érdemes volt döntési fa analízist alkalmazni. Ez a módszer kategoriális és folytonos változókat is képes kezelni, továbbá komplex interakciók és nemlinearitások vizsgálatára is lehetőséget nyújt. A módszer segítségével kirajzolódtak a leghangsúlyosabb összefüggések.

A döntési fa modellből kirajzolódott, hogy az interetnikus párkapcsolatok létesítésében az édesanya iskolai végzettsége a legfontosabb változó. Jelentősebb, mint a saját vagy az apai iskolai végzettség. Amennyiben az interetnikus kapcsolatokra a kisebbségi csoport integrációjának mérőeszközeként tekintünk (Hohmann et al., 2008; Song, 2016), megállapíthatjuk, hogy az édesanyáknak kiemelt szerepe van a gyermekek társadalmi beilleszkedésében. Számos mobilitást vizsgáló tanulmányban az édesapák iskolai végzettségét vagy foglalkozását használják a származási család társadalmi helyzetének meghatározására (Harcza et al., 2022; Huszár & Szabó, 2020; Gerő et al., 2020). Viszont ez az eredmény rávilágít az anyai végzettség fontosságára is, mely összecseng más társadalmi beilleszkedést, mobilitást vagy iskolai sikerességet vizsgáló kutatásokkal is (Hajdu & Sáska, 2009; Sörös, 2009; Imre, 2015). Az anyai iskolai végzettség azért is bírhat ilyen nagy szereppel, mert a magasabb iskolai végzettség szerzése egyúttal a hagyományos női szerepekhez, tágabban a kulturális szokásokhoz való kritikussabb hozzáállást jelenthet.

Amennyiben az interetnikus párkapcsolatokat az integráció indikátorának tekintjük, azt láthatjuk, hogy a romák társadalmi integrációjának egyik kulcsa az iskolázottság és azon belül is az édesanyák iskolázottságának növelése. Ezért érdemes támogatni minden olyan programot vagy projektet, ami az anyák iskolázottságát növeli (Balogh, 2013; Cserti Csapó, 2019), ugyanis az kihatással van a gyermekek integrációjára is. Erre már szerencsére több szervezet és program vállalkozott, például országszerte több projekt indult a roma lányok korai iskolaelhagyásának visszaszorítása érdekében az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program keretein belül. De megemlíthető az Európai Szociális Alapból finanszírozott „Nő az esély!” projekt, ahol roma nők számára biztosítottak tanulási és foglalkoztatási lehetőséget. Ezt az irányt érdemes fenntartani és erősíteni.

A döntési fán a 8 osztályt végzett édesanyák gyermekeinél a foglalkozás jelent meg csoportképző változóként. A magasabb képzettségi szintet igénylő munkákat (szellemi vagy szakmunkás) végzők nagyobb arányban választottak nem roma párt életük során. Ez is alátámasztja az integráció és az interetnikus párkapcsolatok kapcsolatát, ugyanis a legtöbb integrációkutatás az iskolai végzettségen túl a foglalkoztatást is kiemeli (Huszár, 2013), mint a társadalmi beágyazottság növelésére szolgáló faktort. Továbbá megmutatja, hogy az iskolai végzettség és a foglalkoztatás szintjének javítása pozitív hatással lehet a romák társadalmi integrációjára.

Az identitást vizsgálva arra jutottam, hogy az interetnikus párkapcsolatok szempontjából az etnikai identitásnak - tehát hogy az egyén hogyan viszonyul saját kisebbségi kultúrájához, hagyományaihoz - nincs jelentősége. Viszont a roma identitásstratégia, ami hangsúlyosabban azt méri, hogy egy roma személy a kisebbségi és a többségi csoport pólusai között melyikhez érzi közelebb magát, hova sorolja magát inkább, már komolyabb szereppel bírt. A szeparáltak inkább homogámok voltak egész életükben, az asszimiláltak pedig nagyobb arányban számoltak be arról, hogy volt nem roma párjuk. Az integráltak nagyjából a két csoport között helyezkedtek el. A kvantitatív kutatás és a KRSZH kvalitatív adatai alapján feltételezhető, hogy az összefüggés inkább olyan irányba mutat, hogy minél jobban a többségi csoporthoz tartozónak vallja magát egy roma személy, annál nagyobb arányban választ nem roma párt élete során. Egy szeparált identitásstratégiával bírónál a családi hagyományok és a szülői nyomás is olyan

faktorok lehetnek, amik eltántorítják az egyént az interetnikus kapcsolatoktól. A legtöbb szakkollégista megőrizte családi identitását sajátjaként is (Komolafe & Dávid, 2024), ezért feltételezhető, hogy az elemzésben megmutatkozó összefüggés a roma identitásstratégia és az interetnikus párkapcsolatok létesítése között, már a kapcsolat előtt meglévő előzetes asszimiláltság, integráltság vagy szeparáltság okán keletkezett. Ugyanakkor azon felül, hogy az integráltság vagy asszimiláltság kedvez a nem roma párválasztásnak, egy nem roma pár is az integráció vagy asszimiláció irányába tolhatja el a roma személyek identitásstratégiáját.

A döntési fán is az egyik hangsúlyosan megjelenő tényező a roma identitásstratégia volt. A legalacsonyabb és a legmagasabb iskolai végzettségű édesanyák gyermekei esetében is látható volt, hogy a szeparált identitásstratégiával rendelkezők szignifikánsan kisebb arányban választottak nem roma párt maguknak, mint az integrált vagy asszimilált identitásstratégiával rendelkezők. Azzal együtt értelmezve az eredményeket, hogy az etnikai identitás nem függött össze a párválasztással, elmondhatjuk, hogy a romák többségi társadalommal való szorosabb önazonosítása segítheti a társadalmi integrációjukat és nem önmagában az, hogy a saját nemzetiségük kultúrájához, hagyományaihoz hogyan viszonyulnak. Feltételezhetően igazán csak az hátráltatja társadalmi integrációjukat, ha teljesen elzárkóznak többségi identitásuktól és csak romának vallják magukat. Nem kell elvetniük saját etnikai identitásuk megélését, de szükséges, hogy magyarnak is érezzék magukat. Tehát a társadalmi beilleszkedésük hatékonyabbá tételéhez megfelelő módszerekkel támogatni kellene, hogy erősödhessen a kettős identitásuk, joggal érezhessék magukat ugyanúgy magyarnak is, mint romának.

7. Összefoglalás

A kutatók többsége megegyezik abban, hogy az interetnikus párkapcsolatok, házasságok a többségi és a kisebbségi kultúra közelségének jelzői vagy indikátorai (Hohmann-Marriott & Amato, 2008; Song, 2016; Song, 2009). Segítségükkel vizsgálhatjuk, hogy egy kisebbségi csoport mennyire ágyazódott be az adott társadalomba.

Disszertációmban a romák interetnikus párkapcsolatait három irányból vizsgáltam: arra kerestem a választ, hogy milyen szocio-demográfiai tényezők, személyes kapcsolatok és identitás jellemző azokra a roma személyekre, akiknek volt már nem roma párja azokhoz képest, akiknek csak roma párja volt addigi életében. Kutatásomat hiánypótlóvá teszi, hogy a roma-nem roma interetnikus párkapcsolatok vizsgálatát három dimenzióból közelítettem meg (szocio-demográfiai tényezők, személyes kapcsolatok és identitás), egy komplex modell segítségével, egy olyan mintán, amiben a három legnagyobb magyarországi roma csoport hasonló arányban képviselteti magát. A három dimenzió együttes vizsgálatára döntési fa analízist használtam, ugyanis ez a módszer kategoriális és folytonos változókat is képes kezelni, továbbá komplex interakciók és nemlinearitások vizsgálatára is lehetőséget nyújt.

Az összegző modellből kiderült, hogy a legerősebb befolyással bíró változó a válaszadók édesanyjának iskolai végzettsége. Minél magasabb volt az anyák iskolai végzettsége, a gyermekek annál nagyobb arányban választottak nem roma párt. A legmagasabb és legalacsonyabb iskolai végzettségű édesanyák gyermekeinél a roma identitásstratégia volt a meghatározó csoportképző változó. A szeparált identitásstratégiával bírók (akik büszke romának vallották magukat) szignifikánsan kisebb arányban válaszolták azt, hogy volt nem roma párjuk életükben, mint az integráltak (akik romának és magyarnak vallották magukat) vagy az asszimiláltak (akik inkább magyarnak érezték magukat).

Amennyiben az interetnikus kapcsolatokra a kisebbségi csoport integrációjának mérőeszközeként tekintünk (Hohmann et al., 2008; Song, 2016), megállapíthatjuk, hogy az édesanyáknak kiemelt szerepe van gyermekeik társadalmi beilleszkedésében. Továbbá a romák többségi társadalommal való szorosabb önazonosítása, ha magyarnak is érzik magukat, nem kizárólag romának, segítheti a társadalmi integrációjukat.

Summary

Most researchers agree that interethnic relationships and marriages are indicators of the proximity of majority and minority cultures (Hohmann-Marriott & Amato, 2008; Song, 2016; Song, 2009). They can be used to assess the extent to which a minority group is embedded in a given society.

In my dissertation, I examined interethnic relationships of Roma people from three perspectives: I aimed to find what socio-demographic factors, personal relationships and identity are characteristic of Roma individuals who have had a non-Roma partner compared to those who have only had Roma partners in their lives. My research fills a gap by approaching the study of Roma-non-Roma interethnic relationships from three dimensions (socio-demographic factors, personal relationships, and identity) using a complex model, with a sample where the three largest Roma groups in Hungary are represented in similar proportions. I used decision tree analysis to examine the three dimensions together, as this method can handle both categorical and continuous variables and allows for the examination of complex interactions and nonlinearities.

The summary model revealed that the most influential variable was the educational attainment of the respondents' mothers. The higher the mothers' educational level, the more likely their children were to choose a non-Roma partner. Among children of mothers with the highest and lowest educational attainment, Roma identity strategy was the determining group-forming variable. Those with a separated identity strategy (those who proudly identified as Roma) reported having a non-Roma partner significantly less often than those with an integrated (identifying as both Roma and Hungarian) or assimilated (feeling more Hungarian) identity.

If we look at interethnic relationships as a measure of minority group integration (Hohmann et al., 2008; Song, 2016), we can conclude that mothers play a prominent role in the social integration of their children. Furthermore, Roma individuals' closer self-identification with the majority society, if they feel Hungarian as well as Roma, can help their social integration.

8. Irodalomjegyzék

- Ager, A. & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 167–191. <https://doi.org/10.1093/jrs/fen016>
- Aguilera, M.A. (2002). The impact of social capital on labor force participation: Evidence from the 2000 Social capital benchmark Survey. *Social Science Quarterly*, 83(3), 853-878. <https://doi.org/10.1111/1540-6237.00118>
- Aguilera, M.A. (2005). The Impact of Social Capital on the Earnings of Puerto Rican Migrants. *The Sociological Quarterly*, 46(4), 569-92.
- Ahuja, A. & Ostermann, S. L. (2016). Crossing caste boundaries in the modern Indian marriage market. *Studies in Comparative International Development*, 51(3), 365–387. <https://doi.org/10.1007/s12116-015-9178-2>
- Albert, F. & Dávid B. (2006). A kapcsolati tőke dimenziói etnikai metszetben. In Kolosi T., Tóth, I. Gy. & Vukovich, G. (Eds.), *Társadalmi riport 2006*. (pp. 351–369). TÁRKI
- Albert, F., Dávid, B., Kmetty, Z., Kristóf, L., Róbert, P. & Szabó, A. (2017). Mapping the Post-communist class structure: Findings from a new multidimensional Hungarian Class survey. *East European Politics and Societies*, 0888325417739954. <http://dx.doi.org/10.1177/0888325417739954>
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Doubleday Anchor Books.
- Andorka, R. (2006). *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó.
- Angelusz, R. & Tardos, R. (2008). Assessing Social Capital and Attainment Dynamics – Position Generator Applications in Hungary, 1987- 2003. In Lin, N. & Erickson, B. H. (Eds.) *Social Capital: An International Research Program*. (pp. 394–420). Oxford University Press <http://dx.doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199234387.003.0172>.
- Aronson, E (2001). *A társas lény*. KJK KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
- Babbie, E. (2003). *A társadalomtudományi munka gyakorlata*. Balassi Kiadó

- Balassa, Sz. & Kovács, A. (2010). Kontextus és kontaktus. A kontaktus-hipotézis vizsgálata magyarországi vegyes lakosságú településeken. *Alkalmazott Pszichológia*, 12(1-2), 99-112.
- Balogh, L. (2013). A roma nőkkel kapcsolatos szakpolitikai megközelítések. In Vizi, B. (Eds.), *A romapolitikák értelmezési módszerei és a magyar kormányzatok romapolitikái. Tanulmánykötet* (pp. 17–28.)
- Békés, N. (2011). Az értelmiségi lét felé haladó roma fiatalok identitásalakulása. *Iskolakultúra*, 2-3, 68-81.
- Benet-Martínez, V., Luu, J., Lee, F. & Morris, M. W. (2002). Negotiating biculturalism: cultural frame switching in biculturals with oppositional versus compatible cultural identities. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 33(5), 492-516.
- Bereményi, Á. & Durst, J. (2023). Jelentésalkotás mint társadalmi navigáció reziliens diplomás roma nőknél Spanyolországban és Magyarországon. In J. Durst, Zs. Nyíró, Á. Bereményi (Eds.) *A társadalmi mobilitás ára.* (pp. 268-306) Gondolat Kiadó.
- Bernát, A. (2014). Leszakadóban: a romák társadalmi helyzete a mai Magyarországon. In T. Kolosi & I. Gy. Tóth (Eds.). *Társadalmi Riport 2014.* (pp. 246–264). TÁRKI.
- Bernát, A. (2018). A magyarországi romák társadalmi integrációja a 2010-es években In Kolosi T. & Tóth I. Gy. (Eds.), *Társadalmi Riport 2018.* (pp. 144–165). TÁRKI.
- Bernát, A., Simonovits, B. & Szalai, B. (2012). Bevándorlók társadalmi integrációja a Budapesten élő harmadik országbeli migránsok, valamint helyi vezetők és civilek szemszögéből. In Sík, E. & Simonovits, B. (Eds.), Abena, Sára, Chen és Ali esélyei Magyarországon. (pp. 159-196). TÁRKI http://www.tarki.hu/hu/research/migrants/tarki_eia_tanulmanyok_2011 Letöltve: 2016. 03. 09.
- Binder, M. (2008). Egy beás cigány közösség etnikai és nemzeti identitásáról. *Kultúra és Közösség*, 12(2), 5-16.
- Binder, M. (2009). Cigány-képek a sztereotípiáktól az integrációig. http://www.multkor.hu/20090107_ciganykepek_a_sztereotipiaktol_az_integracioig. Letöltve: 2024.01.31.

- Binder, M. & Orsós, J. (2022). A magyarországi roma történelem egyes kérdései. *Máltai Tanulmányok*, 4(2), 13-28.
- Blau, P.M. & Schwartz, J.E. (1984). *Crosscutting Social Circles. Testing A Macrostructural Theory of Intergroup Relations*. Transaction Publishers.
- Bobakova, D., Dankulincova Veselska, Z., Babinska, I., Klein, D., Madarasova Geckova, A., Cislakova, L. & the HEPA-META team (2015). Differences between Roma and non-Roma in how social support from family and friends helps to overcome health care accessibility problems. *International Journal for Equity in Health*, 37(14), <https://dx.doi.org/10.1186/s12939-015-0165-z>
- Bócz, E. (2015). A romákról és a „cigánybűnözés”-ről mint szakkifejezésről. *Magyar Rendészet*, 15(1), 73-93.
- Boda Z., Néray B. (2015). Inter-ethnic friendship and negative ties in secondary school. *Social Networks*, 43, 57-72.
- Boda, Zs. & Néray, B. (2015). Inter-Ethnic Friendship and Negative Ties in Secondary School. *Social Networks*, 43, 57–72. <https://dx.doi.org/10.1016/j.socnet.2015.03.004>
- Bourdieu, P. (1999). Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In Angelusz, R. (Ed.). *A társadalmi rétegződés komponensei* (pp. 156-177.) Új Mandátum Könyvkiadó
- Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P. R. (1998). Self-report measurement of adult romantic attachment: An integrative overview. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 46-76). Guildford Press.
- Brown, S. D., Hu, U. K. A., Mevi, A. A., Hedderson, M. M., Shan, J., Quesenberry, C. P., & Ferrara, A. (2014). The Multigroup Ethnic Identity Measure—Revised: Measurement invariance across racial and ethnic groups. *Journal of Counseling Psychology*, 61(1), 154-161. <https://doi.org/10.1037/a0034749>
- Bukodi, E (2002). Ki kivel (nem) házasodik? *Szociológiai Szemle*, 2., 28-58.
- Buss, D. M., & Schmitt, D. (2019). Mate preferences and their behavioral manifestations. *Annual Review of Psychology*, 70(1), 77–110.

- Carter, J., Peralta, R. L., & Xi, J. (2018). The Association Between Ethnic Identity and Non-Medical Prescription Drug Use Among A Sample of College Students: Does a Sense of Ethnic Belonging Matter? *Substance Use Misuse*, 54(2), 203-213.
- Çelikaksoy, A. (2016). Household formation behavior: An analysis of relative education and exogamy for descendants of immigrants in Sweden. *Ethnicities* 16(4), 547-567. <https://doi.org/10.1177/14687968166383>
- Chan, F., Cheing, G., Chung Chan, J. Y., A. Rosenthal D. & Chronister J. (2006). Predicting employment outcomes of rehabilitation clients with orthopedic disabilities: A CHAID analysis. *Disability and Rehabilitation*, 28(5), 257-270. <https://doi.org/10.1080/09638280500158307>
- Clark-Ibáñez, M. & Felmler, D. (2008). Interethnic Relationships: The Role of Social Network Diversity. *Journal of Marriage and Family*, 66(2), 293-305. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2004.00021.x>
- Coleman, J. S. (1990). *Foundations of Social Theory*. The Belknap Press of Harvard University Press
- Coleman, JS. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95–120. <https://dx.doi.org/10.1086/228943>
- Constable, N. (2012). International Marriage Brokers, Cross-Border Marriages and the US Anti-Trafficking Campaign, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(7), 1137-1154, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2012.681457>
- Crocker, J., & Major, B. (1989). Social stigma and self-esteem: The self-protective properties of stigma. *Psychological Review*, 96(4), 608–630. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.96.4.608>
- Cserti Csapó, T. (2019). The social situation of Roma women in Hungary: A statistical analysis. *Hungarian Educational Research Journal*, 9(1), 67–78. <https://doi.org/10.1556/063.9.2019.1.5>
- Czibere I., Gerő M., & Kovách I. (2017). Újraelosztás és integráció In Kovách I. (Ed.), Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és

a hatalom szerkezete a magyar társadalomban. (pp. 51-116). Belvedere Meridionale.

Dávid B. (2019). *Társadalmi összetartozás egyéni jelentősége. A keresztény roma szakkollégiumok szerepe a társadalmi diverzitásban*. Előadás. Teremtés Ünnepe. Hála és felelősség a diverzitásban. Evangélikus Hittudományi Egyetem 2019.10.03. http://www.tff.hu/doksik/2019_10_03_konfanyag/03-01_DavidBeata_Tarsadalmi-Osszetartozas-Egyeni-Jelentosege.pdf Letöltve: 2024. 09. 13.

Dávid, B. & Lukács J. Á. (2015). *Migránsok és roma egyetemisták társadalmi beágyazottsága: kapcsolathálózati megközelítés*. Előadás. A koncepciótól a megvalósításig: a migrációkutatás módszertani kérdései ICCR-Budapest Alapítvány, 2015.01.20. <https://semmelweis.hu/mental/files/2018/06/Kut-D%C3%A1vid-Be%C3%A1ta-Luk%C3%A1cs-%C3%81gnes-ICCR-2015.pdf> Letöltve: 2024. 09. 13.

Dávid, B., Komolafe, C., Lukács J. Á., Schutzmann R. & Tóth G. (2020). Hol vannak a testvérek? A roma barátságok alakulása 2004-ben és 2019-ben. *socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 2020/3, 70-93. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2020.3.70>

Davis, K. (1941). Intermarriage in Caste Societies. *American Anthropologist* 43(3), 376-395.

Dés, F. (2021). Costs of social mobility in the context of intimate partner relationships. “It is really easy to be angry at someone who is in front of me and not at the system, which produces the inequalities between us”, *Szociológiai Szemle* 31(3), 51–73. <https://doi.org/10.51624/szocszemle.2021.3.3>

Dés, F. (2023). „Nagyon nehéz a rendszert hibáztatni, amikor ott van előtted egy ember, aki ugyanannak a rendszernek a terméke, de szemben álltok egymással.” A társadalmi mobilitás költségei a párkapcsolatok kontextusában In J. Durst, Zs. Nyíró, Á. Bereményi (Eds.) *A társadalmi mobilitás ára*. (pp. 307-337) Gondolat Kiadó.

Dudás P. (2018). Szegmentálás döntési fa alkalmazásával *Economica New*, 9(2), 49-54.

Dupcsik, Cs. (2010). Mentalitások és kutatások. *Esély*, 2, 73-82.

- Dupont, E., Van Pottelberge, A., Van de Putte, B., Lievens, J., & Caestecker, F. (2020). Divorce in Turkish and Moroccan Communities in Belgium. *European Journal of Population*, 36, 617–641. <https://doi.org/10.1007/s10680-019-09545-w>
- Durst J., Fejős A. & Nyíró Zs. (2014). “I always felt the odd one out”: Work-life balance among graduate Romani women in Hungary. *Acta Ethnographica Hungarica* 59(1):165-190 <https://doi.org/10.1556/AEthn.59.2014.1.8>
- Durst J., Fejős A. & Nyíró Zs. (2016). „Másoknak ez munka, nekem szívügyem” Az etnicitás szerepe a diplomás roma nők munka- család konstrukcióinak alakulásában. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 6(2), 198-225. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2016.2.198>
- Džambazovič, R. & Jurásková, M. (2003). Social Exclusion Of The Roma In Slovakia. In M. Vasecka, M. Juraskova & T. Nicholson (Eds.), *Cacipen pal o Roma. A Global Report on Roma in Slovakia*. (pp. 325–344). Institute for Public Affairs
- Eeckhaut, M., Lievens, J., Van de Putte, B., & Lusyne, P. (2011). Partner selection and divorce in ethnic minorities: Distinguishing between two types of ethnic homogamous partnerships. *International Migration Review*, 45, 269–296.
- Entzinger, H. (2000). The dynamics of integration policies: A multidimensional model. In R. Koopmans & P. Statham (Eds.). *Challenging immigration and ethnic relations politics: comparative European perspectives*. (pp. 97–118). Oxford University Press.
- Erát, D., Huszár, Á., & Füzér, K. (2022). Társadalmi mobilitás és partnerszelekció. In Kolosi T., Szelényi I. & Tóth I. Gy. (Eds.). *Társadalmi Riport 2022*. (pp.193-205) TÁRKI
- Erős, F. (2001). *Az identitás labirintusai*. Osiris–Janus.
- Ersanilli, E., & Charsley, K. (2019). A Good Match? Education, Labour Market Position, and British South Asian Transnational Marriage, *European Sociological Review*, 35(1), 133–146, <https://doi.org/10.1093/esr/jcy040>
- Ferge Zs. (1969). *Társadalmunk rétegződése. Elvek és tények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

- Fordham, S. & Ogbu, J. U. (1986). Black students' school success: Coping with the "burden of 'acting white'". *The Urban Review*, 18(3): 176–206. <https://doi.org/10.1007/BF01112192>.
- Forray R. K. & Marton M. (2012). Egyházi szakkollégiumok. *Iskolakultúra*, 22(7-8) 35–4.
- Forray R. K. & Óhidy, A. (2019). The situation of Roma women in Europe: Increasing success in education – Changing roles in family and society. *Hungarian Educational Research Journal*, 9(1), 1–8.
- Forray R. K. (2002) Eredmények és problémák az iskolázásban. In Forray R. K. & Mohácsi E. (Eds.), *Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok. Esélyek és korlátok. A magyarországi cigány közösség az ezredfordulón*. (pp. 20–43). Pécsi Tudományegyetem Romológia és Nevelésszociológia Tanszéke
- Forray, R K. (2017). A cigányság középosztályosodása. *Educatio* 26(4)
- FRA (2016). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey 2016. Roma – Selected findings* https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_en.pdf#page=25 Letöltve: 2020.01.28.
- FRA (2022): *Roma in 10 European countries - Main results. Roma Survey 2021*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results2_en.pdf Letöltve: 2023. 04. 13.
- Francis-Tan, A., & Mu, Z. (2022). Examining Ethnicity: Patterns of Minority Identification Among Children of Interethnic Marriages in China. *Demography*, 59(4), 1431-1457.
- Fryer Jr, R. G., & Torelli, P. (2010). An empirical analysis of 'acting white'. *Journal of Public Economics*, 94(5-6), 380-396.
- Fu, V. K. (2001). Racial Intermarriage Pairings. *Demography*, 38(2), 147-159.
- Fu, X. (2008). Interracial marriage and family socio-economic well-being: Equal status exchange or caste status exchange? *The Social Science Journal*, 45(1), 132-155. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2007.12.008>

- Fuller-Rowell, T. E., Burrow, A. L., & Ong, A. D. (2011). Changes in racial identity among African American college students following the election of Barack Obama. *Developmental Psychology*, 47(6), 1608.
- Furtado, D. (2012). Human capital and interethnic marriage decisions. *Economic Inquiry*, 50(1), 82-93.
- Furtado, D., & Theodoropoulos, N. (2011). Interethnic marriage: a choice between ethnic and educational similarities. *Journal of Population Economics*, 24, 1257–1279. <https://doi.org/10.1007/s00148-010-0319-7>
- Gaines Jr, S. O., & Leaver, J. (2002). Interracial relationships. In R Goodwin & D. Cramer (Eds.), *Inappropriate relationships: The unconventional, the disapproved, and the forbidden* (pp. 65-78). Mahwah, NJ:Erlbaum.
- Gaines Jr, S. O., Bunce, D., Robertson, T., Wright, B., Goossens, Y., Heer, D., Lidder, A., Mann, A & Minhas, S. (2010). Evaluating the psychometric properties of the Multigroup Ethnic Identity Measure (MEIM) within the United Kingdom. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 10(1), 1-19.
- Gaines, S. O. Jr. (2017). *Identity and Interethnic Marriage in the United States*. Routledge.
- Gaines, S. O. Jr., & Ickes W. (2000). Perspectives on interracial relationships. In W Ickes & S. Duck (Eds.), *The social psychology of personal relationships* (pp. 55-78). John Wiley & Sons.
- Gaines, S. O. Jr.; Marelich, W. D.; Bunce, D.; Robertson, T, & Wright, B. C. (2013). MEIM expansion: Racial, religious, and national aspects of sense of ethnic identity within the United Kingdom. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 13, 289-317.
- Gamella, J. F. & Álvarez-Roldán, A. (2023). Breaking secular endogamy. The growth of intermarriage among the Gitanos/Calé of Spain. *The History of the Family*, 28(3), 457–483.
- Gamella, J. F. (2020). La expansión de los matrimonios mixtos entre los Gitanos/Calé de España. Análisis de un caso. In O. Magano & M. Mendes (Eds.), *Ciganos em*

portugal, espanha e brasil: analisando contextos, demandas e processos identitários. (pp. 197-212). ISCTE. Instituto Universitário de Lisboa

Garai, L. (1993). *Elvegyültem és kiváltam.* Twins Kiadó.

Gerő, M., Hajdu G., Kovách, I., Kristóf, L., & Szabó, A. (2020). A magyar társadalom integrációja 2015, 2018. In Kovách I. (Ed.), *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban.* (pp. 59-88) Argumentum Kiadó

Gevrek, E. Z. (2009). *Interethnic Marriage and the Labor Market Integration of Immigrants.* Department of Economics University of Arizona Job Market Paper. <http://www.u.arizona.edu/~eylem/jobmarket.pdf> Letöltve: 2022. 10. 08.

Giddens, A. (2008). *Szociológia.* Osiris Kiadó.

Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity,* Prentice-Hall.

Goli, S., Singh, D., & Sekher, T. V. (2013). Exploring the myth of mixed marriages in India: Evidence from a nation-wide survey. *Journal of Comparative Family Studies*, 44(2), 193– 206. <https://doi.org/10.3138/jcfs.44.2.193>

Görgöy, R. (2023). Kapaszkodók és buktatók: roma fiatalok iskolai előmenetelének főbb befolyásoló tényezői hátrányos helyzetű településeken, kvalitatív megközelítésben. *Kapocs*, 2023/1, 112-131.

Granovetter, M. S. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380.

Greif, G. L. (2023). Long-term interracial and interethnic marriages: What can be learned about how spouses deal with negativity from others. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 1-13. <https://doi.org/10.1080/15313204.2023.2173697>

Greif, G. L., Rosen, J., Gholson, S., & Trotman, C. (2022). Parents in Interracial and Interethnic Marriages Raising Children 11-to 18-Years-Old. *Smith College Studies in Social Work*, 92(4), 240-265. <https://doi.org/10.1080/00377317.2022.2152155>

Gullickson, A. (2006). Education and Black-White Inter-marriage. *Demography*, 43(4), 673-689.

- Gurung R. A. R. & Duong T. (1999). Mixing and matching: Assessing the concomitants of mixed-ethnic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 16, 639-657.
- Habsz, L. D., & Radó, M. (2018). Ez egy gyönyörű barátság kezdete? Az iskolai ellenkultúra hiánya a magyarországi roma tanulók körében. *Szociológiai Szemle* 28(2):52-74
- Hága, A. (2001). Az iskolás vagy az iskola sikertelensége? *Új Pedagógiai Szemle* 51(2), 11–16.
- Hajdu, G., & Sáska, G. (2009). *Iskolai veszélyek. Az oktatási jogok biztosának vizsgálata.* https://www.oktbiztos.hu/ugyek/iskolai_agresszio_jelentes.pdf Letöltve: 2023. 04. 14.
- Hajdu, T., Kertesi, G. & Kézdi, G. (2014). *Roma fiatalok a középiskolában. Beszámoló a Társi Életpálya-felvételének 2006 és 2012 közötti hullámaiból.* Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP – 2014/7.
- Hajdu, T., Kertesi, G. & Kézdi, G. (2015). *High-achieving minority students can have more friends and fewer adversaries: Evidence from Hungary*, Bwp – 2015/7.
- Hajdu, T., Kertesi, G. & Kézdi, G. (2017). *Inter-ethnic friendship and hostility between roma and non-roma students in Hungary: The role of exposure and academic achievement*, Bwp – 2017/10.
- Hajnáczy, T. (2017). Hogyan lett a „kóborcigányból” szocialista embertípus, majd a rendszerváltás nemzetiségi jogokkal felruházott vesztese? *Horizontok és Dialógusok*, 39. 224-242.
- Hátori, G. (2001). CHAID alapú döntési fák jellemzői. *Statisztikai Szemle* 79(8), 703-710.
http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2001/2001_08/2001_08_001.pdf#page=55
Letöltve: 2021. 01. 29.
- Harcza I., Monostori J., Ceglédi T., & Dabney-Fekete, I. (2022). A nemzedékek közötti iskolai mobilitás mintázata és összefüggései az anyagi helyzettel. A reziliensek

- hátrányai a diploma után. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 12(3), 4-26.
<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2022.3.4>
- Heer, D. (1974). The Prevalence of Black-White Marriage in the United States, 1960 and 1970. *Journal of Marriage and the Family*, 36, 246–58.
- Hiew, D., N.; Halford, W., K. & Liu, S. (2014). Loving diversity. Living in intercultural couple relationships. In Abela, A., Walker, J. (Eds.), *Contemporary Issues in Family Studies. Global Perspectives on Partnerships, Parenting and Support in a Changing World*. (87-99). Wiley Blackwell.
- Hohmann-Marriott, B., E., & Amato, P. (2008). Relationship Quality in Interethnic Marriages and Cohabitations. *Social Forces*, 87(2), 825-855.
- Hong Y., Morris M.W., Chiu C., & Benet-Martínez V. (2000). Multicultural minds: A dynamic constructivist approach to culture and cognition. *American Psychologist*, 55(7), 709-720.
- Hoóz, I. (2002). A nyelvi asszimiláció és a házasságkötés. *Statisztikai Szemle*, 80(12), 1082-1096.
- Horner, B. S., Fireman, D. G. & Wang, W. E (2010). The relation of student behavior, peer status, race, and gender to decisions about school discipline using CHAID decision trees and regression modeling. *Journal of School Psychology*, 48(2), 135-161. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2009.12.001>
- Hou, F. & Myles, J. (2013). Interracial marriage and status-caste exchange in Canada and the United States. *Ethnic and Racial Studies*, 36(1), 75-96.
<https://doi.org/10.1080/01419870.2011.634505>
- Huszár Á. (2013). Foglalkozási osztályszerkezet (III.) – Egy normatív-funkcionalista osztálymodell vázlata. *Statisztikai Szemle*, 91(7), 718–744.
- Huszár, Á., & Szabó A. (2020). Pártszimpatia és a társadalmi mobilitás érzékelése. In I. Kovách (Ed.), *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban*. Argumentum Kiadó
- Husztai É. (2019). Telepi kapcsolatok. *Acta Medicinae et Sociologica*, 10(29), 115–130.

- Husztai, É. & Ember, Zs. (2019). Társas kapcsolatok és mentális egészség szegregált településrészekben. *Egészségfejlesztés*, 60(5), 36–45.
- Hwang, S., Saenz, R., & Aguirre, B. E. (1994). Structural and Individual Determinants of Outmarriage among Chinese-, Filipino-, and Japanese-Americans in California. *Sociological Inquiry*, 44, 396-414. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1994.tb00399.x>
- Imre, N. (2015). A szülői támogatás szerepe a tanuló előmenetelében, In Kozma, T. & Perjés, I. (Ed.). *Új kutatások a neveléstudományokban*, (pp. 33-39). ELTE Eötvös Kiadó
- Jackman, M. R., & Crane, M. (1986). “Some of my best friends are black...”: Interracial friendships and Whites’ racial attitudes. *Public Opinion Quarterly*, 50, 459 – 486.
- Jacobs, J. & Labov T. G. (2002). Gender Differentials in Inter-marriage Among Sixteen Racial and Ethnic groups. *Sociological Forum*, 17(4), 621-646.
- Jacobson, C. K. & Johnson, B. R. (2006). Interracial friendship and African American attitudes about interracial marriage. *Journal of Black Studies* 36(4): 570–584.
- Janky, B. (2005). A cigány nők társadalmi helyzete és termékenysége. In *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. (136–148). TÁRKI
- Kaba, A. J. (2011). Inter-ethnic/Interracial Romantic Relationships in the United States: Factors Responsible for the Low Rates of Marriages Between Blacks and Whites. *Sociology Mind*, 1(3), 121-129.
- Kalmijn, M. (1993). Trends in Black/White Inter-marriage. *Social Forces*, 72, 119– 46.
- Karmacs, Z. (2012) Nyelvi szocializáció etnikailag vegyes házasságokban. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, 12(1-2), 33-40.
- Kemény, I. & Janky, B. (2003). A cigány nemzetiségi adatokról. *Kisebbségkutatás*, 12 (2), 309–315.
- Kemény, I. (1997). A magyarországi roma (cigány) népességről (két felmérés tükrében). *Magyar Tudomány*, 6, 644-655.

- Kenrick, D., T., Groth, G., E., Trost, M., R. & Sadalla, E., K. (1993). Integrating evolutionary and social exchange perspectives on relationships: Effects of gender, self-appraisal, and involvement level on mate selection criteria. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64, 951-969. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.64.6.951>
- Keresztes-Takács O., Nguyen, L. L. A. (2017). Az örökbefogadás szociálpszichológiai megközelítése: Interszekcionalitás az örökbefogadásban. *Alkalmazott Pszichológia*, 17(2), 53–69.
- Keresztes-Takács, O. & Erős, B. (2018). A roma gyermeket örökbefogadó emberek romákról alkotott képe. *Belvedere Meridionale* 30(3), 33–54. pp.
- Keresztes-Takács, O. (2017). Roma fiatalok etnikai identitása és önértékelése egy kérdőíves kutatás tükrében. *Esély*, 3, 56-72.
- Kertesi, G. (2005). Roma foglalkoztatás az ezredfordulón. A rendszerváltás maradandó sokkja. *Szociológiai Szemle*, 2, 57–87.
- Kil, H., Taing, J., & Mageau, G. (2021). Interethnic parenting experiences in raising mixed-ethnicity children: A systematic qualitative review. *International Journal of Intercultural Relations*, 85, 47-68.
- Kisfalusi, D. (2016). The quality of inter- and intra-ethnic friendships among Roma and non-Roma students in Hungary. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy* 7(1), 3-26.
- Kisfalusi, D., Janky, B., & Takács, K. (2019). Double Standards or Social Identity? The Role of Gender and Ethnicity in Ability Perceptions in the Classroom. *The Journal of Early Adolescence*, 39(5), 745-780. <https://doi.org/10.1177/0272431618791278>
- Kiss, T. (2016). Asszimiláció és határ-megerősítés. Vegyes házasságok és a vegyes családokon belüli etnikai szocializáció Erdélyben. In Apró I. (Eds.), *Média és identitás 2.* (pp. 47-88). Médiatudományi Intézet.
- Kmetty, Z. & Koltai, J. (2015). Kapcsolathálózatok mérése. Elméleti és gyakorlati dilemmák, lehetőségek. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, (4). 34-49.

- Kóczé, A. (2010). *Nehéz sorsú asszonyok feketén fehéren*. MTA-ENKI
- Kollár, D. (2020). A Protestáns etika kémiája. *Replika*, (117–118), 273–284.
<https://doi.org/10.32564/117-118.11>
- Kolosi T. (1987). *Tagolt társadalom*. Gondolat.
- Kolosi T. (2000). *A terhes babapiskóta*. Osiris.
- Komolafe, C. & Dávid, B. (2023). Examining the characteristics of Roma-non-Roma interethnic romantic relationships using decision tree analysis. *Intersections*, 9(4), 176–195. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v9i4.1122>.
- Komolafe, C. & Dávid, B. (2024). Family and Personal Identity Among Roma Students in Colleges for Advanced Studies: Identity Preservation and Change. *Hungarian Educational Research Journal*, 14(3), 279–297.
<https://doi.org/10.1556/063.2024.00248>
- Komolafe, C. & Komolafe, M. (2019). Párkapcsolati elégedettség az afrikai-magyar családokban. *Kapocs*, 3-4, 138-150.
- Komolafe, C. (2016). Afrikai-magyar vegyes kapcsolatok az előítéletek tükrében. In G. Molnár Péter (Eds.), *Studium Tanulmánykötet*. (237-250). Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar.
- Komolafe, C. (2021). Roma szakkollégisták párválasztása és önmagukról alkotott képe. In Molnár, D. & Molnár, D. (Eds.), *XXIV. Tavaszi Szél Konferencia Tanulmánykötet II.* (pp. 562-574).
- Komolafe, C., & Komolafe, M. (2017). A párkapcsolat kialakulása, minősége és stabilitása az afrikai–magyar vegyes kapcsolatokban, *Kapocs*, 16. évf. 2. sz. 13-26.
- Komolafe, C., Csordás, G., & Dávid, B. (2023). Roma-nem roma interetnikus párkapcsolatok és identitás. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 78(1), 23-42.
<https://doi.org/10.1556/0016.2022.00041>
- Komolafe, C., Lukács J., Á. & Pethesné Dávid, B. (2019). *A szakkollégiumok szerepe a roma hallgatók egyetemi beilleszkedésében*. Előadás. XIX. Országos Neveléstudományi Konferencia Pécs, 2019. 11. 09. Absztrakt elérhető: In Varga, A., Andl, H. & Molnár-Kovács, Zs. (Eds.), *Neveléstudomány – Horizontok és*

- dialógusok. Absztraktkötet: XIX. Országos Neveléstudományi Konferencia Pécs, Magyarország: MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság (pp. 451). Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet
- Komolafe, C., Lukács J., Á., Szabó, T. & Dávid, B. (2021). „A magyar azért nem jó, mert magyar. A cigány azért nem jó, mert túl cigány.” Roma szakkollégiumi hallgatók párvalasztással kapcsolatos elképzelései. *Különleges Bánásmód-Interdiszciplináris folyóirat*, 7(4), 31-43. <https://doi.org/10.18458/KB.2021.4.31>
- Komolafe, C., Lukács J., Á., Szabó, T., & Dávid, B. (2022). A barátok szerepe a roma egyetemisták társadalmi mobilitásában és beilleszkedésében. *Máltai Tanulmányok*, 4(2), 69-81.
- Kovách, I., Hajdu, G., Gerő, M., Kristóf, L., & Szabó, A. (2017). Az integrációs modell. In Kovách I. (Ed.), *Társadalmi integráció. Az egyenlőtlenségek, az együttműködés, az újraelosztás és a hatalom szerkezete a magyar társadalomban.* (pp. 21-48). Belvedere Meridionale.
- Kovách, I., Szabó, A., Hajdu, G., Kristóf, L., & Gerő, M. (2018). Az integrációs modell érvényessége. *Szociológiai Szemle*, 28(3), 22–42.
- Kovai, C (2020). Constraints on “Free Choice”: The Role of Marriage in a Hungarian Romungro Community. *Martor*, 25, 133-150.
- Kovai, C. (2017). *A cigány-magyar különbségtétel és a rokonság.* L'Harmattan. Budapest.
- KSH (2014). 2011. évi népszámlálás. 9. Nemzetiségi adatok. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf Letöltve: 2024. 09. 14.
- KSH (2015). Statisztikai Tükör. A hazai nemzetiségek demográfiai jellemzői. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nemzetiseg_demografia.pdf Letöltve: 2020. 11. 13.
- KSH (2018a). Mikrocenzus 2016. 12. Nemzetiségi adatok. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016/mikrocenzus_2016_12.pdf Letöltve: 2020. 11. 15.

- KSH (2018b). Munkaerőpiaci helyzetkép, 2014–2018.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/munkerohelyz17.pdf>
 Letöltve: 2024. 05. 23.
- KSH (2020). Egyedi adatkérés a nemzetiségi szempontból vegyes párkapcsolatokról, házasságokról, (20200420-89604 számon nyilvántartott ügy)
- KSH (2022a). Népszámlálás 2022. Nemzetiségi kötődés.
<https://nepszamlalas2022.ksh.hu/eredmenyek/vegleges-adatok/kiadvany/> Letöltve: 2024. 04. 08.
- KSH (2022b). Népszámlálási adatbázis. A népesség nemzetiségi jellemzői vármegyénként, településtípusonként.
https://nepszamlalas2022.ksh.hu/adatbazis/#!/table/WBS009/N4IgFgpgghgJiBcBtEAVAogJQKoBkD66OKAkgAoBMIANKsQLJp6mbEDyAliALo0DOAljAgJkAOTR0AWtz4QAxgBd-AewB2IniABm_ADYKIAJ14JQAa36q48EHSgAHaiAiqFh_hBNlxE6VXOW1iAAyhAKTgBuULoArp4iIABCaADieCnE3AC-PMjo2PiEJBtUAVYIIWGR0XFeyABiAGpOdABSzTRoHSAA0k4AEIjZubQMTCwcpSAW5Tah4TRRsFIIQADOSUNBsAjLtOG-sHxDmnWUA== Letöltve: 2024. 07. 12.
- Brewer, L. Jr., S., Brewer, J. H. & S. Kulik, K. (2018). Bullying Victimization in Schools: Why the Whole School, Whole Community, Whole Child Model Is Essential. *School Health*, 88(11), 794-802.
- Ladányi J. & Szelényi I. (2001). A roma etnicitás "társadalmi konstrukciója" Bulgáriában, Magyarországon és Romániában a piaci átmenet korszakában. *Szociológiai Szemle* 2001/4. 85-95.
- LaFromboise, T., Coleman, H.L., & Gerton, J. (1993). Psychological impact of biculturalism: Evidence and theory. *Psychological Bulletin*. 114(3) 395-412.
- Lakatos, Z. (2011). Az elektív affinitás: a fogalmat övező homály okai és következményei a társadalomtudományokban. *Elpis Filozófiatudományi Folyóirat*, 5(1), 103–119.
<https://doi.org/10.54310/Elpis.2011.1.6>

- Leslie, L. A., & Young, J. L. (2015). Interracial couples in therapy: Common themes and issues. *Journal of Social Issues*, 71, 788-803.
- Levin, S., Taylor, P. L., & Caudle, E. (2007). Interethnic and interracial dating in college: A longitudinal study. *Journal of Social and Personal Relationships*, 24(3), 323–341. <https://doi.org/10.1177/0265407507077225>
- Li, F., & He, H. (2018). Assessing the Accuracy of Diagnostic Tests. *Shanghai Archives of Psychiatry*, 30(3), 207–212. <https://doi.org/10.11919/j.issn.1002-0829.218052>
- Liang, Z. & Ito, N. (1999). Intermarriage of Asian American sin New York City region, *International Migration Rewiew*, 33(4), 876-900. <https://doi.org/10.2307/2547356>
- Lichter D. T., Qian Z. & Tumin D. (2015). Whom Do Immigrants Marry? Emerging Patterns of Intermarriage and Integration in the United States. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 662(1), 57–78. <https://doi.org/10.1177/0002716215594614>
- Lieberson, S. & Waters, M. C. (1988). *From Many Strands. Ethnic and Racial Groups in Contamporary America*. Russel Sage Foundation.
- Lin, N. & Dumin, M. (1986). Access to Occupations through Social Ties. *Social Networks*, 8(4), 365–85. [http://dx.doi.org/10.1016/0378-8733\(86\)90003-1](http://dx.doi.org/10.1016/0378-8733(86)90003-1).
- Lin, N. (2008). A network theory of social capital. In D. Castiglione, J. W. van Deth & G. Wolleb (Eds.), *The Handbook of Social Capital*. Oxford University Press
- Lőrincz, L. (2006). A vonzás szabályai. Hogyan választanak társat az emberek? *Szociológiai Szemle*, 2, 96-110.
- Lőrincz, L. (2016). Interethnic dating preferences of Roma and non-Roma secondary school students, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42(13), 2244-2262, <https://doi.org/10.1080/1369183X.2016.1160769>
- Lukács J. Á. (2018). *Roma egyetemisták beilleszkedési mintázatai kapcsolathálózati megközelítésben*. Doktori disszertáció, Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola

- Lukács J., Á., & Dávid, B. (2019). Roma Undergraduates' Personal Network in the Process of College Transition. A Social Capital Approach. *Research in Higher Education*, 60, 64–82. <https://doi.org/10.1007/s11162-018-9503-5>
- Lukács J., Á., Szabó, T., Huszti, É., Komolafe, C., Ember, Zs. & Dávid, B. (2023). The role of special colleges in Roma undergraduates' college transition from a social network aspect. *Intercultural Education*, 34(1), 22-42. <https://doi.org/10.1080/14675986.2022.2144051>
- McClintock, E. A. (2010). When does race matter? Race, sex, and dating at an elite university. *Journal of Marriage and Family*, 72(1), 45–72.
- Meng, X. & Gregory, R., G. (2005). Intermarriage and Economic Assimilation of Immigrants. *Journal of Labor Economics*, 23(1), 135-176. <https://doi.org/10.1086/425436>
- Merton, R. K. (1941). Intermarriage and the Social Structure: Fact and Theory. *Psychiatry*, 4(3), 361–374. <https://doi.org/10.1080/00332747.1941.11022354>
- Messing, V. & Molnár E. (2011). Bezáródó kapcsolati hálók: szegény roma háztartások kapcsolati jellemzői. *Esély*, 22(5), 47–74.
- Messing, V. (2006). Lyukakból szőtt háló: Háztartások közötti támogató kapcsolatok roma és nem roma szegények körében. *Szociológiai Szemle*, 16(2), 37–54.
- Meussen, L., Van Laar, C., & Verbruggen, M. (2019). Looking for a family man? Norms for men are toppling in heterosexual relationships. *Sex Roles*, 80, 429–442.
- Milewski, N., & Kulu, H. (2014). Mixed marriages in Germany: A high risk of divorce for immigrant-native couples. *European Journal of Population*, 30(1), 89–113.
- Mózes, N., Kocsis, É. & Feith, H. J. (2021). A roma női populáció életkörülményeinek összehasonlító vizsgálata Magyarországon. *Egészségfejlesztés*, 62(2), 13-25.
- Mrhálek, T., Lidová, L. & Kajanová, A. (2015). Hegemony in the Roma family. *Neuroendocrinology Letters*, 36(2): 62-68.
- Nagy, J. T. & Sztojka-Kovács P. (2019). Romológiai alapismeretek. Közelítések a cigány közösségi kultúrához. Pécsi Tudományegyetem

- Neményi, M. (2006). *Az iskolai pályaesélyek társadalmi meghatározottsága*. Záró tanulmány. MTA Szociológiai Kutatóintézet. 36.
- Neményi, M. (2007). Serdülő roma gyerekek identitás-stratégiái. *Educatio*. 1. 84-98.
- Neményi, M. (2010). A kisebbségi identitás kialakulása. Roma származású gyerekek identitásstratégiái. In Feischmidt, M. (Ed.), *Etnicitás. (Különbségteremtő társadalom)*. (pp. 48–56). Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet
- Neményi, M. (2012). Interetnikus kapcsolatok hatása az identitásra. *Szociológiai Szemle*, 22(2), 27– 53.
- Nguyen, L. L. A. (2012). Magyarországon élő fiatalok többségi és kisebbségi identitása egy kvalitatív vizsgálat tükrében. In Nguyen, L., L. A. & Szabó, M. (Eds.) *Identitás a kultúrák kereszttűzében*. (pp. 45–91). ELTE Eötvös Kiadó.
- Nguyen, L. L. A. (2020). *Az identitás és az akkulturáció (szociál)pszichológiai aspektusai*. Akadémiai Doktori Értekezés. Tézisek. http://real-d.mtak.hu/1266/1/dc_710_13_tezisek.pdf Letöltve: 2021. 09. 05.
- Nótin, Á. (2020). *Hátrányos helyzetű hallgatók utánkövetésének lehetőségei*. Oktatási Hivatal.
- Novara, C., Serio, C., Lavanco, G., Schirinzi, M., & Moscato, G. (2020). Identity, Couple and Intergroup Dynamics in Intercultural Families: Implications on Life Satisfaction of Partners. *Family Process*, 59(2), 709-724. <https://doi.org/10.1111/famp.12437>.
- Nunez, A-M. (2009). Latino Students' Transitions to College: A Social and Intercultural Capital Perspective. *Harvard Educational Review*, 79(1), 22–48.
- Ocsenás, D & Kovács, J. (2022). Nemi, demográfiai és nemi egalitarianizmussal kapcsolatos vélekedés szerinti sajátosságok a hosszú távra szóló párválasztással kapcsolatos attitűdökben. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 77(4), 507–530.
- Ong, A. D., Fuller-Rowell, T. E. & Phinney, J. S. (2010). Measurement of ethnic identity: Recurrent and emergent issues. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 10(1), 39-49.

- Örkény, A. & Vári, I. (2009). Szempontok és kérdőjelek a magyarországi roma kisebbség tanulmányozásához. *Fundamentum*, (2), 5–16.
- Örsi, J. (2014). Házassági stratégiák, írott és íratlan szabályok a párválasztásban. *Demográfus* Könyvtár
<http://www.demografia.hu/kiadvanyokononline/index.php/demografuskonyvtar/article/download/2625/2447> Letöltve: 2016. 03. 16.
- Pálos, D. (2010). „Cigány” identitások nehézségei. Egy önbeszámolókon alapuló vizsgálat tanulságai. *Esély*, 2. 41–63.
- Pári, A. & Komolafe, C. (2017). Afrikai apa és magyar anya – egy 2015-ös félév kutatás eredményei, *Kapocs*, 16(4), 17-26.
- Pascual, A. M., de Vicente, I., Matulic, V., & Amador, J. (2020). The Invisible Feminist Action of Roma Families. *Affilia*, 35(4), 516–532.
<https://doi.org/10.1177/0886109920906780>
- Pásztor, R. (2015). Kettős identitás – kettős kisebbség – roma etnikum. *Metszetek*, 4(1), 96-104.
- Pataki, F. (1986). *Identitás, személyiség, társadalom*. Akadémiai Kiadó.
- Pénzes, J., Tátrai, P. & Pásztor, I. Z. (2018). A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*, 58(1), 3–26. <https://doi.org/10.15196/TS580101>
- Perry, S. L. (2013). Racial composition of social settings, interracial friendship, and whites’ attitudes toward interracial marriage. *The Social Science Journal*, 50(1), 13–22. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2012.09.001>
- Peters, S., Finney, N. & Kapadia, D. (2019). How is the benefit of mixed social networks altered by neighbourhood deprivation for ethnic groups?, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(17), 3283-3300.
<https://dx.doi.org/10.1080/1369183X.2018.1481002>

- Pettigrew, T. F. & Tropp, L. R., (2006). A Meta-analytic Test of Intergroup Contact Theory. *Journal of Personality and Social Psychology* 90(5), 751–783. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.90.5.751>
- Phillimore, J. (2012). Implementing integration in the UK: lessons for integration, theory, policy and practice. *Policy and Politics*, 40(4), 525–545. <https://doi.org/10.1332/030557312X643795>
- Phinney, J. & Ong, A.D. (2007). Conceptualization and Measurement of Ethnic Identity: Current status and future directions. *Journal of Counseling Psychology*, 52(3), 271–281.
- Phinney, J. (1992). The Multigroup Ethnic Identity Measure: A New Scale for Use with Diverse Groups. *Journal of Adolescent Research*, 7(2), 156–176.
- Portes, A. (1998). Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, 1–24. <https://dx.doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.1>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster.
- Qian, Z. (1997). Breaking the Racial Barriers: Variations in Interracial Marriage Between 1980 and 1990. *Demography*, 34(2), 263–276.
- Qian, Z., & Lichter, D. T. (2011). Changing patterns of interracial marriage in a multiracial society. *Journal of Marriage and Family*, 73(5), 1065–1084. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00866.x>
- Qian, Z., Lichter, D. T., & Tumin, D. (2018). Divergent pathways to assimilation? Local marriage markets and intermarriage among U.S. Hispanics. *Journal of Marriage and Family*, 80(1), 271–288. <https://doi.org/10.1111/jomf.12423>
- Roberts, R. E., Phinney, J. S., Masse, L. C., Chen, Y. R., Roberts, C. R. & Romero, A. (1999). The structure of ethnic identity in young adolescents from diverse ethnocultural groups. *Journal of Early Adolescence*, 19(3), 301–322.
- Rodríguez-García, D., J. Lubbers, M., Solana, M. & de Miguel-Luken, V. (2015). Contesting the Nexus between Intermarriage and Integration: Findings from a Multi-

- Dimensional Study in Spain. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 662 (1), 223–245.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0002716215598136>.
- Rosen, J. E. & Greif, G. (2021). The voices of interracial and interethnic couples raising biracial, multiracial, and bi-ethnic children under 10 years old. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 1-13.
- Rosenblatt, P. C., Karis, T. A. & Powell, R. D. (1995). *Multiracial couples: Black and White voices*. Sage.
- Rosenfeld, M. J. (2005). A Critique of Exchange Theory in Mate Selection. *American Journal of Sociology*, 110(5), 1284-1325. <https://doi.org/10.1086/428441>
- Safi, M. & Rogers, G. (2008). Intermarriage and Assimilation: Disparities in Levels of Exogamy among Immigrants in France. *Population*, 63(2), 239-267.
- Savage, M., Devine, F., Cunningham, N., Taylor, M., Li, Y., Hjellbrekke, J., Roux, B. L., Friedman, S. & Miles, A. (2013). A New model of social class? Findings from the BBC's Great British class survey experiment. *Sociology*, 47(2), 219–250.
<http://dx.doi.org/10.1177/0038038513481128>.
- Schoen, R. & Wooldredge, J. (1989). Marriage Choices in North Carolina and Virginia, 1969-71 and 1979-81. *Journal of Marriage and Family*, 51(2), 465-481.
<https://doi.org/10.2307/352508>
- Schueths, A. M. (2015). Barriers to interracial marriage? Examining policy issues concerning U.S. citizens married to undocumented Latino/a immigrants. *Journal of Social Issues*, 71(4), 805-821. <https://doi.org/10.1111/josi.12150>
- Shibazaki, K. & Brennan, K. A. (1998). When birds of different feathers flock together: A preliminary comparison of intra-ethnic and interethnic dating relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 15(2), 248 – 256.
<https://doi.org/10.1177/0265407598152007>
- Song M. (2016). Multiracial people and their partners in Britain: Extending the link between intermarriage and integration? *Ethnicities*, 16(4), 631–648.
<https://doi.org/10.1177/1468796816638399>

- Song, M. (2009). Is Intermarriage a Good Indicator of Integration? *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(2), 331-348. <https://doi.org/10.1080/13691830802586476>
- Sörös, A. (2009). Esélyegyenlőtlenség a kezdetektől. Szelekció és szegregáció az általános iskolában. *Iskolakultúra*, 2009/9, 46-61.
- Spencer, S., & Charsley, K. (2016). Conceptualising integration: a framework for empirical research, taking marriage migration as a case study. *Comparative Migration Studies*, 4(18). 1-19. <https://doi.org/10.1186/s40878-016-0035-x>
- Sterckx, L. (2014). Marrying “In” or “Out”? Scrutinizing the Link Between Integration and the Partner Choice of Young People of Turkish and Moroccan Origin in the Netherlands. *Journal of Family Issues*, 36(11), 1550–1570. <https://doi.org/10.1177/0192513x14558296>
- Sut, N. & Simsek, O. (2011). Comparison of regression tree data mining methods for prediction of mortality in head injury, *Expert Systems with Applications*, 38(12), 15534-15539 <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2011.06.006>
- Szabó, L. (2021). *Mixed-ethnic partnerships and ethnic reproduction among Roma women in Hungary*. Working Papers. No. 37. Hungarian Demographic Research Institute. <https://demografia.hu/en/publicationsonline/index.php/workingpapers/article/view/972> Letöltve: 2022. 01. 18.
- Szabó, M., Nguyen, L. L. A., Szabó, Á. & Fliszár, É. (2012). Magyarországon élő fiatalok többségi és kisebbségi identitása egy kérdőíves vizsgálat tükrében. In Nguyen L. L.A. & Szabó, M. (Eds.), *Identitás a kultúrák kereszttüzében: Magyarországon élő fiatalok identitás-konstrukcióinak vizsgálata: Kutatási beszámoló tanulmánykötet*. (pp. 55-91). ELTE Eötvös Kiadó.
- Szabóné Kármán, J. (2009). “Én olyan okos leszek, hogy nevemen szólítanak majd!” In Andl H. & Boros, Julianna (Eds.). *„Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2009*. (pp. 405 – 415). Pécsi Tudományegyetem
- Szabóné Kármán, J. (2012). A magyarországi roma/cigány értelmiség historiográfiája, helyzete, mentális állapota. Doktori (PhD) értekezés. Pécsi Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar „Oktatás És Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola.

Szabóné Kármán, J. (2020). A cigány/roma gyerekek, családok In Endrődy, O., Svraka, B. & F. Lassú, Zs. (Eds.), *Sokszínű pedagógia*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. 191-209.

Szabó-Tóth, K. (2009). Kívülállás és beilleszkedés - sikeres romák identitásának vizsgálatán keresztül. *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Philosophicatom. 14(1)*, 71-87.

Szále, L. (2020). Muzsikás cigányok – zene és bona. *Kapocs*, 3(1), 169-171.0

Szendrei, J. (2011). Romák a rendészeti források tükrében. Doktori (PhD) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Hadtudományi Doktori Iskola.

Szirmai, V. & Váradi, Zs. (2012). Térbeli-társadalmi elkülönülés és integráció a magyar nagyvárostérsége In I. Kovách, Cs., Dupcsik, T., Tóth, P. & J. Takács (Eds.). *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon. Tanulmányok*. (pp. 115-132). Argumentum Kiadó.

Szuhay, P. (1995). A magyarországi cigány etnikai csoportok kulturális integrációjáról és a nemzeti kultúra megalkotásáról. *BUKSZ*, 3, 329–341.

Tajfel, H. & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations*. Brooks/Cole, Monterey, 33–47.

Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge University Press

Törngren, O. S. (2016). Attitudes toward interracial marriages and the role of interracial contacts in Sweden. *Ethnicities*, 16(4), 568–588.
<https://doi.org/10.1177/1468796816638400>

- Tóth, Á., & Vékás, J. (2008). Család és identitás. A vegyes házasság szerepe a magyarországi kisebbségi közösségek reprodukciójában. *Demográfia*, 51(4), 329–355.
- Tóth, K. D. (2004a). Magyarországi és angliai kiemelkedett cigányok identitástípusainak összehasonlító elemzése. Doktori disszertáció. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék
- Tóth, K. D. (2004b). Kiemelkedett cigányok (Gypsy/travellers) etnikai identitásának jellegzetességei Angliában. *Szociológia Szemle*, 14(2), 58–76.
- Trivers, R. I. (1972). Parental investment and sexual selection. In B. Campbell (Ed.), *Sexual selection and the descent of man, 1871–1971* (pp. 136–172). Chicago: Aldine.
- Tucker, M. B. & Mitchell-Kernan, C. (1995). Interracial dating and marriage in Southern California. *Journal of Social and Personal Relationships*, 12, 341–361.
- Utasi, Á. (1992). Vallási házassági homogámia és kulturális reprodukció. *Szociológiai Szemle*, 12(2), 45–59.
- Vajda, M. (2015). *Változások az első generációs budapesti oláh cigányok kultúrájában. Romanipe ando baro foro*. Eötvös Lóránd Tudományegyetem. Társadalomtudományi Kar
- Van Kerckem, K., Van der Bracht, K., Stevens, P. A. J., & Van de Putte, B. (2013). Transnational partnerships on the decline: Explaining changing trends in partner choice among Turkish Belgians. *International Migration Review*, 47(4), 1006–1038.
- Velentza, C. (2020). Early Marriage and Education Drop Out in Traditional Roma Communities in Transylvania. *Journal of Gypsy Studies*, 2(1), 39–54. <https://doi.org/10.33182/jgs.v2i1.614>
- Vervoort, M. (2012). Ethnic Concentration in the Neighbourhood and Ethnic Minorities Social Integration: Weak and Strong Social Ties Examined, *Urban Studies*, 49(4), 897–915. <https://dx.doi.org/10.1177/0042098011408141>

- Vingender, I. (2005). *Szociológiai alapismeretek*. Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar.
- Vinkler, É. (2011). A roma és a nem roma együttélést zavaró bűnözés. *Debreceni Jogi Műhely*. 61-72.
- Virág, T. (2018). A kapcsolathálózatok szerepe a migrációban egy cigányfalu perspektívájából. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 2018(1): 163–179. <https://dx.doi.org/10.18030/socio.hu.2018.1.163>
- Wang, W. (2015). *Interracial marriage: Who is marrying out?* PewResearchCenter https://www.supremecourt.gov/opinions/URLs_Cited/OT2015/14-981/14-981-9.pdf Letöltve: 2021. 03. 12.
- Weber, M. (2001). *The Protestant Ethic Debate. Max Weber's Replies to his Critics, 1907–1910*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Wingfield A. H. (2009). Racializing the glass escalator: Reconsidering men's experiences with women's work. *Gender & Society*, 23, 5-26.
- Yinger, J. M. (2002). Az asszimiláció és a disszimiláció elmélete felé. *Régió*, 13(1), 24–44.

9. Saját publikációk jegyzéke

Disszertációhoz kapcsolódó közlemények

- Komolafe, C. & Dávid, B. (2024).** Family and Personal Identity Among Roma Students in Colleges for Advanced Studies: Identity Preservation and Change. *Hungarian Educational Research Journal*, 14(3), 279–297. <https://doi.org/10.1556/063.2024.00248>
- Komolafe, C. & Dávid, B. (2023).** Examining the characteristics of Roma-non-Roma interethnic romantic relationships using decision tree analysis. *Intersections*, 9(4), 176–195. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v9i4.1122>.
- Komolafe, C., Csordás, G., Dávid, B. (2023).** Roma-nem roma interetnikus párkapcsolatok és identitás. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 78(1), 23-42. <https://doi.org/10.1556/0016.2022.00041>
- Lukács J., Á., Szabó, T., Huszti, É., **Komolafe, C.**, Ember, Zs. & Dávid, B. (2023). The role of special colleges in Roma undergraduates' college transition from a social network aspect. *Intercultural Education*, 34(1), 22-42. <https://doi.org/10.1080/14675986.2022.2144051>
- Komolafe, C., Lukács J., Á., Szabó, T., & Dávid, B. (2022).** A barátok szerepe a roma egyetemisták társadalmi mobilitásában és beilleszkedésében. *Máltai Tanulmányok*, 4(2), 69-81.
- Komolafe, C., Lukács J., Á., Szabó, T. & Dávid, B. (2021).** „A magyar azért nem jó, mert magyar. A cigány azért nem jó, mert túl cigány.” Roma szakkollégiumi hallgatók párválasztással kapcsolatos elképzelései. *Különleges Bánásmód-Interdiszciplináris folyóirat*, 7(4), 31-43. <https://doi.org/10.18458/KB.2021.4.31>

A disszertáció témájától független közlemények

- Komolafe, C.,** Tossou, E. M. & Csernus, M. (2023). Illegális szerhasználat két dunántúli gyermekvédelmi szakellátást biztosító intézményben. *Máltai Tanulmányok*, 1, 51-72. <https://doi.org/10.56699/MT.2023.1.4>
- Szabó, T., **Komolafe, C.,** Lukács J., Á. & Dávid, B. (2023). „A hit segít abban, hogy folytassam az utamat előre, ne adjam fel” A vallásosság és a spiritualitás, mint erőforrás a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat hallgatói körében. *Embertárs*, 21(1), 38-49.
- Szabó, T., Lukács J., Á., **Komolafe, C.** & Pethesné Dávid, B. (2022). "Nekem hát csak ez az egy kis szűk út van, és azt hogy adhatnám már fel? Sehogy." Roma egyetemisták jövőképe. *Máltai Tanulmányok*, 4(2), 82-96.
- Komolafe, C.** (2020). Félig afrikai, félig magyar gyermekek a közoktatásban. In: Endrődy-Nagy Orsolya, Svraka Bernadett és F. Lassú Zsuzsa (Eds.), *Sokszínű pedagógia*. Eötvös Kiadó. Budapest 181-190. ISBN 978-963-489-255-7, ISBN 978-963-489-256-4 (pdf)
- Dávid, B., **Komolafe, C.,** Lukács J., Á., Schutzmann, R. & Tóth, G. (2020). Hol vannak a testvérek? A roma barátságok alakulása 2004-ben és 2019-ben. *Socio.hu Társadalomtudományi Szemle*, 2020/3, 70-93. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2020.3.70>
- Komolafe, C.,** & Komolafe, M. (2019). Párkapcsolati elégedettség az afrikai-magyar családokban. *Kapocs*, 3-4, 138-150.
- Komolafe, C.** & Komolafe, M. (2017). A párkapcsolat kialakulása, minősége és stabilitása az afrikai–magyar vegyes kapcsolatokban, *Kapocs*, 16(2), 13-26.
- Pári, A., & **Komolafe, C.** (2017). Afrikai apa és magyar anya – egy 2015-ös félvér kutatás eredményei, *Kapocs*, 16(4), 17-26.
- Komolafe, C.,** Csernus, M. & Fülöp, E. (2015). Patients' anxiety during the perioperative care from the point of view of the nursing staff and patients. *Kontakt*, 17.(2), 80–88.

Komolafe, C., Raskovicsné Csernus, M. & Fülöp, E. (2013). Műtét előtt álló betegek szorongásának összefüggése szociodemográfiai tényezőkkel. *Ápolásügy*, 27(3), 14-16.

Komolafe, C., Raskovicsné Csernus, M., Fülöp, E. & Lockené Pincze, A. (2013). A betegek szorongása a perioperatív ellátás során. *Ápolásügy*, 27(2), 11-16.

10. Köszönetnyilvánítás

Köszönöm témavezetőmnek, Dr. Pethesné Dr. Dávid Beátának, aki támogatta, hogy bekapcsolódjak a Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet kutatásaiba és hasznos tanácsaival segítette a munkámat. Köszönöm a kutatótársaimnak, tanárainak és minden ismerősömnek, barátomnak, akik építő kritikáikkal hozzájárultak a disszertációm jobbá tételéhez.

Hálával tartozom férjemnek, Tossou Edgardnak, aki biztatott és mellettem állt. Köszönöm a gyermekeimnek, Maximnak, Valériának és Violettnak, akik türelemmel viselték, amikor éppen a tanulmányaimmal foglalkoztam. Hálás vagyok Anyukámnak, Komolafe Magdolnának, és Anyósomnak, Dobos Juliannának, akik segítségemre voltak, amiben csak tudtak.

Ábrák, táblázatok jegyzéke

Ábrák

1. ábra: Az integrációs folyamatok és hatások modellje
2. ábra: A Magyarországon élő 13 nemzetiség létszáma a 2022-es népszámlálás adatai alapján (fő)
3. ábra: A roma népesség területi megoszlása a 2001-es, 2011-es és 2022-es népszámlálások adatai alapján (fő)
4. ábra: A roma népesség aránya a járásokban a Debreceni Egyetem felmérése (2010-13) alapján
5. ábra: 19 éves roma egyetemista lány kapcsolathálózata, EgoNet
6. ábra: A disszertációban alkalmazott elméletek az interetnikus párkapcsolatok összefüggésében
7. ábra: A romák interetnikus kapcsolatainak vizsgálati irányai
8. ábra: A párok származásával leginkább összefüggő tényezők döntési fa analízise (N=535)

Táblázatok

1. táblázat: Az iskolai végzettség megoszlása a roma-nem roma interetnikus kapcsolatokban és a 15 év feletti roma lakosságban a 2011-es népszámlálás adatai alapján
2. táblázat: A válaszadók szocio-demográfiai jellemzői
3. táblázat: Azoknak a válaszadóknak az aránya (%), akiknek volt már nem roma párja, a kor, a családi állapot, a valós párkapcsolati helyzet és a roma csoportok szerint (N=535)
4. táblázat: Azoknak a válaszadóknak az aránya (%), akiknek volt már nem roma párja, a válaszadók és a szülők iskolai végzettsége szerint (N=535)

5. táblázat: A roma párok iskolai végzettsége a roma párral élő válaszadók iskolai végzettsége szerint (N=359; %)
6. táblázat: A nem roma párok iskolai végzettsége a nem roma párral élő válaszadók iskolai végzettsége szerint (N=51; %)
7. táblázat: A párok származása a válaszadók és aktuális partnereik végzettségének eltérése szerint, a férfiakat vizsgálva (%)
8. táblázat: Azoknak a válaszadóknak az aránya (%), akiknek volt már nem roma párja, a településtípus és a foglalkozás szerint
9. táblázat: Bizalmasok, barátok gyenge kötések átlagai és mediánjai a párok származása és nemek szerint
10. táblázat: A bizalmasok, barátok, gyenge kötések összefüggése a párok származásával, a nők esetén
11. táblázat: A roma identitásstratégiák megoszlása a mintában (N=531, %)
12. táblázat: A roma identitásstratégia a párok származása szerint (N=531, %)

1. számú melléklet: Kérdőív

A HÁZTARTÁS TAGJAINAK FŐBB ADATAI

KÉRDEZŐ: A MOST KÖVETKEZŐ KÉRDÉSEKET (H2-től H5-ig) MINDEN HÁZTARTÁSTAGRA KÉRDEZD VÉGIG! ELŐSZÖR AZ ÖSSZES KÉRDÉST TEDD FEL A KÉRDEZETTRE VONATKOZÓAN. EZT KÖVETŐEN AZ ÖSSZES KÉRDÉST TEDD FEL A MÁSODIK HÁZTARTÁSTAGRA VONATKOZÓAN, AKI LEHETŐLEG A HÁZASTÁRSA/ÉLETTÁRSA LEGYEN! MAJD TEGYÉL UGYANÍGY A HARMADIK HÁZTARTÁSTAGRA VONATKOZÓAN ÉS ÍGY TOVÁBB.

H1. Önnel együtt, összesen hányan élnek ebben a háztartásban?

	fő
99	NT/NV

H2. Mi az adott háztartástag keresztnéve?

1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	

H3. Mi az adott háztartástag neme?

1	férfi
2	nő

H4. Az adott családtag Önnel...

1	(maga a válaszadó)
2	házastársa
3	élettársa
4	saját gyereke – nem jelenlegi házastársától/élettársától
5	közös gyerek – jelenlegi háztársával/élettársával
6	házastársa/élettársa gyereke
7	gyerekeik házastársa
8	unokája
9	szülője
10	anyósa/apósa
11	saját vagy házastársa/élettársa testvére
12	egyéb rokon
13	nem rokon

H5. Az adott megkérdezett tartozik-e valamelyik kisebbséghez?

1	nem
2	igen, magyar cigány/romungro
3	igen, oláh cigány
4	igen, beás/román cigány
5	szinti
6	cigány általában
7	egyéb, éspedig:

**H6. Összesen hány 18 éven aluli gyermeket nevelnek a háztartásban?
PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ 0-tól 30-ig**

	fő
99	NT/NV

DEMOGRÁFIA, CSALÁDI HÁTTÉR**D1. Ön melyik évben született? PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ****D2. Melyik településen él (lakik) Ön életvitelszerűen?**

99	NT/NV

D3. Mi az Ön anyanyelve elsősorban?

1	magyar
2	romani (lovári)
3	beás
4	egyéb, éspedig:
99	NT/NV

D4. Mi az Ön anyanyelve másodsorban? (ha van ilyen)

0	nincs ilyen
1	magyar
2	romani (lovári)
3	beás
4	egyéb, éspedig:
99	NT/NV

D5. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

1	8 általánosnál alacsonyabb 1-4 osztály
2	8 általánosnál alacsonyabb 5-7 osztály
3	8 általános
4	középfokú iskolai végzettség, érettségi nélkül (szakmai oklevél)
5	érettségi
6	egyetem, főiskola
99	NT/NV

D6. Mi az Ön foglalkozása?

.....

D7. Tehát Ön jelenleg...

KÉRDEZŐ: CSAK AKKOR TEDD FEL A KÉRDÉST, HA A FOGLALKOZÁSRA VONATKOZÓ KÉRDÉS ALAPJÁN NEM EGYÉRTELMŰEN BESOROLHATÓ

1	Vállalkozó 10 vagy több alkalmazottal
2	Vállalkozó 1-9 alkalmazottal
3	Vállalkozó alkalmazott nélkül
4	Vezető, menedzser
5	Szakértők, értelmiségi
6	Egyéb szellemi
7	Szaktmunkás
8	Betanított munkás
9	Segédmunkás
10	Közmunkás
11	Munkanélküli
12	Tanuló
13	Háztartásbeli
14	Gyermeknevelési ellátásban részesül (GYES, GYED, TGYÁS)
15	Öregségi, illetve hozzátartozói nyugdíjas
16	Rokkantsági ellátásban részesül
17	Egyéb inaktív
99	NT/NV

D8. Mi az Ön jelenlegi hivatalos családi állapota?

1	hadjadon, nőtlen
2	házas
3	bejegyzett élettársi kapcsolatban él
4	özvegy
5	elvált
99	NT/NV

D9. Melyik állítás igaz az Ön valós partnerkapcsolati helyzetére?

1	Ön a házastársával él együtt
2	az élettársával él együtt
3	partnere van, de nem él vele együtt
4	nincs partnere
5	olyan személlyel él együtt, aki már nem a partnere
99	NT/NV

D10. Mióta él együtt házastársával/élettársával/párjával?

PROGRAMOZÓ: AKI AZ ELŐZŐ KÉRDÉSRE D8-RA 1,2,3 VAGY 5-ÖST VÁLASZTOTTA

PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ, AZ ÉV ESETÉBEN 1919-től 2019-ig

	év
	hónap
9999	NT/NV

D11. Házastársa/élettársa/párja születési éve?

PROGRAMOZÓ: AKI AZ ELŐZŐ KÉRDÉSRE D8-RA 1,2,3 VAGY 5-ÖST VÁLASZTOTTA

PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ 1919-TŐL 2019-IG

	év
	NT/NV

D12. Mi a házastársa/élettársa/párja legmagasabb iskolai végzettsége?

1	8 általánosnál alacsonyabb 1-4 osztály
2	8 általánosnál alacsonyabb 5-7 osztály
3	8 általános
4	középfokú iskolai végzettség, érettségi nélkül (szakmai oklevél)
5	érettségi
6	egyetem, főiskola
99	NT/NV

D13. Házastársa/élettársa/párja milyen származású?

1	nem roma
2	roma
3	egyéb, és pedig:
99	NT/NV

D14. Összességében, hogyan írná le a párkapcsolatát partnerével/házastársával? Egy tízes skálán értékelje választát, ahol a 0 azt jelenti, hogy egyáltalán nem jó és a 10, hogy nagyon jó.

0- egyáltalán nem jó	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10- nagyon jó	99-NT/NV
----------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---------------	----------

D15. Mennyire vall hasonló értékeket, mint partnere/házastársa? Például, mennyire vannak hasonló elképzeléseik a gyerekvállalásról, munkáról, politikáról, vallásról, célok kitűzéséről és azok megvalósításáról? Ismét 0-tól 10-ig értékelje választát! A 0 azt jelenti, hogy egyáltalán nem vall hasonló értékeket, mint partnere/házastársa, a 10 pedig, hogy nagyon hasonló értékeket vall.

0- egyáltalán nem vallok hasonló értékeket	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10- nagyon hasonló értékeket vallok	99-NT/NV
--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	-------------------------------------	----------

D16. Kérjük, gondoljon vissza a korábbi kapcsolataira. Volt már nem roma személlyel párkapcsolatban?

1	Igen, már voltam párkapcsolatban nem romával egyszer
2	Igen, már voltam párkapcsolatban nem romával többször is
3	Nem, csak romával voltam párkapcsolatban
4	Nem, még egyáltalán nem volt párkapcsolatom
99	NT/NV

D17. Hány testvére van? (testvér – akivel legalább egy vérszerinti szülő közös)
PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ 0-TÓL 30-IG

0	nincs testvére
	fő
99	NT/NV

D18. Hány 18 év feletti testvére van?
PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ 0-TÓL 30-IG

0	nincs 18 év feletti testvére
	fő
99	NT/NV

D19. A 18 év feletti testvéreinek mi a legmagasabb iskolai végzettsége?

PROGRAMOZÓ: AKINEK VAN 18 ÉV FELETTI TESTVÉRE

		1-8 általánosnál alacsonyabb 1-4 osztály	2-8 általánosnál alacsonyabb 5-7 osztály	3-8 általános	4-középfokú iskolai végzettség, érettségi nélkül (szakmai oklevél)	5-érettségi	6-egyetem, főiskola	99-NT/NV
a	1. testvér	1	2	3	4	5	6	99
b	2. testvér	1	2	3	4	5	6	99
c	3. testvér	1	2	3	4	5	6	99
d	4. testvér	1	2	3	4	5	6	99
e	5. testvér	1	2	3	4	5	6	99

D20. Amikor 14 éves volt, együtt élt a szüleivel?

1	igen, mindkét szülőmmel
2	csak az apámmal
3	csak az anyámmal
4	nem éltem együtt a szüleimmel
99	NT/NV

D21. Mi az Ön édesapjának (nevelőapjának) a legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?

1	8 általánosnál alacsonyabb 1-4 osztály
2	8 általánosnál alacsonyabb 5-7 osztály
3	8 általános
4	középfokú iskolai végzettség, érettségi nélkül (szakmai oklevél)
5	érettségi
6	egyetem, főiskola
88	nem tudja
99	NV

D22. Mi az Ön édesanyjának (nevelőanyjának) a legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?

1	8 általánosnál alacsonyabb 1-4 osztály
2	8 általánosnál alacsonyabb 5-7 osztály
3	8 általános
4	középfokú iskolai végzettség, érettségi nélkül (szakmai oklevél)
5	érettségi
6	egyetem, főiskola
88	nem tudja
99	NV

D23. Mi (volt) az édesapja / nevelőapja foglalkozása amikor Ön 14 éves volt?

KÉRDEZŐ: Részletesen írja le!

.....
.....

D24. Mi (volt) az édesapja / nevelőapja beosztása?

KÉRDEZŐ: CSAK AKKOR TEDD FEL A KÉDÉST, HA FOGLALKOZÁSRA VONATKOZÓ KÉRDÉS ALAPJÁN NEM EGYÉRTELMŰEN BESOROLHALÓ

1	Vállalkozó 10 vagy több alkalmazottal
2	Vállalkozó 1–9 alkalmazottal
3	Vállalkozó alkalmazott nélkül
4	Vezető, menedzser
5	Szakértők, értelmiségi
6	Egyéb szellemi
7	Szakmunkás
8	Betanított munkás
9	Segédmunkás
10	Közmunkás
11	Munkanélküli
12	Tanuló
13	Háztartásbeli
14	Gyermeknevelési ellátásban részesül (GYES, GYED, TGYÁS)
15	Öregségi, illetve hozzátartozói nyugdíjas
16	Rokkantsági ellátásban részesül
17	Egyéb inaktív
88	nem tudja
99	NV

D25. Mi (volt) az édesanyja/nevelőanyja foglalkozása, amikor Ön 14 éves volt?

KÉRDEZŐ: Részletesen írja le!

.....
.....

D26. Mi (volt) az édesanyja / nevelőanyja beosztása?

KÉRDEZŐ: CSAK AKKOR TEDD FEL A KÉDÉST, HA FOGLALKOZÁSRA VONATKOZÓ KÉRDÉS ALAPJÁN NEM EGYÉRTELMŰEN BESOROLHALÓ

1	Vállalkozó 10 vagy több alkalmazottal
2	Vállalkozó 1–9 alkalmazottal
3	Vállalkozó alkalmazott nélkül
4	Vezető, menedzser
5	Szakértők, értelmiségi
6	Egyéb szellemi
7	Szakt munkás
8	Betanított munkás
9	Segéd munkás
10	Közmunkás
11	Munkanélküli
12	Tanuló
13	Háztartásbeli
14	Gyermeke nevelési ellátásban részesül (GYES, GYED, TGYÁS)
15	Öregségi, illetve hozzátartozói nyugdíjas
16	Rokkantsági ellátásban részesül
17	Egyéb inaktív
88	nem tudja
99	NV

D27. Gondoljon a szüleire, amikor Ön 14 év körüli volt! Mit mondana ezekről az állításokról, helyesen írják le őket?

		1-egyáltalán nem helyes	2-inkább nem helyes	3-inkább helyes	4-teljesen helyes	99-NV
a	Az édesanyám szeretett könyvet olvasni	1	2	3	4	99
b	Édesanyámmal otthon megvitattuk a politikai kérdéseket	1	2	3	4	99
c	Édesanyám szeretettel figyelemmel kísérni a híreket	1	2	3	4	99
d	A szülemnek gondot okozott kijönni a jövedelmükből	1	2	3	4	99
e	Az édesapám szeretett könyvet olvasni	1	2	3	4	99
f	Édesapámmal otthon megtárgyaltuk a politikai kérdéseket	1	2	3	4	99
g	Édesapám szeretettel figyelemmel kísérni a híreket	1	2	3	4	99
h	A szülemnek gondot okozott pótolni a tönkrement tárgyakat	1	2	3	4	99

EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT

MOST AZ EGÉSZSÉGÉRŐL SZERETNÉK FELTENNI NÉHÁNY KÉRDÉST!

E1. Milyen az Ön egészsége általában?

5	nagyon jó
4	jó
3	kielégítő
2	rossz
1	nagyon rossz
88	NT
99	NV

E2. Hogyan változott az Ön egészsége az elmúlt 1 évben?

3	javult
2	nem változott
1	romlott
88	NT
99	NV

E3. Véleménye szerint Ön mennyit tehet az egészségéért?

4	nagyon sokat
3	sokat
2	keveset
1	semmit sem
88	NT
99	NV

**E4. Van-e Önnek hosszantartó betegsége vagy egészségi problémája?
(Hosszantartónak tekintünk egy betegséget, egészségi problémát, ha
legalább 6 hónapja tart, vagy várhatóan legalább 6 hónapig fog tartani.)**

1	van
2	nincs
88	NT
99	NV

**E5. Korlátozza-e Önt valamilyen egészségi probléma a mindennapi
tevékenységek elvégzésében?**

1	igen, súlyosan korlátozza
2	igen, korlátozza, de nem súlyosan
3	nem korlátozza
88	NT
99	NV

E6. Fennáll-e legalább 6 hónapja ez a korlátozás?

PROGRMOZÓ: AKINÉL VALAMILYEN KORLÁTOZÁS ÁLL FENN, E5=1,2!

1	igen
2	nem
88	NT
99	NV

E7. Előfordult-e az elmúlt évben, hogy orvosi/fogorvosi ellátásra lett volna szüksége, de nem ment el?

1	igen
2	nem
88	NT
99	NV

E8. Ha előfordult, miért nem ment el orvoshoz? (legfontosabb ok)

PROGRAMOZÓ: AKINÉL ELŐFORDULT, HOGY NEM MENT ORVOSHOZ E7=1

1	nincs biztosítása
2	nem engedhette meg magának (túl drága, nem volt pénze)
3	nem volt rá ideje (gyermekai ellátása, munkája miatt)
4	túl messze volt az orvos
5	félt az orvosi vizsgálatától, kórháztól
6	várt, hátha magától meggyógyul
7	nem ismer jó orvost
8	egyéb, éspedig
99	NT/NV

E9. Előfordult-e, hogy alkoholfogyasztása gondot okozott mindennapi életükben?

1	nem fordult elő
2	előfordult, de ritkán
3	gyakran előfordult
99	NT/NV

E10. Előfordult-e, hogy gyógyszerfogyasztása gondot okozott mindennapi életükben?

1	nem fordult elő
2	előfordult, de ritkán
3	gyakran előfordult
99	NT/NV

E11. Ön dohányzik?

1	igen
2	nem
99	NT/NV

E12. Összességében mennyire elégedett Ön az életével mostanában? Kérjük, értékelje 0-tól 10-ig!

0- egyáltalán nem elégedett	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10- nagyon elégedett	88-NT	99-NV
-----------------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----------------------	-------	-------

E13. A következő kérdésnél, kérem, azt a válaszlehetőséget válassza, amely legjobban leírja, hogyan érezte magát az elmúlt 2 HÉT során. A magasabb számok nagyobb jóllétet jelentenek. Az elmúlt 2 HÉT során...

		5-Mindig	4-Az idő legnagyobb részében	3-Az időnek több mint felében	2-Az időnek kevesebb mint felében	1-Néha	0-Soha	88-NT	99-NV
a	Vidámnak és jókedvűnek éreztem magam	5	4	3	2	1	0	88	99
b	Nyugodtnak és ellazultnak éreztem magam	5	4	3	2	1	0	88	99
c	Aktívnak és élénknek éreztem magam	5	4	3	2	1	0	88	99
d	Ébredéskor frissnek és kipihentnek éreztem magam	5	4	3	2	1	0	88	99
e	A napjaim tele voltak számomra érdekes dolgokkal	5	4	3	2	1	0	88	99

E14. Az elmúlt 2 HÉT BEN milyen gyakran okoztak Önnek gondot a következő problémák?

KÉRDEZŐ: FORDÍTSD ODA A VÁLASZADÓNAK A TABLETET A VÁLASZLEHETŐSÉGEKKEL!

		1-egyszer sem	2-néhány napig	3-több, mint 7 napon	4-majdnem minden nap	88-NT	99-NV
a	Kevés érdeklődés vagy örömezés tevékenységei során	1	2	3	4	88	99
b	Szomorúság, lehangoltság vagy reménytelenség érzése	1	2	3	4	88	99
c	Nehezen tud elaludni, éjszaka könnyen felébred, vagy túl sokat alszik	1	2	3	4	88	99
d	Fáradtság vagy kevés energia	1	2	3	4	88	99
e	Rossz étvágy vagy túlzott evés	1	2	3	4	88	99
f	Rossz érzések saját magával kapcsolatban, vagy olyan gondolatok, hogy Ön sikertelen, vagy csalódást okozott önmaga vagy családja számára	1	2	3	4	88	99
g	Koncentrációs nehézségek, például újságolvasás vagy tévézés közben	1	2	3	4	88	99
h	Mozgása vagy beszéde annyira lelassult, hogy mások is észrevehették, vagy ellenkezőleg, olyan nyugtalan volt, hogy a szokásosnál sokkal többet mozgott	1	2	3	4	88	99

ÉLETVITEL, SZABADIDŐ

ÁLTALÁBAN AZ ÉLETVITELRE, A SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉGEKRE ÉS A MUNKÁRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEK.

SZ1. Kérem mondja meg, hogy a következők mennyire fontosak az Ön életében?

		4-nagyon fontos	3-elég fontos	2-nem igazán fontos	1-egyáltalán nem fontos	99-NT/NV
a	Munka	4	3	2	1	99
b	Család	4	3	2	1	99
c	Barátok és ismerősök	4	3	2	1	99
d	Szabadidő	4	3	2	1	99
e	Politika	4	3	2	1	99
f	Vallás	4	3	2	1	99
g	Tanulás	4	3	2	1	99

SZ2. Általában véve hogyan vélekedik inkább: a legtöbb emberben meg lehet bízni, vagy az ember nem lehet elég óvatos másokkal szemben?

4	
3	
2	Az ember nem lehet elég óvatos
1	A legtöbb emberben meg lehet bízni.
99	NT/NV

SZ3. Gondolja, hogy a legtöbb ember megpróbálná kihasználni Önt, ha alkalma nyílna rá, vagy igyekeznének tisztességesek lenni? Hová helyezné az Ön véleményét ezen a skálán? A 10-es azt jelenti, hogy a legtöbb ember igyekezne tisztességes lenni, az 1-es pedig azt, hogy a legtöbb ember megpróbálná kihasználni. Milyen gyakran érzi azt, hogy az emberek megpróbálják Önt kihasználni, illetve azt, hogy tisztességesek Önnel?

1-A legtöbb ember megpróbálna kihasználni	2	3	4	5	6	7	8	9	10- A legtöbb ember igyekezne tisztességes lenni	99- NT/NV
---	---	---	---	---	---	---	---	---	--	-----------

SZ4. Egyes emberek úgy érzik, hogy teljesen szabadon határozzák meg életüket, mások viszont úgy érzik, hogy semmi befolyásuk sincs sorsuk alakítására. Kérem, a skála segítségével mondja meg, hogy Ön szerint mekkora befolyása van arra, hogy miként alakul az élete?

1-Semmi	2	3	4	5	6	7	8	9	10- Nagyon nagy	99- NT/NV
---------	---	---	---	---	---	---	---	---	-----------------	-----------

SZ5. Mennyire igaz Önre a következő állítás: Gyakran érzem magányosnak magam.

KÉRDEZŐ: HA NEM ÉRTI A KÉRDÉST: Mennyire igaz Önre a következő állítás „Nincs kivel beszéljek, még a mindennapi dolgokról sem.”

4	teljesen igaz
3	részben igaz
2	inkább nem igaz
1	egyáltalán nem igaz
99	NT/NV

SZ6. Mennyire ért egyet vagy nem ért egyet az alábbi állításokkal?

		5-teljesen egyetérték	4-egyetérték	3-egyet is értek és nem is	2-nem értek egyet	1-egyáltalán nem értek egyet	88-NT	99-NV
a	Úgy érzem, hogy kitaszít a társadalom.	5	4	3	2	1	88	99
b	Az élet olyan bonyolulttá vált, hogy alig találom az utam.	5	4	3	2	1	88	99
c	Úgy érzem, hogy az emberek, akikkel találkozom, nem ismerik fel az értékét annak, amit csinálok.	5	4	3	2	1	88	99
d	Néhány ember lenéz engem a munkám miatt, vagy azért, mert nem dolgozom.	5	4	3	2	1	88	99

SZ7. Tartozik-e Ön valamilyen önkéntes szervezethez?

1	igen
2	nem
99	NT/NV

SZ8. Hány önkéntes szervezetben tag?

PROGRAMOZÓ: AKI TAG VALAMILYEN ÖNKÉNTES SZERVEZETBEN, SZ6=1
PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ 0-TÓL 30-IG

	db
99	NT/NV

SZ9. Ezek közül a szervezetek közül végez-e Ön valamelyiknek jelenleg ingyenes önkéntes munkát?

PROGRAMOZÓ: AKI TAG VALAMILYEN ÖNKÉNTES SZERVEZETBEN, SZ6=1

1	igen
2	nem
99	NT/NV

SZ10. Hány szervezetnek végez ingyenes önkéntes munkát?

PROGRAMOZÓ: AKI TAG VALAMILYEN ÖNKÉNTES SZERVEZETBEN ÉS
VÉGEZ VALAMILYEN ÖNKÉNTES MUNKÁT, SZ8=1

PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ 0-TÓL 30-IG

	db
99	NT/NV

SZ11. Tartozik-e Ön valamilyen vallási felekezethez?

1	igen
2	nem
99	NT/NV

SZ12. Melyik felekezethez tartozik?

PROGRAMOZÓ: AKI VALAMILYEN FELEKEZETHEZ TARTOZIK, SZ10=1

1	Római Katolikus
2	Görög katolikus, örmény katolikus
3	Református, kálvinista
4	Evangelikus, lutheránus
5	Ortodox, görög keleti, pravoszláv
6	Izraelita, zsidó
7	Hit Gyülekezete
8	Jehova tanúi
9	Krisna-tudatú hívők
10	Egyéb, éspedig:
99	NT/NV

SZ13. Függetlenül attól, hogy jár-e templomba vagy sem, mit mondana magáról, Ön ...

1	vallásos vagyok az egyház tanítása szerint
2	vallásos vagyok a magam módján
3	nem tudom megmondani vallásos vagyok-e
4	nem vagyok vallásos
5	ateista vagyok
99	NT/NV

LAKHATÁS, MEGÉLHETÉS

A KÖVETKEZŐ KÉRDÉSEK A LAKÓHELYRE, LAKÁSRA, MEGÉLHETÉSRE VONATKOZNAK.

L1. Azon a településen született, ahol most él?

1	igen
2	nem
99	NT/NV

L2. Ha korábban nem itt élt, akkor elsősorban mi miatt költözött erre a településre?

PROGRAMOZÓ: AKI NEM AZON A TELEPÜLÉSEN ÉL, AHOL SZÜLETETT,
L=2

1	családi ok
2	iskoláztatási ok
3	munka miatt
4	anyagi okok miatt (pl drága fenntartani)
5	jobb lakáskörülmények miatt
6	ellátottabb településre akar költözni
7	egyéb ok
99	NT/NV

L3. Van-e a lakásban/házban fürdőszoba/zuhanyozó?

1	igen, van
2	nincs
99	NT/NV

L4. Van-e benti vízöblítéses WC?

1	igen, van
2	nincs
99	NT/NV

L5. Van-e lakásban/házban vezetékes víz?

1	igen, van (köz/házi csatornával)
2	nincs
99	NT/NV

L6. Szeretne-e innen elköltözni? Ha igen, akkor csak a lakásából/házából, vagy a településről is?

1	nem
2	igen, a településen belül máshová
3	igen, más településre
99	NT/NV

L7. Mi a legfontosabb oka annak, hogy el akar költözni?

0	nem akar
1	családi ok
2	iskoláztatási ok
3	munka miatt
4	anyagi okok miatt (pl drága fenntartani)
5	jobb lakáskörülmények miatt
6	ellátottabb településre akar költözni
7	egyéb ok
99	NT/NV

L8. Élnek-e romák az Önök környéken?

1	többségében romák vannak
2	vannak romák
3	nincsenek romák
99	NT/NV

L9. A környéken élők milyen anyagi helyzetben vannak?

4	inkább jómódúak
3	átlagosan élnek
2	nagyon vegyes
1	inkább szegények
99	NT/NV

A MEGÉLHETÉSI VISZONYOKRÓL TENNÉK FEL NÉHÁNY KÉRDÉST.**L10. Az elmúlt egy évben...**

		1- igen	2- nem	99- NT/NV
a	előfordult-e, hogy nem jutott elég pénz élelmiszerre?	1	2	99
b	előfordult-e, hogy nem jutott elég pénz rezsire? (fűtés, világítás, víz, stb)	1	2	99
c	megengedhették-e maguknak, hogy a lakásukat megfelelően fűtsék?	1	2	99
d	képes volna-e háztartása arra, hogy egy váratlan nagyobb összegű kiadást saját pénzből kifizessen?	1	2	99

L11. Egy átlagos hónapban mennyi a háztartása összes bevétele? (Összesen mennyi pénzből gazdálkodnak)

	ezer forint
9999	NT/NV

KAPCSOLATOK

A SZEMÉLYES KAPCSOLATOK ÉRDEKELNEK MINKET, BELEÉRTVE MINDENKIT, AKIVEL BESZÉLGET, VAGY CSAK PÁR SZÓT VÁLT, FÜGGETLENÜL ATTÓL, HOGY EZ KÖZVETLENÜL, TELEFONON, E-MAILBEN VAGY AZ INTERNETEN TÖRTÉNIK. CSAK AZOKAT VEGYE BE, AKIKET ISMER!

HA AZ ELMÚLT FÉL ÉVRE GONDOL, KIK AZOK AZ EMBEREK, AKIKKEL A FONTOSABB DOLGAIT, PROBLÉMÁIT, SÉRELMEIT, PANASZAIT MEGBESZÉLTE? AZ ALÁBBIAKBAN FELTENNÉNK NÉHÁNY, RÁJUK VONATKOZÓ KÉRDÉST.

K1. Összese hány ilyen személy van az Ön környezetében?

PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ 0-50

	fő
99	NT/NV

KÉRDEZŐ: AZ ÖSSZES (K2-től K5-ig) KÉRDÉST TEDD FEL A KÉRDEZETTRE (LEGFELJEBB 5 SZEMÉLYRE) VONATKOZÓAN.

K2. Mi az adott személy keresztnéve?

1	
2	
3	
4	
5	

K3. Mi az adott személy neve?

1	férfi
2	nő

K4. Az adott személy Önnek...

1	házastársa/élettársa
2	gyereke
3	unokája
4	szülője
5	anyósa/apósa
6	saját vagy házastársa/élettársa testvére
7	egyéb rokon
8	barát
9	ismerős
10	munkatárs
11	szomszéd
12	egyéb, nem rokon

K5. Az adott személy származása?

1	roma
2	nem roma

K6. Az adott személy legmagasabb iskolai végzettsége?

1	8 általánosnál alacsonyabb 1-4 osztály
2	8 általánosnál alacsonyabb 5-7 osztály
3	8 általános
4	középfokú iskolai végzettség, érettségi nélkül (szakmai oklevél)
5	érettségi
6	egyetem, főiskola
99	NT/NV

K7. Hány barátja van?

PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ 0-TÓL 50-IG

0	nincs egyetlen barátja sem
	fő
999	NT/NV

K8. A barátai közül hányan nem romák?

PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ 0-TÓL 50-IG

0	nincs nem roma barátja
	fő
999	NT/NV

K9. És hány roma barátja van Önnek?

PROGRAMOZÓ: LEGÖRDÜLŐ 0-TÓL 50-IG

0	nincs roma barátja
	fő
999	NT/NV

K10. Kérem mondja meg, hogy a következő helyzetekben Ön kit keresne fel először. Abban az esetben, ha több ilyen ember is létezik, kérem válassza azt, aki Önhöz a legközelebb áll.

KÉRDEZŐ: FORDÍTSA ODA A TABLETET A KÉRDEZŐNEK A VÁLASZLEHETŐSÉGEKKEL!

		1-közel család	2-távoli rokon	3-közel barát	4-szomszéd	5-munkatárs	6-valaki más	7-senki	99-NT
a	hogya segítsen Önnek háztartási, illetve kerti munkákban?	1	2	3	4	5	6	7	99
b	hogya segítsen Önnek házkörűli munkákban, amennyiben Ön beteg és pár napra ágyban kell maradnia?	1	2	3	4	5	6	7	99
c	amikor Ön lehangolt, rosszkedvű, és szeretne ennek okáról beszélgetni valakivel.	1	2	3	4	5	6	7	99
d	hogya tanácsot adjon Önnek családi problémák esetében?	1	2	3	4	5	6	7	99
e	hogya együtt időt töltsenek el?	1	2	3	4	5	6	7	99

K11. Kérem mondja meg, hogy a következő helyzetekben, Ön hova vagy kihez fordulna először segítségért. Abban az esetben, ha több ilyen ember vagy intézmény is létezik, kérem válassza azt, akihez/ahova először fordulna.

KÉRDEZŐ: 7. kategória az uzsorára vonatkozik

		1-családtag vagy közeli barát	2-egyéb személyek	3-piaci szolgáltató	4-közintézmény	5-non-profit vagy egyházi szervezet	6-egyéb szervezet	7-nem személy vagy szervezet	99-NT
a	nagyobb összegű kölcsönre lenne szüksége?	1	2	3	4	5	6	7	99
b	munkakereséshez lenne szüksége segítségre?	1	2	3	4	5	6	7	99
c	adminisztratív vagy hivatalos ügyintézésben lenne szüksége segítségre?	1	2	3	4	5	6	7	99
d	lakhelykereséshez lenne szüksége segítségre?	1	2	3	4	5	6	7	99
e	komoly betegség esetén Önnek ápolásra lenne szüksége?	1	2	3	4	5	6	7	99

K12. Felolvasok néhány foglalkozást, kérem, mondja meg mindegyikről, hogy személyesen ismer-e ilyen foglalkozású embereket. A személyesen ismer itt azt jelenti, hogy köszönőviszonyban vannak, névről ismerik egymást.

KÉRDEZŐ: FORDÍTSD ODA A KÉRDEZETTNEK A VÁLASZLEHELTŐSÉGEKET!

	FOGLALKOZÁS	ISMER		
		1-Igen	2-Nem	99-NT
1.	Középiskolai tanárt	1	2	99
2.	Sofőrt	1	2	99
3.	Számítástechnikust, informatikust	1	2	99
4.	Adószakértőt, könyvelőt	1	2	99
5.	Polgármestert, önkormányzati képviselőt	1	2	99
6.	Víz-gáz-szerelőt	1	2	99
7.	Autószerelőt	1	2	99
8.	Ügyvéd	1	2	99
9.	Pincért	1	2	99
10.	Mérnököt	1	2	99
11.	Vállalatvezetőt, igazgatót	1	2	99
12.	Bolti eladót	1	2	99
13.	Újságírót	1	2	99
14.	Színészt, zenészt, énekest	1	2	99
15.	Sebészt	1	2	99
16.	Adminisztrátort	1	2	99
17.	Ápolót	1	2	99
18.	Főiskolai, egyetemi oktatót, kutatót	1	2	99
19.	Segéd munkást	1	2	99
20.	Mezőgazdasági egyéni gazdálkodót (parasztházát)	1	2	99
21.	Biztonsági őrt	1	2	99

K13. Az alábbiakban felsorolunk olyan szempontokat, amik néhány embernek fontosak, amikor azon gondolkoznak, hogy megházasodjanak valakivel. Kérjük, jelölje be, hogy mennyire akarna megházasodni egy olyan személlyel,

		1- egyáltalán nem akarnék	2	3	4	5	6	7- nagyon akarnék	99- NT/NV
a	aki más vallású	1	2	3	4	5	6	7	99
b	aki más etnikumú	1	2	3	4	5	6	7	99
c	akinek magasabb az iskolai végzettsége, mint Önnek	1	2	3	4	5	6	7	99
d	akinek alacsonyabb az iskolai végzettsége, mint Önnek	1	2	3	4	5	6	7	99
e	aki idősebb, mint Ön 5 vagy több évvel	1	2	3	4	5	6	7	99
f	aki fiatalabb, mint Ön 5 vagy több évvel	1	2	3	4	5	6	7	99

IDENTITÁS

I1. Milyen származásúnak érzi magát?

1	Roma vagyok és büszke vagyok a származásomra
2	Roma származású vagyok, de inkább magyarnak érzem magam
3	Roma vagyok, romának és magyarnak is érzem magam
4	Nem tudom, hogy roma vagyok-e vagy sem
5	Szégyellem, hogy roma vagyok
99	NT/NV

12. Kérjük, jelölje meg milyen mértékbe ért egyet az alábbi állításokkal..

		4-teljesen egyetérték	3-inkább egyetérték	2-inkább nem érték egyet	1-egyáltalán nem érték egyet	99-NT/NV
a.	Foglalkoztam azzal, hogy jobban megismerjem etnikai csoportom történetét, hagyományait és szokásait.	4	3	2	1	99
b.	Aktívan részt veszek olyan szervezetekben vagy csoportokban, amelyeknek tagjai főként saját etnikai csoportomból kerülnek ki.	4	3	2	1	99
c.	Tisztában vagyok saját etnikai hátteremmel.	4	3	2	1	99
d.	Sokat gondolkozom azon, hogyan befolyásolja majd életemet az etnikai hovatartozásom.	4	3	2	1	99
e.	Örülök annak, hogy ehhez a csoporthoz tartozom.	4	3	2	1	99
f.	Mélyen átérzem etnikai hovatartozásomat.	4	3	2	1	99
g.	Tudatában vagyok, hogy mit jelent számomra etnikai hovatartozásom.	4	3	2	1	99
h.	Azért, hogy többet megtudjak etnikai hátteremről, gyakran beszélgetek másokkal etnikai csoportomról.	4	3	2	1	99
i.	Nagyon büszke vagyok saját etnikai csoportomra.	4	3	2	1	99
j.	Követem etnikai csoportom kulturális szokásait pl. a speciális ételek, a zene vagy öltözködés terén.	4	3	2	1	99
k.	Erősen kötődöm saját etnikai csoportomhoz.	4	3	2	1	99
l.	Jó érzéssel tölt el kulturális és etnikai hovatartozásom.	4	3	2	1	99

13. Jelölje be, mennyire ért egyet a következő állításokkal, milyen mértékben volt jellemző Önre az adott kijelentés az elmúlt hónapban.

		1- egáltalán nem igaz	2- ritkán igaz	3- néha igaz	4- gyakran igaz	5- szinte mindig igaz	99-NT/NV
a.	Képes vagyok arra, hogy alkalmazkodjak a változásokhoz.	1	2	3	4	5	99
b.	Vannak közeli és biztonságot nyújtó kapcsolataim.	1	2	3	4	5	99
c.	Büszke vagyok az eredményeimre.	1	2	3	4	5	99
d.	Dolgozom azért, hogy elérjem a céljaimat.	1	2	3	4	5	99
e.	Úgy érzem, én irányítom az életemet.	1	2	3	4	5	99
f.	Nagyon céltudatos vagyok.	1	2	3	4	5	99
g.	Látom a dolgok humoros oldalát.	1	2	3	4	5	99
h.	Mindennek megvan az oka.	1	2	3	4	5	99
i.	A megérzéseim alapján kell cselekednem.	1	2	3	4	5	99
j.	Tudom kezelni a negatív érzéseimet.	1	2	3	4	5	99
k.	Néha a sors vagy Isten segíthet.	1	2	3	4	5	99
l.	Meg tudok birkózni azzal, ami ér.	1	2	3	4	5	99
m.	A múltbeli sikerek önbizalmat adnak az új kihívásokhoz.	1	2	3	4	5	99
n.	A stresszel való megküzdés megerősít.	1	2	3	4	5	99
o.	Szeretem a kihívásokat.	1	2	3	4	5	99
p.	Népszerűtlen és nehéz döntéseket is meg tudok hozni.	1	2	3	4	5	99
q.	Erős emberként gondolok magamra.	1	2	3	4	5	99
r.	Amikor a dolgok reménytelennek tűnnek, akkor sem adom fel.	1	2	3	4	5	99
s.	Mindig a legnagyobb erőbedobással cselekszem, mindegy, hogy miről van szó.	1	2	3	4	5	99
t.	El tudom érni a céljaimat.	1	2	3	4	5	99

u.	A kudarcok nem törnek le könnyen.	1	2	3	4	5	99
v.	Egy megpróbáltatás vagy betegség után hamar helyre jövök.	1	2	3	4	5	99
w.	Tudom, hova kell fordulni segítségért.	1	2	3	4	5	99
x.	Tisztán gondolkodom és koncentrálok, amikor nyomás alatt vagyok.	1	2	3	4	5	99
y.	Szeretek kezdeményező lenni a problémamegoldásban.	1	2	3	4	5	99

KÖSZÖNJÜK A VÁLASZAIT!

A KÉRDŐÍV TOVÁBBI RÉSZEI CSAK A KÉRDEZŐHÖZ SZÓLNAK!

KÉRDEZŐ 1: Milyen a lakóövezet jellege?

1	városias (hagyományos beépítésű)
2	lakótelep
3	villanegyed vagy villanegyed jellegű társasházi lakónegyed
4	lakópark
5	családi házas
6	üdülőterület
7	ipari, üzemi terület
8	jó állapotú falusi jellegű
9	elhanyagolt falusi övezet
10	tanya
11	major, egyéb szórvány település, külterület
12	egyéb

KÉRDEZŐ 2: Véleménye szerint a kérdezett roma-e?

1	igen
2	nem

KÉRDEZŐ 3: Véleménye szerint milyen a kérdezett egészségi állapota?

1	megfelelő
2	tartósan beteg
3	testi fogyatékkal élő
4	szellemi fogyatékkal élő

KÉRDEZŐ 4: Összességében a kérdezett mennyire volt együttműködő?

1	együttműködött, mindig őszinte volt
2	együttműködött, esetenként elzárkózott az őszinte válaszadástól
3	esetenként elutasító volt